

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

b i y o g r a f i

Olcay Kolçak

NÂZİM HİKMET RAN

KASTAŞ YAYINEVİ

KASTAŞ YAYINEVİ
Biyografi Dizisi

•
NÂZİM HİKMET RAN
•

Milli mücadelemizi ölmez bir üslupla kaleme aldığı
"Kuvayı Milliye Destanı" ile günümüze yansıtan
Nâzım Hikmet;

Bugün dünya halklarının saygı gösterdiği
abideleşmiş şairimizdir.

Sosyal içerikli şiirleri, yaşadığı dönemin belgesel
fotoğraflarını andırmaktadır.

Nâzım'ın şiirleri yanı sıra romanları ve tiyatro
eserleri bulunmaktadır.

Bu biyografik kitapta Nâzım'ın hayatını, sanatını
ve eserlerinden örnekler bulacaksınız.

ISBN: 978-975-282-105-7

©

OLCAY KOLÇAK

•

Yayınlayan
KASTAŞ YAYINEVİ

0212-5205970

•

Redaktör
EDA ARSLAN

•

Kapak Tasarım
RENK AJANS

•

Baskı ve Cilt
UMUT MATBAASI

Fatih Cad. Yüksek Sok. No:11
Keresteciler Sitesi
Merter – İstanbul
0212-637 04 11

•

BİRİNCİ BASKI
Ocak 2008

OLCAY KOLÇAK

NÂZİM HİKMET RAN

KASTAŞ YAYINEVİ

Himaye-i Etfal Sok. No: 6

Dr. Orhanbey İş Hanı Cağaloğlu – İstanbul

Tel: 0212 520 59 70 Fax: 0212 511 36 68

web: www.kastasyayinevi.com

e-mail: kastasyayinevi@gmail.com

OLCAY KOLÇAK

İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. İstanbul Kız Lisesi'nden sonra İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nü, ardından Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü'nü, daha sonra da Eskişehir Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi.

Uzun yıllar Anadolu'da ve İstanbul'da edebiyat ve müzik öğretmenliği yaptı. Öğretmenliğe paralel olarak on yıl İstanbul Devlet Opera ve Balesinde misafir sanatçı olarak çalıştı. Dört yıl Adile Sultan Kasrında Kültür Müdürlüğü görevini üstlendi. Adile Sultan ile ilgili çalışmasını bu mekânda hazırladı. Yine bu mekânda öğretmenlerden bir oda orkestrası ile bir polifonik koronun kurulmasına öncülük etti. Konser, panel ve konferansların yanı sıra öğretmenler arası kompozisyon, şiir, resim, fotoğraf yarışmaları düzenlendi.

Halen emekli olarak yazma çalışmalarını sürdüren Olcay Kolçak, daha çok tarih, müzik ve edebiyat konularında araştırmalara yöneldi. 'Yanlış Akor' isimli kitabı öykü alanındaki tek çalışmasıdır. Yazarın: Ulusal Kimliğimizin Sesi Marşlarımız, Ses Eğitimi ve Şarkı Sanatı, Müziği Öğreniyoruz, Divan Edebiyatı'nın Sırları, Adile Sultan, Ahmet Adnan Saygun, Necil Kâzım Akses, Cemal Reşit Rey, Ulvi Cemal Erkin, Ferid Alnar, Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez (Üç Perdelik Tiyatro Oyunu), Türkiye'de İlk Konservatuvar Müzik-ı Humayun, Bir Uzak Doğu Potporisi, Yanlış Akor, Cumhuriyetin Okul Şarkıları, Atatürk'ün Işığında Müzik adlı kitapları vardır.

SUNUŞ

Nâzım Hikmet Ran Türkiye'nin ve Türkçe'nin en büyük şairlerinden biridir. Sade şiirde değil, öykü, roman, oyun yazarlığı ve gazetecilikte kendini kanıtlamış bir sanatçı, bir düşünce adamıdır. Tüm şiirlerinde çevresinden ve Türk insanından hareket ederek, evrensel insana, doğan, büyüyen, ölen, acı çeken, isyan eden, aşık olan, korkak, cesur, tutkulu, bencil, duyarsız ve özverili insana ulaşmayı başardı. Eserlerinde millî kültürümüzü, insanlığın ortak değerleri ile kaynaştırarak yirminci yüzyıla has yeni bir edebiyat ekolü kurdu. Yeni şiir akımları ile tanıştıktan sonra ölçülü, kafiyeli dönemin sanat anlayışının ürünü olan şiir akımlarını bırakarak biçim ve özde devrim yapan bir şiire yöneldi. Ama bu arada halk şiirinden divan şiirine kadar kendi sanat anlayışı ile kaynaştırabileceği tüm öğeleri kullandı. Bu alanda kusursuz örnekler vererek doruğa ulaştı. 1960 sonrası şiir akımlarını etkiledi. Toplumcu ve gerçekçi Türk edebiyatının öncüsü oldu. Birçok dile çevrilen şiirleri ile dünyanın en ünlü şairleri arasına girdi. Türkiye'de uzun süre (1936-1965) yayınlanamayan eserlerinin 1965'ten sonra birçok basımı yapıldı.

Nâzım Hikmet sanatı, yaratıcı gücü, karizmatik kişiliği ve Türk şairi kimliği ile evrenselliğe ulaştı. Sanatının hareket noktası diyalektik felsefi anlayıştı. İnançları ve görüşleri yüzünden 61 yıl süren kısa yaşamının uzun yılları, mahkeme kapılarında, cezaevlerinde ve sürgünde geçti. Tam onbir kere yargılandı. Toplam 34 yıl hapis cezasına mahkum edil-

di. Onüç yılı aralıksız olmak üzere tam 16 yıl ülkenin çeşitli hapisanelerinde yattı. "Zor zenaat" dediği, yurtdışındaki göçmenlik yılları, vatan hasreti ile yanarak onüç yıl devam etti. 61 yaşında hayata veda ederken geride sayısız eser bıraktı. Nâzım Hikmet ilk defa hapse girdiğinde henüz 36 yaşındaydı. Şiirlerinin yayınlanmaya başladığı, 1920'lerin son yarısından günümüze kadar sanat ve politika gündeminden hiçbir zaman inmedi. Yattığı zindanlarda kaleme aldığı vatan sevgisi, insan sevgisi, barış, dostluk, eşitlik ve özgürlük şiirleri tüm dünyaya yayıldı. Yüreği insan sevgisi ile dolu olan şair bütün insanların *"Bir ağaç gibi tek ve hür. Bir orman gibi kardeşçesine"* yaşamalarını istiyordu.

Nâzım Hikmet dünyadaki barış yanlısı hareketlere de katkıda bulundu. Özellikle yaşamının son yıllarında, Asya, Afrika ve Latin Amerika'yı kapsayan gezilerinde sanat gücü ve kişiliği ile çevresini öyle etkiledi ki; bu nedenle dünya barış ödülüne layık görüldü. Hiroşima'da ölenlere ağıt niteliğindeki 'Kız Çocuğu' başlıklı şiiri birçok dile tercüme edildi. İngilizce çevirisi U.S.A.'da bestelendi.

Nâzım Hikmet gerçek bir milliyetçi, sadece kendi ülkesinin insanları için değil tüm insanlık için en güzel duygular içinde yaşayan gerçek bir hümanistti. Yazdıkları ile dünya çapında üne kavuştu. Nâzım çok yönlü, tüm insanları kucaklayan yepyeni bir edebi ekolün kurucusuydu.

Nâzım Hikmet'in vurgulanması gerekli olan en önemli yanı vatanına ve milletine sonsuz bağlılığı ve sevgisidir. Hapiste iken yazdığı Kuvâyı Milliye Destanı bu sevginin en önemli kanıtı sayılır. Destanın bir kopyasını annesi Celile Hanım'a, bir diğerini ise dayısı Ali Fuat Paşa'ya (Cebesoy) göndermişti. Ali Fuat Paşa da bunu İsmet İnönü'ye takdim etti. İsmet İnönü Kuvayı Milliye Destanı'nı öylesine be-

ğenmişti ki duygularını “Nâzım bu destanla Anadolu Savaşı’nı bir kere daha kazandı” sözleri ile ifade etti. Destanda yer alan, Mustafa Kemal’in büyük taarruz emrini verdiği anı canlandıran bölüm gerçekten çok etkileyicidir.

...

Sarışın bir kurda benziyordu.

Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı.

*Yürüdü uçurumun başına kadar,
eğildi, durdu.*

Bıraksalar

*İnce, uzun bacakları üstünde yaylanarak
ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak
Kocatepe’den Afyon Ovası’na atlayacaktı.*

Büyük şairimiz Nâzım Hikmet hakkında araştırmalar yaparak bir biyografi kitabı hazırlamaya Birket İlhan’ın yönettiği ‘Mavi Gözlü Dev’ filmini seyrettikten sonra karar verdim. Güzel bir filmdi. Ancak sadece şairin Bursa Cezaevi’ndeki yaşamını yansıtıyordu. Oysa tüm yaşamının bilinmesi gerekiyordu. Çalışmamı bu amaçla hazırladım. Nâzım Hikmet adlı biyografik çalışmamı Fuzûlî’den, Nedim’den, Şeyh Galib’den, Ziya Gökalp’ten, Tevfik Fikret’ten, Abdülhak Hâmid’den, Nâzım Hikmet’e kadar oldukça geniş bir yelpazede beni şiir dünyasının büyüğü ile tanıştıran ve Nâzım’ın hayranı olan babam rahmetli Rahmi Kolçak’a adıyor ve onun en sevdiği şiiri ile bitiriyorum.

“Davet

*Dört nala gelip Uzak Asya’dan
Akdeniz’e bir kısrak başı gibi uzanan
bu memleket bizim.*

*Bilekler kan içinde, dişler kenetli, ayaklar çıplak
ve ipek bir haliya benzeyen toprak,
bu cehennem bu cennet bizim.*

*Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın
yok edin insanın insana kulluğunu,
bu dâvet bizim.*

*Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine
bu hasret bizim...”*

Bu biyografi kitabını hazırlamaktaki amacım, gençlere şair Nâzım Hikmet’i tanıtmak ve şiirlerini sevdirmektir. Ancak çalışmalarının son aşamasına geldiğimde Nâzım Hikmet’in tüm eserlerinin telif hakkının Yapı Kredi Yayıncılık’ta olduğunu öğrendim. Hemen bu yayınevinin ilgililerine başvurdum. İlk görüşmeyi telefonla randevu aldığım Sayın Sevdâ Şahin ile yaptım. Kendisi beni yayınevinin Genel Sanat Yönetmeni olan Sayın Raşit Çavaş ile görüştürdü. Kitabımı dikkatle inceleyen çalışmamın bir biyografi çalışmasından çok bir antolojiye benzediğini, şiirlerin tamamı yerine alıntılar yaparak yeniden işlememi böylece telif hakkı sorununun ortadan kalkacağını söyledi. Ben de bu tavsiye doğrultusunda Nâzım Hikmet’in biyografi çalışmasını yeni baştan ele aldım. Sayın Raşit Çavaş’a ve Sayın Sevdâ Şahin’e teşekkürler.

OLCAY KOLÇAK
Temmuz 2007

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	5
I. Nâzım Hikmet Ran'ın Yaşam Öyküsü ve Ailesi	11
II. Çocukluğu, Öğrencilik Yılları ve İlk Şiirleri.....	18
III. Nâzım'ın Anadolu'ya Oradan da Rusya'ya Gidişi	31
IV. Nâzım İstanbul'da.....	58
V. Nâzım Hapiste.....	86
VI. Nâzım Hikmet Yeniden Rusya'da	104
VII. Nâzım Hikmet'in Kronolojik Yaşam Öyküsü....	119
VIII. Nâzım Hikmet'in Memleket Hasreti	125
IX. Nâzım İçin Yazılan Şiirler ve Yazılar	130
X. Nâzım'dan Birkaç Şiir	148
XI. Nâzım'ın Bazı Eserlerinin Analizi	157
A) Kuvâyı Milliye Destanı.....	158
B) Memleketimden İnsan Manzaraları.....	180
C) Sınavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı.	184
D) Piyesleri	189
1. Kafatası.....	189
2. Bir Ölü Evi Yahut Merhumun Hanesi.....	191
3. Unutulan Adam	193
4. Ocak Başında	195
5. Yolcu	195
6. Yusuf ile Menofis	195
7. Sabahat	196
8. İnek	196
9. Ferhat ile Şirin.....	196
10. Nâzım'ın Senaryoları	196
E) Romanları.....	197
1. Kan Konuşmaz	197
2. Benerci Kendini Niçin Öldürdü?.....	197
3. Jokond ile Si-Ya-U	200
4. Romantika Yahut Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim	205
XII. Nâzım Hikmet'in Tüm Eserleri.....	207
Kaynakça	209

I. BÖLÜM

NÂZIM HİKMET RAN'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ VE AİLESİ

(1902 Selânik-1963 Moskova)

15 Ocak 1902 tarihinde Selânik'te dünyaya gelen şair Nâzım Hikmet'in babası Hikmet Bey Selânik'te yabancılarla ilgili işlere bakan bir hariciye memuru idi. Nâzım'ın büyük babası, yani Hikmet Bey'in babası ise Mehmet Nâzım Paşa idi. Nâzım Paşa (1840-1926) Diyarbakır, Halep, Konya, Sivas ve Selânik'te valilik yaptı. Mevlevî tarikatına mensuptu. Divan edebiyatı geleneğine bağlı şiirler, kitaplar yazdı. Mithat Paşa'nın en yakın arkadaşıydı. Torunu Nâzım Hikmet'in şair olmasından en büyük rolü oynadı. Torunu ile her zaman gurur duydu. Özellikle kendisi ile aynı adı taşıması onu çok mutlu ediyordu. Nâzım'ın babası Hikmet Bey Galatasaray mezunu güzel sanatları seven, kültürlü ve kibar bir zattı. Bir süre hariciyede devlet memurluğu yaptıktan sonra özel teşebbüse geçti. Bu alanda bir kaç iş değiştirdi. Son işi Kadıköy'deki Süreyya Sineması'nın müdürlüğü idi. Bu görevdeyken vefat etti. Nâzım'ın yakın akrabaları arasında Mustafa Celalettin Paşa, Ali Fuat Cebesoy, Albay M. Ali Bey, Dilci Enver Paşa gibi tanınmış kişiler vardı. Annesi Celile Hanım ise Nâzım'ın kendi değişimi ile dünya güzeli bir kadındı. Dilci Enver Paşa'nın kızı, Gagavuz ve Polonyalı olup sonradan Müslüman olan Mustafa Celâlettin Paşa'nın torunu idi. Celile Hanım'ın annesi, yani Nâzım'ın anneannesi olan Leylâ Hanım müşir Mehmet Ali Paşa'nın kızıdır.

Leylâ Hanım'ın üç kız kardeşinden Zekiye Hanım İsmail Fazıl Paşa ile evlendi. Çocukları Albay Mehmet Ali Bey ve General Ali Fuat Cebesoy İstiklâl Savaşı'nda önemli görevlerde bulundular. Leylâ Hanım'ın diğer kardeşi Hayriye Hanım'ın ise Hüseyin Paşa ile, Aliye Hanım ise yarbaylığa kadar yükselen Tahsin Bey ile evlendi.

Baba Hikmet Bey (1876-1932)

1876 yılında dünyaya gelen Hikmet Bey ünlü yazar ve şair Mehmet Nâzım Paşa'nın oğludur. Önemli memuriyetlerde bulunmuş ve dışişlerinde çalışmıştır. Babası Halep Valisi iken Celile Hanım'la orada evlendi. Daha sonra memuriyetle Selanik'e tayin oldu. 15 Ocak 1902'de Nâzım Hikmet doğdu. Bir süre burada çalışan ve ticarete atılan Hikmet Bey başarılı olamayınca tekrar babasının yanına Halep'e döndü. Burada biri küçük yaşta ölen iki çocuğu daha dünyaya geldi. Mehmet Nâzım Paşa Diyarbakır'a tayin olunca İstanbul'a dönen Hikmet Bey İttihat ve Terakki Fırkası'na yakınlığı ile Basın Yayın Umum Müdürü oldu. Çevresi çok genişlemiş ve çapkınlıkları dillerde dolaşmaya başlamıştı. Diğer taraftan Celile Hanım'a intihar edecek kadar aşık olan şair Yahya Kemal de ailede huzursuzluk yaratıyordu. Bir gün Hikmet Bey'in sevgilisi olan ecnebi bir kadının eve kadar gelmesi bardağı taşıran son damla oldu. Celile Hanım ve Hikmet Bey 1917'de boşandılar. 1918'de Hamburg Konsolosluğu'na atanan Hikmet Bey 1922'de İstanbul'a babasının yanına döndü. Çocukları ve babası ile yaşamaya başladı. 1926'da Mehmet Nâzım Paşa ölünce Kadıköy'deki Süreyya Sinemasının müdürü oldu. 17 Mart 1932 tarihinde kısa bir hastalıktan sonra öldü.

Anne Celile Hanım (1880-1956)

Nâzım'ın annesi Celile Hanım ilk kadın ressamlarımızdan biridir. Şair Yahya Kemal'in evlilik aşamasındayken ayrıldığı ilk sevgilisidir. Şair Celile Hanım'a tam evlenecekleri sırada bir mektupla bundan vazgeçtiğini bildirmişti. Celile Hanım modern, kültürlü bir kadındı.

Güzelliği ile şairlere ilham kaynağı olan Celile Hanım devrinin çok iyi yetiştirilmiş kadınlarından. Gelin gittiği Halep'te güzelliği ve kültürü ile herkesi etkiledi. Türk dilini sadeleştiren dilci Enver Paşa'nın kızıdır. Dilci Enver Paşa bir süre II. Abdülhamid'in yaverliğini yaptı. Daha sonra Asya'nın büyük şehirlerinde önemli vazifelerde bulundu. Son olarak Erenköy'de bir lise açtı. Celile Hanım'ın büyükbabası yani Enver Paşa'nın babası Mustafa Celalettin Paşa ise Türkoloji bilgini, asker, mühendis ünlü bir bilim adamıydı. Celile Hanım'ın dedesi, yani annesinin babası ise orduda kılık kıyafet, çatal bıçak yeniliklerini getiren ve yaşam seviyesini yükselten Müşir Mehmet Ali Paşa'dır. Celile Hanım'ın erkek kardeşi şair ve mühendis Mehmet Ali'nin Nâzım Hikmet üzerinde büyük etkisi oldu. Dayısı Mehmet Ali Balkan Savaşı'ndan döndükten sonra gönüllü olarak katıldığı Çanakkale Savaşı'nda şehit olunca buna en çok yeğeni Nâzım üzölmüştü.

Celile Hanım'ın güzelliğine hayran olanlar, hatta ona çılgınca aşık olanlar vardı. Bahriye Nazırı Cemal Paşa ve şair Yahya Kemal de bunların arasındaydı. Şair Celile Hanım'ın ilhamı ile şu mısraları yazmıştı;

*"Yollarda kalan gözlerimin nurunu yordum.
Kimdir o, nasıldır diye rüzgârlara sordum.
Rüyamı saran bir büyü var onda diyordum.
Gördüm: dışı bir parsın elâ gözleri vardı."*

Yahya Kemal'in duyduğu şiddetli aşk yüzünden intihara teşebbüs etmesi Celile Hanım'ı da etkiledi. Hikmet Bey'den ayrıldıktan sonra onunla evlilik hazırlıklarına girişti. Ancak o sırada Bahriye Mektebi'nde okuyan Nâzım bu evliliğe karşı çıktı. Hatta işi şairi korkutmaya kadar götürdü. Bir süre saklanan Yahya Kemal bir özür mektubu yazarak bu ilişkiyi sona erdirdi. Celile Hanım da resim tahsili için Paris'e gitti.

Nâzım böyle geniş bir aileye mensuptu. Askerlik, politika, sanatta ve yaşamın her alanında başarılı olmuş, ünlü kişilerden oluşan bir aileye mensuptu. Ancak atalarıyla ve akrabaları ile övünmeyi hiç sevmiyor, kendisine paşazade diyenlere çok kızıyordu. Bütün çocukluğunu büyük babası Nâzım Paşa'nın evinde geçirmiş. Gerçek bir paşazade gibi büyütülmüştü. Hayatı boyunca bir paşazade olmanın acısını çekti. Ataları ile övünmezdi. Ama şiir zevkini büyük babasından aldığını her fırsatta söylerdi. Balkan Savaşı'na katılan, daha sonra Çanakkale'de şehit düşen dayısı Mehmet Ali de ona ilk edebî bilgileri öğretmişti. Dayısının şahadeti ile çok sarsılan Nâzım onun için bir şiir yazdı. Mehmet Nâzım Paşa 1913 Bükreş Anlaşması ile Yunanistan'a bırakılan Selanik'in son Osmanlı Valisi idi. Selanik'in bırakılmasına sert tepki gösterdi ve emekli oldu. Mehmet Nâzım Paşa, yönetimin adaletsizliğini tenkit ederek halktan yana olduğunu gösteren şiirler yazdı. Yazdığı şiirlerle Nâzım'ı derinden etkiledi. Annesi Celile Hanım'ın resme merakı ve yeteneği dayısı Mehmet Ali Bey'in de ona katılması Nâzım üzerinde etkili oldu. Bir paşazade olmanın sıkıntısını da daha sonra yazdığı şiirlerde açıkça söyledi.

*"Sen de bilirsin ki ben
ne dedemden miras bekledim,
ne babamdan şeref, şan!*

...

*Ben sadece ölen babamdan ileri,
doğacak çocuğumdan geriyim.
Ve bir kavganın adsız neferiyim..."*

...

Şair Mehmet Nâzım Paşa, kendisi ile aynı adı taşıyan torununun da şair olmasını istiyor ama oğlu Hikmet Bey ise *"Şairlikten de valilikten hayır yok. Oğlanın kolunda bir altın bilezik olsun. Doktor, hakim veya mühendis olması daha faydalı olur"* diyordu.

Nâzım'ın annesi ile babasının mutlu evliliği bir süre sonra mutsuz günlere girdi. Yahya Kemal Beyatlı'nın Celile Hanım'a aşık olması ve Hikmet Bey'in gönül maceraları yüzünden evlilik çatırda-maya başladı. Nâzım ile kız kardeşi bu durumdan çok etkilendiler. Yahya Kemal Telâki şiirini Celile Hanım için yazmış, gözlerini parsa benzetmişti.

Güzelliği, kültürü ve sanatçı kimliği ile şair Yahya Kemal Beyatlı'yı çılgına çeviren Celile Hanım eşinden boşanarak resim tahsil etmek üzere Paris'e gitti. Nâzım ve Samiye birbirlerine daha sıkı sarıldılar. Nâzım ayrılığın acısı ile gözyaşı döken kardeşini şu mısralarla teselliye çalışıyordu.

*"Belli ki kardeşim darılmış yine
İşte ak yüzünden üç damla kaydı.
Eş olmak istedim ben elemine
O bana küserek bin sebep saydı.
Dedim ki; yüzünde yine yaşlar mı?
Küçük hanımlar hiç ağlar mı?
Dedi, ağlar mıyım hiç şüphe var mı?
Benim de yanımda annem olsaydı."*

Nâzım Hikmet 1915 yılında Çanakkale'de şehit düşen vatansever dayısı Mehmet Ali Bey'in şahadet haberi ile gözyaşlarına boğularak aşağıdaki şiiri yazmıştı.

*"Neslimin meşrikini bana o idi gösteren
Türklüğün sanatını bana o idi öğreten
Bunun için ben dayımı severim.
Ona karşı kalbimde
Pek ulu bir hürmet beslerim..."*

Nâzım Hikmet'in dördüncü eşi olan ve oğlu Memet'in annesi Münevver Hanım da Nâzım'ın ailesinden bir akraba kızıydı. Anne tarafından Dilçi Enver Paşa'nın soyundan olan Münevver (Andaç) önce ressam Nurullah Berk ile evlendi. Bir kızı oldu. Daha sonra Nâzım ile evlendi ondan da Memet adlı bir oğlu oldu.

Yazar Şevket Süreyya'ya göre Nâzım Hikmet'in aile şeceresine bakılacak olursa sosyalist bir devrim yapmış olan Sovyetler'de bir işinin olmaması gerekirdi. Ailesinin hakkında Polonya'dan, Macaristan'dan, İstanbul'a ve Anadolu'ya kadar, eski imparatorluğun kol attığı bütün ülkelerden bir parça vardı. Dedeleri, akrabaları arasında, valiler, kumandanlar, paşalar, hatta bir de Serdar-ı Ekrem (baş komutan) vardı. Yüzünün hatlarında cetlerinin çizgilerini taşırdı. Annesinin büyükbabası Mustafa Celaledin Paşa, Börjenski soyundan bir Polonyalıydı. Türkoloji bilgini ve mühendis olan zat Türkiye'ye gelerek Müslüman oldu. Oğlu Celile Hanım'ın babası olan Dil uzmanı Enver Paşa, önemli görevlerde Hindistan, Çin ve Japonya'da bulundu. Nâzım'ın yine anne tarafından büyük dedesi olan Müşir Mehmet Ali Paşa, Högönot asıllı Alman'dır. Fransız soyundan olup Almanya'ya göç etmiş. Daha sonra Türkiye'ye gelerek Müslüman olmuştur.

Nâzım Hikmet tüm yaşamı boyunca tam beş kez dünya evine girdi. Nâzım'ın ilk eşi çocukluk aşkı Moskova'da evlendiği Nüzhet (Berkin) Hanım'dı. İkincisi Rusya'ya ikinci gidişinde evlendiği Doktor Lena adlı dişçiydi. Türkiye'ye getirmek istediği Lena Odesa'da bir apandisit krizi geçirerek öldü. Asıl adı Yelena Yurçenko olan Lena'nın mezarı Odesa'dadır. En uzun süren üçüncü evliliği ise Hatice Pirayende ile olanıdır. 1935'te resmen evlendiler. Bursa Cezaevi'nden Piraye'ye yazdığı 581'den fazla mektup vasiyeti üzerine ölümünden sonra üvey oğlu Memet Fuat tarafından iki ciltte toplanarak yayınlandı. Nâzım bu mektuplarında Piraye'ye şöyle sesleniyordu:

"Sensiz bu dünyada kör, sağır, dilsiz kolsuz ve ayaksız kalırım."

"Eğer bestekâr olsaydım Dede Efendi gibi 'Pirayende' diye bir makam yapardım."

"O sana çapkın çapkın bakan kendi fotoğrafımı kendimden kıskandım. Ben seni, kendi resmimden, kendi gözümünden ve gölgemden kıskanacak kadar seviyorum."

Bu kadar tutkuyla bağlı olduğu Piraye'den sonra dayı kızı Münevver'e (Andaç) aşık olan Nâzım, Piraye'den koptu. Münevver ile evlenip Memet adlı bir erkek çocuğa sahip oldu.

Nâzım Hikmet 1952 yılında gittiği Pekin'de ağır bir kalp krizi geçirmiş, Moskova'ya dönmüştü. Burada kendisini tedavi eden doktor Galina ona aşık oldu ve özel doktoru olmayı istedi. Sekiz yıl süren Dr. Galina ve Nâzım'ın beraberliği sakin, huzurlu ve verimli geçti. Güzel döşenmiş evleri ve yazlıkları vardı. Ama evlenmediler. Bu sırada Vera Tulyakova'nın ortaya çıkması ile beraberlikleri sona erdi. Nâzım beşinci evliliğini büyük bir tutkuyla aşık olduğu tiyatro redaktörlüğü yapan Vera Tulyakova'yla yaptı. Evli olan Vera eşinden ayrıldı. 18 Kasım 1960 tarihinde Nâzım ile evlendi.

II. BÖLÜM

ÇOCUKLUĞU, ÖĞRENCİLİK YILLARI VE İLK ŞİİRLERİ

Nâzım, büyük babasının Halep Valiliği sırasında önce küçük yaşta ölen bir erkek kardeşe, daha sonra da Samiye adını verdikleri güzel bir kız kardeşe sahip oldu. Hikmet Bey, Diyarbakır'a tayini çıkan Mehmet Nâzım Paşa'dan izin alarak İstanbul'a döndü. Aile Kadıköy'de bir eve yerleşti. Hikmet Bey, İttihat ve Terakki mensupları ile ilişkileri olan bir aydın olarak Dışişlerinde matbuat müdürlüğü tercümanlığına atandı. Maddi durumları düzelince Göztepe'ye taşındılar. Hikmet Bey yeni görevini başarı ile sürdürürken okul çağına gelen Nâzım'ı Taşmektep'e yazdırdı. Çalışkan bir öğrenci olan Nâzım annesinin resim çalışmaları ile yakından ilgilieniyordu. Kız kardeşi Samiye, akraba çocukları ve mahalle arkadaşlarıyla bazen Göztepe'de bazen de Kuzguncuk'ta oyun oynuyordu. Futbolu çok seviyor ve iyi gol atıyordu. Bu konuda yazılmış bir şiiri:

"Futbolda eski kurdum:

'Fenerbahçe'nin forvetleri

Mahallede kaydırak oynayan birer piç kurusu
iken

ben

en ağır hafbekleri yere vururdum!

Futbolda eski kurdum:

santradan alınca pası,

çakarım:

hop!

- Beş numara top

açık ağızından girer gül kiperin karnına!..

*Bana mahsustur bu vuruş!
Futbol potinlerim
kurşun kalemimden öğrendiler bu sanatı!”*

Şair, şiirinden

Nâzım “Ne olmak istersin?” diye soranlara şaşırtıcı bir cevap verir, hep postacı olmak istediğini söylerdi. Renkli boya kalemleri ile kendisine çok benzeyen postacı resimleri çizerdi. Nâzım’a yakın oturan büyükbabası Mehmet Nâzım Paşa’nın evi onun için sanki ikinci bir okul gibiydi. oyun, resim ve şiirden arta kalan zamanlarını hep orada geçiriyor. Büyük babasının çevresinde toplanan Mevlevi şairlerin konuşmalarını anlamasa da büyük bir dikkatle dinliyor, okunan şiirlerin ahengine kendini kaptırıyordu: Taşmektep’ten mezun olduğu gün ona şiir yazması için bir defter hediye edildi. Oğullarının iyi bir yabancı dil öğrenmesini isteyen ailesi Nâzım’ı Galatasaray Sultanisi’ne (Lisesi) yazdırdılar. Hazırlık sınıfında Fransızca’yı sökerek sınıfını geçti. Ancak savaş yıllarının sıkıntısı içinde Galatasaray’daki eğitim pahalı gelmeye başlamıştı. Bu yüzden Nâzım’ı Nişantaşı Sultanisi’ne naklettiler. Okul numarası 3 olan Nâzım Fransızca’sının kuvvetli olmasından yararlandı. Okulda sık sık adı duyulan bir öğrenci oldu. Aferinler aldı. İşte bu sırada Mehmet Ali dayısı Çanakkale’de şehit oldu. Vatansever duygularla yazdığı şiirlere fazla zaman ayırdığı için o yıl sınıfını orta ile geçti.

Mehmet Nâzım Paşa’nın yakın dostu İkinci Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Hikmet Beylere ziyarete geldiğinde elini öpen zeki bakışlı sarışın Nâzım ile pek ilgilendi. Hangi okula devam ettiğini ve ders durumunun nasıl olduğunu öğrenmek istedi. Babasının olumlu cevapları Cemal Paşa’nın hoşuna gitmişti. Hele şiire merakı olması iyice ilgisini çekti. Şiirlerinden bir tanesini din-

lemek istedi. Ama Nâzım utanıyordu. Paşa'nın ısrarını üzerine babası Nâzım'ın 16 Aralık 1914'te yazılmış bir şiirini okumaya başladı.

*"Musikim düdük
Hayatım deniz
Biz deryada gezeriz.
Bize derler Turgutoğlu
Yakarız yıkarız biz cihanı.
Ölüm karşındadır an be an
Vatan uğrunda ederiz fedayı can.
Topumuzdan çıkan gülle
Eder her tarafı tarumar
Vatan uğrunda fedayı cana
Benim gibi çok kişiler var."*

Şiirden çok etkilenen Cemal Paşa, Nâzım'ın Bahriye Mektebi'ne naklini teklif etti. Ailenin onayı ile Nâzım üç ayda bir okuldan çıkılan çok sıkı disiplinli bir yaşantıya girdi. Başka sınıflarda kendisi gibi edebiyata ve şiire meraklı öğrencilerle tanıştı. Bu öğrenciler arasında Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu) ve Necip Fazıl (Kısakürek) da bulunuyordu. Nâzım Hikmet 1317 doğumlu Galatasaray Sultanisi şahadetnamesi ile Mektep-i Bahriye'ye (Deniz Lisesi'ne) girdi. Heybeliada'daki okulu ve denizi çok seviyordu. Okul numarası 962 oldu. Deniz Lisesi'nin askeri üniforması kendisine çok yakışıyordu. Okul idaresinin kayıtlarına göre "Terbiyeli, fazla çalışmayan, intizamsızlığa, tembelliğe ve ilgisizliğe eğilimli" olarak tanımlanıyordu. Özellikle anne ve babası arasında süregelen geçimsizlik başarılarını engelliyordu. Okula ilk yazıldığı yıl intizamsız olarak tanımlanan Nâzım üçüncü sınıfa geçtikten sonra daha düzenli bir öğrenci oldu.

Nâzım Bahriye Mektebi'nde 32 mevcutlu 1. sınıftan ikinci sınıfa 16. olarak geçti. 29 mevcutlu ikinci sınıfta iyi derecede imtihan verdi. 18. oldu. 3.

sınıfta 29 öğrenci bulunuyordu. 9. derece ile imtihanında çok başarılı oldu...

Nâzım Hikmet büyük babası Mehmet Nâzım Paşa'nın Mevlevî oluşu ile Mevleviliğe karşı ilgi duydu ve çok etkilendi. Ama büyük babası aruz vezni ile yazarken o, günün modası olan hece vezni ile şiirler yazmaya başladı. Nâzım onaltı yaşındayken kardeşi Samiye'nin kedisi üzerine bir şiir yazmıştı. Bahriye Mektebi'nin tarih öğretmeni olan Şair Yahya Kemal Beyatlı annesine aşıkı. Yazdığı şiirleri evde annesine okurdu. Bu 'Kedi' şiirini okuyunca kediyi görmek istedi. Ve Nâzım'a;

—Sen bu uyuz kediyi böyle övmesini biliyorsan mutlaka şair olacaksın, dedi. İşte Nâzım'ın kardeşi Samiye'nin kedisi için yazdığı şiirden bir bölüm;

*“Yeşil deniz gibi gözleri vardı
Beyaz tüyleri ile bir küme kardı.
Ağzını süsleyen sedef dişlerdi.
Baygın nazarı tâ ruha işlerdi.”*

Nâzım 17 yaşındayken ilk şiiri bir dergide basıldı. 'Serviliklerde' adlı bu şiiri yazdıktan sonra bir kenara atmıştı. Annesi de bunu sevgilisi Yahya Kemal'e verdi. Şair de şiiri biraz düzelttikten sonra dergiye gönderdi.

*“Bir inilti duydum serviliklerde
Dedim, burada da ağlıyan var mı?
Yoksa tek başına bu kuytu yerde
Eski bir sevgiliyi anan rüzgâr mı?
Gözlere inerken siyah örtüler
Umarım ki artık ölenler güler
Yoksa hayatında sevmiş ölümler
Hâlâ servilerde ağlıyorlar mı?”*

Nâzım büyükbabasının çevresinde konuşulanları dikkatle dinliyor anlamaya ve öğrenmeye çalışıyordu. Özellikle aruzun ahengine kendini çok

kaptırıyordu. Büyükbabası ile beraber katıldığı Mevlevi ayinleri Nâzım'ı çok etkiliyordu. Nâzım'ın büyükbabasının Mevlevi ayinlerinden ve Mevlânâ'dan ne derece etkilendiğini gösteren şiiri.

*"Döneriz hep döneriz
Aynı yerde başlarız, aynı yerde söneriz.
Deriz ki ilerledik, aynı yolda geçilen
Bu ebedi zulmette bir seraptır seçilen."*

Nâzım özellikle Mevlânâ için yazdığı mısralarda henüz 15 yaşındayken Mevleviliğin felsefesini en güzel şekilde kavramış ve anlatmayı başarmıştı. Mevlana şiirinde Allah'a aşkla varılacağını tekke dili ile şöyle anlatmıştı;

*"Sararken alnımı yokluğun tacı
Gönülden silindi neşeyle acı.
Kalbe muhabbette buldum ilacı
Ben de mürîdinim işte, Mevlânâ.
Ebede sed çeken zulmeti deldim,
Aşkı içten duydum, arşa yükseldim.
Kalbten temizlendim, huzura geldim,
Ben de mürîdinim işte Mevlânâ."*

Mehmet Nâzım"

Mevlânâ şiirinin güzel bir öyküsü var. Şiiri bir dergiden okuyan Mevlevi arkadaşları Mehmet Nâzım Paşa'yı kutlamak istiyorlar. Ama paşa ısrarla hece vezni kullanmadığını ve şiirin kendisine ait olmadığını söylüyor. Altındaki imzanın Mehmet Nâzım olduğunu hatırlatıyorlar. Tam bu sırada Nâzım kaçan topunun ardından toplantı yapılan kameriye-ye gelip şiiri kendisinin yazdığını söyleyerek misafirleri ve büyükbabasını çok sevindiriyor. Bu şiiri yazdığı zaman henüz 15 yaşındadır...

Yine o günlerde Yahya Kemal'in etkisiyle Nedim'in 'Gönül' gazeli üzerine bir şiir yarışması dü-

zenleniyor. Nâzım da diğer hececi şairlerle birlikte bu yarışmaya katılıyor. 17 yaşındayken İstanbul'da çıkan Alemdar Gazetesi'nin tertiplediği edebiyat yarışmasına gönderdiği 'Dikkat' adlı şiiri yarışmada birinciliği kazanıyor. Bu sırada sanat sanat içinde görüşüne katılan şair ve yazarların arasındadır. Şiirinde bu etki açıkça görülür.

...

*Göklerden bir yıldırım gölgesi düşmüş suya
Dalmış suyun koynunda bir gecelik uykuya
Durgun suyun altında bir mum gibi yanıyor.*

*Yakın olayım diye bu gökten gelen ize
Öyle eğilmişim ki, kayalardan denize,
Alnımdan düşen saçlar durulmuş suya değdi,
Baktım geniş ufuklar başımın üstündeydi.*

*Bilemem nasıl oldu, geldi ki, öyle bir an
Yenilmez bir haz duyup denize atılmaktan
Kurtulmak ne kolaymış faniliğinden, dedim
Doğrudum, atılırken bir dakika titredim.*

*Bir dakika sonsuzluk daldı taştı gönlümden
Bir dakika bir ömrü kurtarmıştı ölümünden.*

Mehmet Nâzım

Nâzım bir yandan şiirlerle uğraşırken bir yandan da Bahriye Mektebi'ndeki tahsilini tamamladı. 1919'da stajyer güverte zabiti olarak Hamidiye Kruvazörü'nde göreve başladı. Okulda öğretmenini olan şair Yahya Kemal'in annesi ile olan ilişkisi onu çok rahatsız ediyordu. Nöbetçi olduğu bir gün bir arkadaşının bu konudaki dedikoduları kendisine nakletmesi üzerine canı iyice sıkıldı. O gün nöbetini buz gibi bir havada geminin güvertesinde geçirirken çeşitli düşünceler içinde durumu inceliyor, çözümler getirmeye çalışıyordu. İşte böyle bir gecenin sabahı şiddetle üşütmüş olarak revire kaldırıldı. Ama kısa sürede iyileşti. Bu sırada Hikmet Bey ile Celile Ha-

nım'ın resmen ayrılmaları Nâzım'ı çok sarstı. Yine görevli olduğu bir gün ciğerlerini poyraza vererek düşüncelere dalması çok ağır bir şekilde hastalanmasına sebep oldu. İstirahatlı olarak baba evine döndü. Hikmet Bey oğlu için çok endişe ediyordu. Onu Deniz Hastanesi Başhekimisi Hakkı Şinasi Paşa'ya götürerek işgal altındaki İstanbul'da Nâzım'ın başına bir iş gelmesinden korktuğunu söyledi. Hastaneye yatırılan Nâzım'a zatülcenp teşhisi konmuştu. İyileştikten ve iki istirahattan sonra sağlık kuruluuna havale edildi. Kurulda sağlıklı yapıya ile deniz subaylığı yapamayacağına karar verildi. Raporu alan Deniz Harp okulu Komutanlığı 17 Mayıs 1920 tarihinde Nâzım'ı sağlık nedeni ile askeriyeden ihraç etti. Nâzım böylece çok sevdiği bahriye subaylığından ayrılmak zorunda kaldı. Ama ailesi bu karışık dönemde başına bir iş gelmesinden korktukları için bu ihraç kararına sevindiler.

Nâzım Hikmet ilk şiiri olan Feryad-ı Vatan'ı 1913 yılında yazmıştı. Çünkü o günlerde Osmanlı İmparatorluğu neredeyse tasfiye edilmek durumunda bulunuyordu. Osmanlı ülkesi Almanya'nın işta-hını kabartırken, Jön-Türk İhtilali Enver Paşa'yı diktatör durumuna getirmişti. Türk ordusunun üzerinde planlar yapan Almanya Liman Von Sanders'i İstanbul'a göndermeyi tasarlıyordu. İşte bu durumda Nâzım şöyle diyordu;

*"Vatanın parçalanmış bağı
Bekliyor senden ümit"*

Nâzım'ın babası Hikmet Bey'e ithaf ettiği ve bir veda mesajı niteliğindeki 'Gençlik' şiirinde de Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu anlatıyor;

*"Dört yıldır hudutta kan dökenlerin
Yaşlarla kendin yaz mersiye
Dört yıldır hudutta kan dökenlerin
- Matem yıllarında yükselt sesini."*

ve şiir gençliğe hitap ederek sona eriyordu.

Sana sus derlerken ...Haykır! Ey gençlik."

Nâzım Hikmet ilk şiir denemelerine 1913 yılında 'Feryad-ı Vatan'ı yazarak başlamıştı. Daha sonra 'Bir Bahriyelinin Ağzından' ve mahallelerdeki bir yangını anlatan 'Yangın' şiirlerini 1914 yılında yazdı. İlk şiiri 'Feryad-ı Vatan'ı Osmanlı İmparatorluğu'nun o günkü zor durumunu düşünerek yazdı. İşte o şiiirden bir bölüm;

*"Sen bu Feryad-ı vatanı dinle işit
Dinle de vicdanına öyle hükmet
Vatanın parçalanmış bağı
Bekliyor senden ümit."*

İmparatorluğun çöküşü, Türk şehirlerinin düşman eline geçmesi, halka yapılan zulüm Nâzım'ı derinden etkiliyor, yoğun duygularını şiirle ifade etmeye çalışıyordu. O günkü yurtsever şiirlerin çoğunun altında Nâzım'ın imzası vardı. Nâzım istilacı ülkeleri yermek ve kurtuluş umudunu vurgulamak için yazdığı 'Kırk Haramilerin Esiri' adlı şiiri 21 Ağustos 1920'de Alemdar Gazetesi'nde yayınlandı. Büyük bir ilgi uyandıran bu şiirin yazarını tanımak için herkes yarışa girerek şairin çevresinde toplandı. Nâzım bu şiirinde Türkiye'yi parçalayan emperyalist devletleri kırk haramilere benzetir. Türkiye'yi de her taraftan bağlanmış bir esire. Haramibaşı celada esirin bir kolunu kesmesini emreder. Bu kesilen kol Balkanlar ve Rumeli'dir. İkinci kolun yani Anadolu'nun da kesilmesini emredince bir anda esirin elinde parlayan balta milli Kurtuluş Savaşı'nın müjdecisidir. 'Kırk Haramilerin Esiri' şiirinin ilk bölümünde Haramiler ve Esir simgeleriyle 600 yıllık koca imparatorluğun düşman eline geçmesinin acıları dile getirilir.

...

*Bu akşam renklerini kaybedince her çiçek,
bir kahraman esirin kolları kesilecek,
bu bir şanlı erdir ki, rebi bulmuş kanında,
bir kere düşürmeden yüksek mağrur alnında,
alevden bir sancağın taşımış gölgesini,
memleketler çökermiş yükseltince sesini!*

Kırk Haramiler şiirinin ikinci bölümünü oluşturan mısralarda Esir en belirgin özellikleri ile canlandırılır. Bu özelliklere bağlı olarak esirin karakteri ortaya çıkar. Şiirde daha sonra esir ve haramilerin hareketlendiğini görürüz.

*Ağaçsız bir meydanda büyük kütükler yandı,
haydutların karanlık yüzleri aydınlandı.
Küçük bir âti gibi yosunlanmış bir taşı,
kendisine taht yapan haramilerin başı,
bir şeyler mırıldandı, bir şeyler emreyledi.
Sonra boğuk bir sesle "haydi kesiniz" dedi.
Haydutlar ağır ağır çekilirken geriye,
geniş; yüksek bir gölge atıldı ileriye.
Tunç bir çehre parladı alevin rüzgarıyla,
yüksek gururlu alnı, geniş omuzlarıyla,
kolları kesilecek kahraman esirdir bu,
ne dudakları sarı, ne gözlerinde korku!*

Kırk Haramilerin Esiri adlı bu manzum hikayenin son bölümünde sergileme, olay ve sonuç kurgusu bağlamında hikayenin özü son dizede ortaya çıkar. Parlayan balta kurtuluşun simgesi ve müjdecisidir.

*Zulmette parıldadı çeliği bir baltanın,
kuru bir ses duyuldu, sonra fışkıran kanın
damlaları ateşten yer yer duman çıkardı,
şimdi şanlı esirin yalnız bir kolu vardı!
Ormanı baştan başa dolaştı bir boğuk ses:*

*“Öteki kolu da kes, öteki kolu da kes!”
Bıraktığı baltayı cellat alırken yerden,
meydana gölgelerle yakınlaşan günlerden,
haykırıldı bir büyük şanlı mazinin yadı,
birden balta esirin elinde parıldadı!*

Nâzım Hikmet bu ulusal şiirlerin ikincisini ‘Yaralı Hayalet’ başlığı altında Ekim 1920’de yayınladı. Yaralı Hayalet efelerin kahramanlığını anlatır. Nâzım İstanbul’daki milli heyecanı ise ta içinden duyarak yaşadı. İstilacı devletlere karşı başlayan milli mücadelenin içinde yer alarak, milli duyguları şiirlerinde heyecanla yansıttı. 13 Ocak 1920 günü Sultanahmet’te yapılan büyük mitingde kürsünün yanı başında ön saflarda yer aldı. Nâzım Hikmet o karanlık günlerin en önde gelen milli şairleri arasındaydı. Alemdar Gazetesi’nin edebiyat eklerinde ve diğer dergilerde yayınlanan şiirleri dilden dile ve elden ele dolaşıyor, yapılan toplantılarda heyecanla okunuyordu.

Nâzım Hikmet’in ‘Kaçırılan Kız Kardeşler’ adlı şiiri işgal altındaki İzmir ve Edirne’yi anlatır. İşte Kaçırılan Kız Kardeşler şiirinden bir bölüm;

*Bu iki kardeşe göz koymuşlardı
Göz koyanların bir kölesi vardı
Bu köle tarihin namı hırsızı
İlk önce kaçırdı birinci kızı*

...

*Atına atlayan bir demir efe
Kaçırılan kızın ardına düştü.
Yolda bine karşı bir tek düştü.
Her sıyrılışta palası kından
Eğilip dört nala giden atından
Boşluğa bir kafa yuvarlıyordu.
Önünden kaçarken bu kahpe ordu*

...

*Bir leke sürmedi o gururuna
Böyle senelerce aşkı uğruna
Durup dinlenmeden döktü kanını*

Nâzım Hikmet yayınladığı Yaralı Hayalet adlı şiiriyle toplumda büyük bir heyecan yarattı.

*Bir gece bir odada dört arkadaş toplandık
Bir uzak rüya olan geçmiş günleri andık.
Gözlerimiz yaşlıydı, gönüllerimiz mahzun.
Hepimiz memleketten konuştuk uzun uzun.
Dördümüzden ikisi Aydın uşaklarından,*

*Sen misin Sarı Zeybek? Sarı Zeybek sen misin?
Zeybek sendeliyorsun? O ne, soluyor benzin?
Yere eskisi gibi, hızlı vurmuyor dizin,
Gözlerin kapanıyor... Sana ne oldu, aman?
O ne? Mor cepkeninden niye akıyor al kan?
Bir kafirin imansız kurşununa yandın mı?
Ah, ey Sarı Zeybeğim, sen de yaralandın mı?*

Şiirin başındaki 'Kaçırılan Kız Kardeşler' işgal altında bulunan İzmir ve Edirne'yi anlatır. Şiirde anlatılan, o gece toplanmış olan dört arkadaş Nâzım, Vâlâ, Cevat Hayri ve Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu'dur.

Nâzım Hikmet henüz 17 yaşındayken bağnazlığın ve kara kuvvetin ülkeyi nasıl karanlığa sürüklediğini görerek aşağıdaki şiiri yazdı. Daha o yaşta ülkenin ilerici atılımlarına karşı gelen gerici kuvvetlerle kavgaya girişti.

*Asırlar vardır ki, bu memleketin,
en sade en temiz gönüllerine,
Göklerin ezeli nuru yerine,
Zulmeti sınıyor kara kuvvetin
Asırlardan beri bu kara kuvvet,
bir yara ki ruhumuzda kanıyor,
susuz bir kurt gibi homurdanıyor,
bir nura koşarsa eğer memleket.*

*Bu kara kuvvetin kara elleri,
böyle sarılırken boğazımıza,
gönüllerimizde biz bu hırsıza,
hâlâ veriyoruz en kutsî yeri.*

...

Mehmet Nâzım

Nâzım yakışıklı güzel bir delikanlıydı. 17 yaşındayken aşık olduğu Kadıköylü Azize için şu mısraları yazmıştı.

*Bir ilâhi gibi içten duyulur
Seven gönüllere aşına sesin,
Başında halenur, gözlerinde nur,
Sevda mabedinde bir azizesin.
Sihrinle dolarken boş muhayyilem
Gözlerinle telkin edilen dinin
Kıtabı ne kadar olsa da elem
En zâhit kuluyum ben mabedinin*

Ama ne yazık ki Azize, Nâzım'ın yaşantısında çok kısa bir süre yer aldı. Daha sonra bir İsviçreli ile evlenip Avrupa'ya gitti. İsviçre'de öldü. Nâzım'ın ilk büyük ve gerçek sevgilisi, Nüzhet adında milyon bir genç kızdı. Muhittin adlı bir yazarın baldızı idi. İstanbul'da tanışıp, sevişen gençler Nâzım'ın Anadolu'ya geçmesi ile ayrıldılar. Ama bir süre sonra Rusya'da yeniden karşılaşp evlendiler...

Nâzım 18 yaşındayken yazdığı bir şiirinde Yunan ordusunun Türk ordusu önünde bozguna uğrayarak kaçışını çok önceden görmüş ve anlatmıştır.

*...Her sıyrılışında palası kından
Eğilip dört nala giden atından
Boşluğa bir kafa yuvarlıyordu.
Önünde kaçarken bu kahpe ordu .*

*Ala boyuyordu mor cepkenini
Sağ kolundan sarkan sırma yenini
Paladan damlıyan kan kızartmıştı.
Onun döğüşükçe gayzı artmıştı.
Bir leke sürmedi o gururuna
Böyle senelerce aşkı uğruna
Durup dinlenmeden döktü kanını*

III. BÖLÜM

NÂZIM'IN ANADOLU'YA ORADAN DA RUSYA'YA GİDİŞİ

16 Mart 1920 tarihinde İstanbul işgal edilmiş, Mebusan Meclisi dağıtılmıştı. Ardından Bursa ve Edirne'nin işgali Nâzım'ın Anadolu'ya geçme arzusunı körükledi. Aziz arkadaşı Vâ-Nü ile birlikte kara yolu ile Ankara'ya gitmeye karar verdiler. Daha önce aynı yoldan Ankara'ya giden Yunus Nadi orada 'Anadolu'da Yeni Gün' adlı bir gazete kurmuş İstanbul'dan gelecek ve gelmelerinde yarar görülenlere yardımcı oluyordu. 1921 yılının ilk günü Sirkeci rıhtımından kalkan çok eski ve çok küçük Yeni Dünya adlı vapura binen Nâzım ve Vâ-Nü Ankara'ya gitmek üzere yola koyuldular. İnebolu'ya tam yetmiş beş saatte ulaşabildiler. İngilizlerin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmesinden 9 ay sonra 21 Ocak 1921 tarihinde Nâzım İstanbul'dan ayrıldı. O gün İstanbul'dan ayrılışını ve duygularını Vala Nurettin Va-Nü "Bu Dünyadan Nâzım Geçti" adlı kitabında şöyle anlatır:

"Vapura Sirkeci'den bindik. Kara kuru, yam-yassı bir vapur, hani şu kolacıların ütüleridir ya, onlara benziyor. Kamaramıza girdik; duvarlarında hamam böcekleri dolaşıyor, daracık, cehennem gibi de sıcak. Faruk Nâfiz başını lumboza dayadı: 'İstanbul'u bir daha görmeyecek miyiz? Gidiş var da dönüş yok mu?' diye ağladı.

Vapur uskur gürültüleriyle sarsılmaya başlayınca güverteye çıktım. Yusuf Ziya'nın akrabası bize: 'Karadeniz'e açılana kadar kamarada kalın' dediydi, ama uskur gürültüsü bana güven verdi. Sa-

rayburnu'na, köprüye, kurşun kubbelere, tığ gibi minarelere, Taşkıışla'ya son kere, şöyle doya doya bakmadan İstanbul'dan ayrılmaya da gücüm yetmedi zaten.

Direkleri tel örme bir Amerikan zırhlısının yanından geçiyoruz. Kız Kulesi dolaylarında, Beşiktaş önlerinde, Boğazın büklümlerinde kımıldanacak yer yok. İstanbul denizinin üstü, drenotlarla, kruvazörlerle, torpidolarla, alaca bulaca boyanmış taşıt gemileriyle tıklım tıklım. Bu düşman, hor görücü, bu kurşuni çelik kalabalığını kaç kere seyrettim, içim öfkeden burkularak. Ama şimdi onlara kendime güvenerek bakıyorum. İstanbul denizinin içinde, dibinde kefaldan, uskumrudan, torikten çok denizaltının kaynaması da umurumda değil. Anadolu'ya gidiyorum. Mustafa Kemal Paşa'ya."

Nâzım Anadolu'ya geçiş kararını ailesine söylememişti. Ancak İnebolu'ya vardıktan sonra bir kart atarak durumu bildirdi. Bu arada onlarla birlikte Anadolu'ya geçmek isteyen hececi şairlerden Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz geri gönderildiler. İzin sadece Nâzım ile Vâ-Nü'ye verilmişti. Rivayete göre Faruk Nafiz, Damat Ferit Paşa'dan nişan almış bir şair olduğu için, Yusuf Ziya ise İngiliz yanlısı Refi Cevat Ulunay'ın Alemdar Gazetes'i'nin yazarı olduğu için geçiş izni verilmemişti. Nâzım ve Vâ-Nü Ankara'ya geçiş için yolluk beklemeye başladılar. İşte bu bekleyiş sırasında kendileri gibi İnebolu'da bekleyen spartakist gençlerle tanıştılar. Ve bu gençlerden ilk sosyalist bilgiler öğrenmeye başladılar. İnebolu Nâzım'ın ilk gördüğü Anadolu kasabasıydı. Pazar yerinde gördüğü sırtındaki odun yükü ile bir duvarın dibine çömelmiş duran köylü kadını, onun kabuğundan çıkmış kocaman iki kaplumbağaya benzeyen ayaklarını, odun yükünün urganını tutan mübarek ellerini orada gördü tanıdı... Bu bekleme 15 gün sonra sona erdi. Ayın-Pe denilen as-

keri polis şefi yüz lira yol harçlığı ile Ankara'ya gitmelerine izin verdi. Yolluklarını aldıktan sonra İnebolu'dan ayrıldılar. Dağlara tırmandıkça yalın kat kıyafetlerine soğuk iyice işlemeye başlamıştı. Çevredekiler göğsüne, sırtına, ayakkabılarına gazete kağıdı koymalarını tavsiye ettiler. Nâzım başına da kocaman bir gri kalpak aldı. Mevsim kış, Ocak ayının ortası herkes bu şartlarda yola çıkılmaması gerektiğini söylüyordu. Dağlarda kurtlara kurban gidersiniz diyorlardı. Ama heyecan içindeki genç şairler her şeyi göze almıştı. Cevap olarak yollarda marş gibi söyledikleri 'Yol Türküsü'nü yazdılar.

Alnımızda yanar gençliğin tacı,

Yorgunluğun anasını satarız.

Elimizde neşemizin kırbacı,

Ufukları önümüze katarız.

Göğsümüz kuvvetli, gönlümüz temiz,

Tükenmez yolları tüketiriz biz.

Ne saray, ne hamam, ne han isteriz,

Nerde gün batarsa orda yatarız.

İlerledikleri dağ yolunda hem kasaba, hem de Karadeniz görünüyordu. Karadeniz'de yaz güneşi, ovada bahar, dağlarda kış öyle etkileyiciydi ki Nâzım.

"Ne güzel memleket, yüksek dağlarında kış

Deresinde ilkbahar, yollarında sonbahar

Altın güneşiyle de yazın sıcaklığı var" diyordu.

Yollarda cepheye giden gençlerle, yedek subaylarla karşılaştılar. Nâzım tüm bu yolculuk boyunca Ankara'ya gidene kadar yolda gördüğü köylüleri, ağaları ve hocaları inceledi. Anadolu'nun o günkü gerçek görünümünü bir yıl sonra yazdığı, fırtınalar koparan 'Yalınayak' adlı şiiri ile dile getirdi.

Nâzım ve Vâ-Nü büyük zorluklarla bazen yürüyerek, bazen de eşek sırtında Ankara'ya ulaştılar. Kuvây-ı Milliye'nin davetlisi olarak Taşhan'a yerleştiler. Nâzım, işgal altındaki İstanbul'da halkın millî heyecanını en güzel şekilde dile getiren bir şair olarak Ankara'da bulunuyordu. Ankara'yı tanımıyordu. Ama Nâzım'ın yakınları önemli görevlerde bulunuyordu. 20. Kolordu Kumandanı, Müdafaayi Hukuk Cemiyeti Başkanı, I. Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa Nâzım'ın büyük dayısı Kurtuluş Savaşı'na ilk katılanlardan Albay Mehmet Ali Bey de Nâzım'ın dayısı idi. Nâzım'ın anne tarafından akrabası olan ünlü hareket ordusu komutanı Hüseyin Hüsnü Paşa Anadolu'ya ilk geçen askerlerdendi. Teyzesi Münevver Hanım'ın eşi olan eski valilerden Samih Rifat Bey, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarıydı. Halası Güzide Hanım'ın eşi Albay Necip Bey'in Ankara'da önemli bir görevi vardı... İşte bu durumda Taşhan'da kendilerine verilecek görevi beklemeye başladılar.

Nâzım'ın bilimsel sosyalizmle tanışması, İnebolu'ya ayak bastığı günden sonra başlar. Onu bu konuda daha sonra milletvekili olan Sadık Ahi (Eti) eğitir.

Nâzım'ın İstanbul'dan tanıdığı, ilk aşkı Nüzhet Hanım'ın eniştesi olan Muhittin (Birgen) Ankara'da Matbuat Müdürü olmuştu. Uzun bir bekleyişten sonra Muhittin Bey'e iş için başvurdular. Şubat ayının sonlarına gelinmiş, hâlâ bir işe sahip olamamışlardı. Muhittin Bey onlara İstanbul gençliğini millî mücadeleye davet eden hamasi şiirler yazmalarını tavsiye etti. Üç gün içinde tam üç sayfa tutan bir şiiri tamamladılar. Şiirin son mısraları şöyleydi.

*"Gel ey imanlı gençlik, gel ey beklenen gençlik
Gel ki Anadolu'da senin bükülmez, çelik
İmanına, azmine ümit bağlayanlar var.*

*O satılmış vezire, o satılmış hünkâra
O satılmış kullara siz de mi katıldınız?
Siz de mi satıldınız, siz de mi satıldınız?”*

Bu şiir yayınlandıktan sonra şair Celal Sahir İstanbul gençliği adına aşağıdaki mısralarla cevap verdi;

*“Ne diyorsun Ankara’nın genç ozanı?
Sen yollarda düşürdün mü hafızanı?
Halimizi bilmez gibi duruyorsun
Satıldık mı diye bizden soruyorsun.
Evet sattık azar azar
Dolaşarak çarşı pazar
Fakat namus, onun yoktur piyasası
Bu satışı men ediyor Türk yasası.”*

Nâzım ile Va-Nü’nün yazdığı uzun şiir ülkede öyle büyük bir yankı yarattı ki Nâzım ile Va-Nü günün adamı haline geldiler. Matbuat Müdürlüğü bu olumlu gelişmeden yararlanarak şiiri 11x18 ebadında 4 sayfa olarak 1921 Mart’ında 10 bin nüsha bastırdı. Bu yayın Ankara Matbuat Müdürlüğü’nün ilk yayını oldu. Elden ele dolaşan şiiri okuyan halk duygularının şiirle yansıtılmasından çok memnundular. Ancak şiir mecliste sert tartışmalara neden oldu. Matbuat Müdürü sorguya çekildi. Bunun üzerine Muhittin Bey iki şairi Maarif Vekaleti’ne devretti. Oysa Nâzım ve Vâ-Nü cepheye gitmek istiyorlardı. Ancak nedense bu izin verilmiyordu. Kendilerine öğretmenlik yapmak için önerilen Bolu ve Elazığ arasından Bolu’yu seçtiler. Bu sırada Nâzım’ın akrabası olan İsmail Fazıl Paşa, Nâzım ve Vâ-Nü’yü Mustafa Kemal Paşa’ya takdim etmek istiyordu. Bunun için iki gün sonra Meclise gelmelerini tembihledi.

Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşmanın heyecanını Nâzım şöyle anlatır. *“Yüreğim çarpıyor. Sert bir mavilik gördüm, sonra bir altın sarısı, sonra ak eller, kadın ellerine benzeyen biçimli; güzel ellerini gördüm. Bir de aklımda öyle kalmış. Belki de elleri öyle değildi. Ama gözlerinin mavisi ile saçlarının sarısı öyle...”*

Mustafa Kemal Paşa ile tanıştırdıktan sonra genç şairlere, *“Bazı genç şairler modern olsun diye mevzusuz şiir yazmak yoluna sapıyorlar. Size tavsiye ederim, gayeli şiirler yazınız”* dedi.

Nâzım ile Vâ-Nü, Mustafa Kemal Paşa ile tanıştıktan sonra görev yerleri olan Bolu'nun yolunu tuttular. Mart ayı çok soğuk geçiyordu. Okula çok yakın üç odalı bir ev kiraladılar. Elleri geçen para ile rahatça geçiniyorlardı. Bu arada Nâzım boş vakitlerinde şiir, hikâye hatta piyes bile yazıyordu. Çevrelerini inceleyen genç şairler tutucu çevrelerin dikkatini çekti. Bir süre sonra şehrin ilgi odağı haline geldiler. Bolu Ağır Ceza Mahkemesi Reisi Ziya Hilmi Bey onlarla kısa zamanda dost oldu. Gençlere sosyalizm konusunda bilgi aktarmaya başladı. Spartakistlerden sonra Hilmi Ziya, Nâzım'ın ikinci hocası oldu. Nâzım, Sakarya Savaşı'ndan sonra Bolu'da açılan Türk Ocağı'nın açılış töreninde okuduğu 'Kırk Haramilerin Esiri' adlı şiiri ile büyük heyecan yarattı. Ancak tutucu çevreler tarafından kılık-kıyafetleri, davranışları, bağıra çağıra şiir okumaları son derece yadırganıyordu. Özellikle Nâzım'ın favorileri kalpağı, kalpağı giyişi ve namaza gitmeyişi günâh sayılıyordu. Neredeyse onları bir kaşık suda boğacaklardı. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, gizli polis teşkilatından Tahsin Demiray da kendilerini her yerde izliyordu. Öyle ki Nâzım ile Vâ-Nü'nün oturdukları evin alt katındaki ahıra girerek üst katta Nâzım ve Vâ-Nü'nün konuştuklarını dinleyip rapor ediyordu. Bu sıkıntılı durumda ne

yapacaklarına karar veremiyorlardı. Vâ-Nü Almanca bildiği için spartakist eylemin geçtiği Almanya'ya, Nâzım ise annesinin Paris'ten gönderdiği şiir dergileri ve kitaplardan etkilenecek Paris'e gitmeyi istiyordu. Ceza Mahkemesi Reisi Hilmi Ziya ise onlara Rusya'ya gitmelerini tavsiye etti. Gençler bir karara varamamanın tedirginliği içindeyken Vâ-Nü Maarif Kongresi için Ankara'ya gönderildi. Orada her ikisinin de birikmiş olan öğretmen maaşlarını ve 15 Ağustos 1921 tarihli ögr. belgelerini almayı başardı. Ankara'da daha önce İnebolu'da tanıştığı Spartakist gençlerden biri ile karşılaştı. Ona Bolu'daki baskı ve sıkıntıları anlatıp taka ile Trabzon'a oradan da Kafkasya'ya geçeceklerini ve Tiflis'e giden eski matbuat müdürü Muhittin Birgen'i bulacaklarını söyledi. Ancak arkadaşı pasaportsuz, taka ile yolculuk yapmanın çok riskli olduğunu, Kafkasya'ya gideceklerini hiç kimseye söylemeden Kâzım (Karabekir) Paşa'ya öğretmen olmak için doğuya gideceklerini belirterek yola çıkmalarını tavsiye etti. Nâzım ve Vâ-Nü'ye önce Bolu'dan, Düzce ve Akçakoca'ya daha sonra vapurla Trabzon'a geçmelerini önererek, *"Ondan sonra da şansınızı denersiniz"* dedi. Artık genç şairlerin tartışmaları bitmiş. Gidecekleri yön belirlenmiş. Maarif Vekâleti tarafından öğretmenliklerini ispat için verilen belgeleri alarak yola çıkma zamanı gelmişti. Zaten sağdan soldan dostları çevrenin durumunu iyi görmüyor. Onları hayırlısı ile gitmeleri yolunda yüreklendiriyorlardı. Ayrıca Bolu Valisi de, *"Burada yapacak işiniz kalmadı artık. Benim de başımı belâya sokmayın. Gidin buradan"* demişti.

Nâzım Hikmet İstanbul'dan İnebolu'ya, oradan da Anadolu'ya geçişi, Ankara'ya ulaşınca kadar gördüklerini, tüm izlenimlerini ve bu izlenimlerin kendisi üzerinde yarattığı yoğun duygularını o zaman büyük tepkiler yaratan 'Yalınayak' şiiri ile dile

getirdi. O günün Anadolu gerçeğini, Türk köylüsünün yoksulluğunu ve acılarını, toprak hasretini o güne kadar görülmemiş bir duyarlılıkla aksettirmeyi başardı. 'Yalınayak' şiiri dokuz gün dokuz gece süren bu zor yolculuğun izlenimlerinin yansımasıdır.

Kafamızda güneş
ateş
bir sarık.

Arık toprak
çıplak ayaklarımızda çarık.
İhtiyar katırından
daha ölü bir köylü
yanımızda,
yanımıza değil
yanan kanımızda.
Omuz yamçısız,
bilek kamçısız,
atsız, arabasız,
jandarmasız,
ayı ini köyler
balçık kasabalar
kel dağlar aştık.
"İşte biz o diyarı böyle dolaştık!
Hasta öküzlerin
yaşlı gözlerinde
dinledik taşlı tarlaların sesini.
Gördük ki, artık vermiyor toprak
altın başaklı nefesini
kara
sapanlara!
Rüyada gezer gibi gezmedik,
hayır
bir çöplükten bir çöplüğe ulaştık.
İşte biz o diyarı böyle dolaştık.
Biz
biliriz
o memleket
neye hasret çeker.

Nâzım Hikmet İstanbul'dan ayrılıp Trabzon'a ulaşınca kadar yazdığı şiirleri bir deftere kaydetmişti. Ama yollarda defter ve çantası kayboldu. Ancak yollarda gördüğü ve duyduğu materyale dayanarak bir yıl sonra Yalınayak şiirini yazabildi. Şairin dediğine göre Anadolu'yu gördükten sonra gerçek kimliğini buldu. Kendisini ilk defa sosyalist bilgilerle tanıştıran Spartakistlerin Sovyetler'de para kullanılmadığı ve aile olmadığı söylemlerinin doğru olmadığı gerçeğini ilk defa Batum'da anladı. Paraları bitmiş ve korumasız kalmışlardı. İşte o günlerde Ankara'da kendilerine yardım eden Matbuat Müdürü Muhittin Birgen'in Tiflis'te olduğunu haber aldılar. Tiflis'e geldikleri zaman Muhittin Bey'in baldızı Nüzhet Hanım'la Moskova'ya gittiğini öğrendiler. Ne yapacaklarını şaşırılmışlardı. Tam bu sırada daha önce Ankara'da tanıdıkları Cumhurbaşkanı Mdivani'den davet aldılar. Mdivani Moskova'ya bir kaç günlüğüne gidip geri dönecekti. Nâzım ve Vâlâ'nın her ihtiyacını temin ederek beklemeleri için otelde bıraktı. Otelde karşılaştığı Ahmet Cevat Emre'nin etkisi ile Muhittin Bey'in ve Mdivani'nin dönüşünü beklemeden Tiflis'ten ayrılıp, Batum'a döndüler. Nâzım, Batum'da 13 yaşının ilk aşkı ve Muhittin Birgen'in baldızı olan Nüzhet Hanım'la karşılaştı. Çocukluk aşkını görmek onu çok mutlu etti. Nüzhet İstanbul'a dönmek üzereydi. Ama sırada evrakındaki bir pürüz yüzünden gitmesi engellendi. Geriye Tiflis'e eniştesi, ablası ve annesinin yanına döndü. Bu sırada Moskova'da üniversiteye girebilecekleri haberini alan Nâzım ve Vâlâ Moskova'ya doğru yola çıktılar. Moskova'dan ardı ardına birçok mektup yazan Nâzım, Nüzhet'i Moskova'ya davet ediyordu. Tiflis'e geri dönen Nüzhet üzgün ve mutsuzdu. Çok hırçınlaşmıştı. Ailesi okumak için Moskova'ya gitmesine razı oldu. Orada Türk öğrenciler, Nâzım ve Vâlâ tarafından büyük bir sevinç ve sevgi ile karşı-

lanan genç kız bir süre sonra Nâzım'dan evlenme teklifi aldı. Kısa bir duraksamadan sonra teklifi kabul etti. Moskova'da ilgili daireye giderek evlendiler. Genç çiftte daha geniş bir oda tahsis edildi. Nâzım bir yandan şiirler yazıyor bir yandan da üniversiteye devam ediyordu. Moskova'ya giderken yollarda, istasyonlarda rastladığı aç insanların görüntüsü onu derinden etkilemişti. İşte yazdığı 'Açların Gözbebekleri' bu yolculuk gözlemlerinin bir şiirsel yansımasıdır. İşte şiirden bir bölüm;

*"Değil birkaç
Değil beş on
otuz milyon
aç
bizim*

*...
Açlar dizilmiş açlar
Ne erkek, ne kadın, ne oğlan, ne kız
sıska cılız
eğri büğrü dalları ile
eğri büğrü ağaçlar!
Ne erkek, ne kadın, ne oğlan, ne kız
açlar dizilmiş açlar!*

*...
Uzaktan
simsiyah sivriliği
nokta nokta uzayıp damara batan
kocaman başlı bir nalın çivisi gibi
deli gözbebekleri
gözbebekleri!*

O günlerde Rusya'da binlerce insan açlıktan ölmüştü. Nâzım'ın çok yeni şiir tekniği ile kaleme aldığı bu şiiri Sovyet şairi Mayakovski'nin etkisi altında ve ondan esinlenerek yazdığı iddia ederler. Oysa 'Açların Gözbebekleri' şiiri daha Rusça'yı öğrenmeden trende gördüklerini 1922 yılında şiir şek-

linde anlatır. Ayrıca şair Nâzım Hikmet'in tekniği ile Mayakovski'nin tekniği arasında biçim ve içerik bakımından önemli farklar bulunur. Nâzım bu farklılığı şu sözlerle açıklar; *"Hece ölçüsünü bırakıp, özgür koşukla yazmaya başlamamın ilk ürünü 'Açların Gözbebekleri'dir. Bunu yazdığım günlerde Rusça bilmiyordum. Ayrıca Mayakovski'nin adını bile duymamıştım. Şiirlerini tanıımıyordum. O, bir tür Rus aruzu ile müstezatlî şiirlerimize benzeyen bir türde yazıyordu. Bunu ancak Rusça'yı öğrenince anladım. Benim yazmaya başladığım teknikte ne hece, ne aruz tek başına egemen değil. Özgür koşuk olmasına karşın müstezat tekniği de yoktur. Şiirin ritmi ve ölçüsü açılardan bakılınca benimle Mayakovski arasında hiçbir benzerlik bulunmaz. Üstelik içerik açısından da o bireyci ben ise toplumcuyum."*

Daha sonra intihar eden Rus şair Mayakovski Rus fütürizminin sol kanadının başındaydı. Diğer sanatçılara hücum ediyordu. Kendini tüm toplumun karşısında tek başına bayrak kaldıran bir kişi zannetmeye başlamıştı.

Nâzım'ın ilk eşi Nüzhet Berkin 1900 yılında dünyaya geldi. Babası gümrük başkatibi idi. Nüzhet'in doğduğu yıl öldü. Nüzhet onbir yaşına kadar annesi Hoşnaz Hanım tarafından büyütüldü. 1914 yılında ablası Melahat Hanım'ın eşi olan eniştesi Mebus ve Tanin Gazetesi Başyazarı Muhittin Birgen'in koruması altına girdi. Önce Fransız Mektebi'nde daha sonra da Alman Mektebi'nde 1918 yılına kadar eğitimini sürdürdü. Nüzhet Hanım ile şair Nâzım Hikmet Nişantaşı'nda komşu apartmanlarda oturuyorlardı. Nüzhet'in eniştesi Muhittin Birgen Ankara'ya giderek Matbuat Müdürü olunca eşini ve baldızını da yanına aldırdı. Nüzhet, Nâzım Hikmet'ten ayrıldıktan sonra evlendiği Prof. Mehmet Servet'i Ankara'da tanıdı. Nâzım ile Nüzhet Moskova'da karşılaşınca çocukluk aşkları yeniden su yü-

züne çıktı ve Moskova'da evlendiler. Ancak Nüzhet Hanım'ın isteği üzerine 1924 yılında resmen ayrıldılar.

Nâzım ile eşi Nüzhet Hanım'ın mutluluğu devam ediyordu. Nâzım yazdığı şiirleri ilk önce eşine okuyor, sonra da defterine geçiriyordu. 1922 ve 1923 yıllarında yazdığı şiirlerde gördüklerini ve duyduklarını birleştiriyor, yeni ve çok özgün bir anlatımla okuyucularına sunuyordu. Moskova'da devam ettiği üniversite ona yeni dünya görüşlerini, sanat anlayışını ve tiyatro tekniğini öğretmişti. Sosyalist bir şair olarak memleketini ve halkını tıpkı karısını sevdiği gibi etiyse, kemiğiyle sevdiğini söylerdi.

Burada devrimci Rus şair ve yazarların eserlerini inceledi, tiyatrolara gitti, piyes yazma tekniğini öğrendi. Öğrendiklerini Türk Edebiyatının olanakları ile geliştirdi. Yeni tarzda şiirler yazmaya başladı. 'Yeni Sanat' adlı şiirini de bu doğrultuda kaleme aldı. Bir şiirinde Pierre Loti'yi yerdi. 'Resmi Geçit' adlı şiiri de böyle bir anlayış ile yazıldı.

1923 yılının ders yılı sonunda Nüzhet Hanım hastalandı. Nâzım'ın da onayı ile Bakü'ye döndü. O sırada enişte Muhittin Birgen, Bakü Üniversitesi'nde tarih profesörü olarak görev yapıyordu. Nüzhet'in sağlığı gün geçtikçe daha çok bozuluyordu. Rus gizli teşkilatı tarafından Türkçülük propagandası yapıyor diye sıkıştırılan Muhittin Bey, daha fazla dayanamayarak Türkiye'ye dönmeye karar verdi. Bakü'ye gelen Nâzım karısı Nüzhet'in de onlarla beraber İstanbul'a dönerek tedavi olmasını uygun gördü. Arkadan kendisinin de İstanbul'a geleceğini söyledi. Nâzım sözünde durarak 1925 yılında İstanbul'a döndü. Aile arasında geçen ufak tefek tatsızlıklar yüzünden Nüzhet Hanım tek taraflı olarak ayrılık kararını aldı. Rus nikâhı ile evlendikleri için hukuki bir sorun çıkmadı. Evliliğini sürdürmek istemeyen Nüzhet Hanım, Türkiye'deki kanun-

lara göre kendini evli saymıyordu. Çok geçmeden zengin ailelerden birinin oğlu olan bir felsefe öğretmeni ile evlendi. Çok üzülen Nâzım bu haberi duyduğu zaman “O, rahata acıktı, anladım...” demişti. İşte bu olaydan sonra ünlü ‘Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri’ şiirini yazdı.

‘Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri’ adlı şiirinde bir kadının rahat bir yaşantı uğruna aşktan vazgeçmesi vurgulanır. Nâzım Hikmet eski karısı Nüzhet’in yeniden evlendiğini haber alınca bu şiiri yazmıştı. Kısa süren bu evlilikten Türk Edebiyatına ‘Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri’ şiiri miras kaldı.

*O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi.
Kadının hayali minnacık bir evdi,
bahçesinde ebruli
hanımeli
açan bir ev.
Bir dev gibi seviyordu dev.
Ve elleri öyle büyük işler için
hazırlanmıştı ki devin,
yapamazdı yapısını
çalamazdı kapısını
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan evin.*

*O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi.
Mini minnacıktı kadın.
Rahata acıktı kadın
yoruldu devin büyük yolunda
ve “elveda!” deyip mavi gözlü deve,
girdi zengin bir cücenin kolunda
bahçesinde ebrüliii
hanımeli
açan eve.*

*Şimdi anlıyor ki mavi gözlü dev,
dev gibi sevdalara mezar bile olamaz,
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan ev...*

Şiirin son kısmı Nâzım, Piraye ile evlenmeye karar verdikleri zaman yazılıp şiire sonradan eklendi.

Nâzım Hikmet ve Nüzhet Hanım ayrıldılar. Ama bu sevgi kolay bitmedi. Nâzım mini minnacık kadını kolay unutamadı. Moskova'ya döndükten sonra bu aşkın acısı onu bir kurt gibi kemirmeye devam etti. Nihayet bir gün içindeki bu kurdu söküp atmaya Nüzhet'i unutmaya karar verdi. Ve bu kararını 'Gövdemdeki Kurt' şiiri ile anlatmaya çalıştı.

Nâzım Hikmet'in kadınlarla ilgili yergi şiirlerinin en önemlilerinden biri 'Gövdemdeki Kurt' adlı şiiridir. Bu şiirinde cinsel çekiciliğini kullanarak erkeği sömüren kadın tipi yarglanır ve asalaklıkla suçlanır.

*Sen
benim
minare boyunda çam gövdeme,
yumuşak,
beyaz,
bir kurt gibi girdin,
kemirdin!
Ben, barsaklarında solucan Makdonaldı besleyen
İngiliz işçisi gibi taşıyorum
seni içimde!*

Nâzım Hikmet aşağıdaki mısralarda, kızdığı kadının ruhunu İngiliz Asiller Meclisine, kendisini de bir İngiliz devlet adamına benzetir.

*Ey ruhu Lordlar Kamarası kadın!
Ey uzun entarili tüysüz Puankare!*

Şiirde gövdesindeki kurdun cilvelerini mekanik aletlere benzeten yergisini sürdürür.

Karşımda:

demirleri kıpkızıl

*Bir şimendifer ocağı gibi yanmak
senin en basit hünerin.*

Yine en basit hünerin senin

buzun üstünde bir paten gibi kıvranmak

Ancak Nâzım kendisini hâlâ etkileyen uykularına giren bu büyük aşkı unutmaya karar vermiştir.

Beynime giren kurdu

çürük bir diş çeker gibi söktüm!

Epeyce ter döktüm!

Bu sonuncuydu

bir daha olmayacak!

Nâzım kendisini hâlâ etkileyen uykularına giren bu büyük aşkı unutmaya kararlıydı.

beynime giren kurdu

çürük bir diş çeker gibi söktüm!

Epeyce ter döktüm!

Bu sonucuydu

bir daha olmayacak!

Nâzım bu şiiri ile gövdesini kemiren kurdu Nüzhet Hanım'ın sevdasını çıkarıp attı ve kurtuldu. Ama onun sevgisiz yaşaması mümkün değildi. İçindeki kurdu söküp attıktan kısa bir süre sonra okul arkadaşlarından bir Rus kızına Anuşka'ya aşık oldu. Hafifmeşrep bir kız olan Anuşka'nın başka erkek arkadaşları da vardı. Ama Nâzım her şeye rağmen kıskançlık krizleri içinde onu sevmeye devam etti. Moskova'daki öğrencilik hayatından ilk karısı

Nüzhet Hanım'dan sonra Anuşka'dan başka sevgilisi olmadı. 1928'de Türkiye'ye döndükten sonra Anuşka'yı Türkiye'ye getirip evlenmek istedi. Kız bu çağrıyı kabul edip yola koyuldu. Ama Odesa'dan Nâzım'a gönderdiği son mektuptan sonra ortadan kayboldu.

Nâzım Hikmet'in 1932 yılında yazdığı bir başka yergi şiiri de 'Telli Kavak'tır. Memet Fuat'a göre 4. eşi olan Münevver Andaç için yazılmıştır. Dayısının kızı Münevver'in Nâzım ile Bursa Cezaevi'nde başlayan ilişkisini Nâzım'ın aftan yararlanamayacağı ortaya çıkınca bir müddet askıda kaldı. Nâzım'ın aşık olduğu dayı kızının eşine geri dönmesi Nâzım'da büyük bir hayal kırıklığı yarattı. Bu hayal kırıklığı içinde duygularını 'Telli Kavak' şiirinde anlatmaya çalıştı. Şiirde evvela kadının kişiliği yansıtılır.

*Ev kedisinin biri
ne pek öyle yumuk yumuk, ne de pek öyle iri
yani pamuk değil, samur değil, Tekir
Memnundur bayan
mangalından, mancasından, mavi boncuğundan
Fakat efendisinin okşayan elleri
artık onun sırtını kabartmıyor
yani kalmamış bu işin tuzu biberi*

Sonra bu kadının tutulduğu erkek tıpkı 'Gövdemdeki Kurt' gibi yaşlı bir ağaca benzetilir.

*Tutar bir kavağa sevdalanır Tekir
kavak ihtiyar, külüstür
Fakat ne de olsa boylu poslu kavak
ürperir rüzgarda yaprak yaprak
hem de galiba tellidir
Hem de başka bir dünyanın erkeği.*

Tekir sevdalandığı kavağa bağlılık yemini ederek "Açlık, sefalet, kar kıyamet umurumda değil

yeter ki senin olayım" der. Ancak efendisi gecenin ayazında sokağa bırakınca üşüyen tekir evine döner. Mangalı mancası onu beklemektedir. Kavak ise dral dedenin düdüğü gibi tek başına kalır.

Çevresinde gördüğü her şey, duyduğu her olay Nâzım'a ilham veriyordu. Moskova'ya trenle giderken Hazer Denizi kıyısında gördüğü manzara da kompartımanda anlatılanlardan çok etkilenmişti. İngilizler karşı kıyısında mevzilenmiş, yüz gönüllü kum çöllerin telef olmuş. Karşı devrimcilere silah taşıyan kayıkçı Hazer'in dalgaları arasında kayığının içinde sakın bir şekilde oturmaktadır. Nâzım hemen bunu bir şiir halinde söyler. 'Bahr-ı Hazer' şiiri plağa kaydedilmiş. Antolojilere girmiş ve tüm ulusa mâl olmuştur.

Ufuklardan ufuklara

ordu ordu köpüklü mor dalgalar koşuyordu;

Hazer rüzgarların dilini konuşuyor balam,

konuşup coşuyordu!

Hazer ölü bir göle benzer!

Uçsuz bucaksız başı boş tuzlu bir sudur Hazer!

Hazerde dost gezer, e...y!...

düşman gezer!

Dalga bir dağdır

kayık bir geyik!

Dalga bir kuyu

kayık bir kova!

Çıkıyor kayık

iniyor kayık,

devrilen

bir atın

sırtından inip,

şahlanan

bir ata

biniyor kayık!

Ve türkmen kayıkça

dümen yanında bağdaş kurup oturmuş.

Başında kocaman kara bir papak;
bu papak değil:
tüylü bir koyunu karnından yarıp
geçirmiş başına!
Koyunun tüyleri düşmüş kaşına!
Çıkıyor kayık
iniyor kayık.
Ve kayıkça
"Türkmenistanlı bir buda heykeli" gibi
dümenin yanına bağdaş kurup oturmuş,
fakat, sanma ki, Hazerin karşısında elpence divan
durmuş!
O bir Buda heykelinin
taştan sükunu gibi kendinden emin
dümenin yanına bağdaş kurup oturmuş.
Bakmıyor
kayığa
sarılan
sulara;
bakmıyor
çatlayıp
yarılan
sulara!
Yaman esiyor be kara yel yaman!
Sakın özünü Hazerin hilesinden aman,
aman oyun oynamasın sana rüzgar!
çık...

Nâzım Hikmet, Nüzhet Hanım'dan ayrıldıktan sonra Anuşka ile evlenmeye karar vermişti. Ama bu gerçekleşmedi. Yeniden Rusya'ya döndükten sonra Dr. Lena ile tanıştı. İlişkileri Nâzım'ın 1928 yılında Türkiye'ye ikinci kez dönüşüne kadar sürdü. Dr. Lena ile evlendi. Nâzım sahte pasaportla Türkiye'ye döndükten sonra Lena normal pasaportla kocasının yanına gelebilmek için büyük bir uğraş verdi. Ama Türk Konsoloslugu'ndan giriş vizesi almayı başa-

ramadı. İkinci evlilikte böylece hayat arkadaşlığına dönüşmeden sona erdi. Bu arada Nâzım kardeşi Samiye'nin de evliliği söz konusu olmuştu. Nâzım kız kardeşine aile konusundaki görüşleri şöyle anlatıyordu. *"Para için, otomobil için, köşk için evlenme. Sonra bedbaht olursun. Gönlünün sevdiği, hoşandığın bir gençle evlen. Her genç kız gibi senin de sevmek ve evlenmek hakkındır. Fakat hayatında bu mühim adımı atarken, dikkatli ol. Kocanın eline bakma, kocanın seni beslemesini, seni giydirmesini isteme. Yani aile, mesut aile, koca ile karının müşterek çalışmaları, müşterek, iktisadi, içtimai, siyasi hürriyetleri üzerine kurulan ailedir."*

Bir süre sonra Nâzım Hikmet'in karşısına komşuları olan Piraye Hanım adında bir kadın çıktı. Nâzım'ın hayatında çok önemli bir rol oynayacak olan Piraye Hanım, Vedat Örfi adlı paşazade genç bir yazarın karısıydı. Vedat Bey, Piraye'yi Mehmet ve Suzan adlı iki çocuğu ile ortada bırakıp önce Paris'e oradan da Mısır'a gitmişti. Nâzım'ın kız kardeşi Samiye ile Piraye iyi arkadaşlıklar. Piraye çok güzel olmayan, otuz yaşlarında ilgi çekici kibar bir hanımdı. İstanbul'un tanınmış ailelerinden Altunizade-lerin kızıydı. Nâzım bu kadına vuruldu. Onunla evlendi. Piraye'yi candan seven Nâzım, onun çocuklarını kendi evladı gibi benimsedi. Bu evlilikten sonra Nâzım yeniden aşk şiirleri yazmaya başladı. Ama bu aşk şiirleri sadece karıları için yazılmıştı.

*"Arım benim, balım benim
Baldan tatlı karım benim..."*

Yine Piraye için şu mısraları yazdı.

*"Kitap okurum;
içinde sen varsın,
şarkı dinlerim:
içinde sen."*

*Oturdum ekmeğimi yerim:
karşımda sen oturursun,
çalışırım:
karşımda sen,
Sen ki, her yerde "hâzırı nâzır"ımsın,
konuşamayız seninle,
duyamayız sesini birbirimizin
sen benim sekiz yıldır dul karımsın..."*

Nâzım Hikmet'e, "Piraye'ye en çok neredeyken güvendin?" diye sorulduğu zaman şu cevabı vermişti;

"Hapiste, O, o kadar sağlam bir kadın ki benim ona güvenmemem beni küçültürdü. O benim arkadaşım, güvendim. Nişanlım sayılırdı, güvendim. Nikahımız kıyıldı, güvendim. Evlendik, güvendim. Hapse girdim, artık o yalnız eşim değildi; dostumdu, sırdaşım. Bana bakarken gözlerinin ışığı ve durgunluğu ona olan güvenimin damgası gibi büyür, harelenir, menevişlenir, aldatmayacak kadar mükemmeli temsil ederdi."

Piraye Hanım, Nâzım'ın karanlık günlerinin en vefalı dostu, tüm sevinç ve üzüntülerinin ortağı idi. Ama Nâzım'la beraber yaşayabildiği mutlu günler kısa sürdü. Nâzım'ın 1930 yılında başlayıp art arda devam eden mahkumiyetleri normal bir aile hayatı kurmasına engel oldu. Şair hapse düştükten sonra Piraye için çok güzel şiirler ve her biri şiir gibi olan hasret dolu mektuplar yazdı. 1943'te Bursa hapis-hanesindeyken yazdığı şu şiiri ile sevgisini anlatır;

*"Ne güzel şey hatırlamak seni
ölüm ve zafer haberleri içinden,
hapiste,
ve yaşıma kırkı geçmişken
Ne güzel şey hatırlamak seni:
bir-mavi kumaşın üstünde unutulmuş olan
elin*

*ve saçlarında
Vakur yumuşaklığı canımın içi İstanbul toprağının.
İçimde ikinci bir insan gibidir
seni sevmek 'saadeti...'*

6 Ekim 1945'te yine Bursa Hapishanesi'nde Piraye için kaleme aldığı bir başka şiiri de hasretini dile getirir.

*"Bulutlar geçiyor... haberlerle yüklü, ağır.
Buruşuyor hâlâ gelmeyen mektup avucumda
Yürek kirpiklerim ucunda
uzayıp giden toprak uğurlanır.
Benim bağırışım gelir: Piraye...
Piraye diye*

Nâzım bu büyük aşkı 1948 yılına kadar sürdürdü. Ama bir gün hapishaneye şairin yıllarca görmediği bir akraba kızı ziyarete geldi. Bu sırada Nâzım aylardan beri karısı tarafından ihmal edilmişti. Nâzım bu akraba kızının ziyaretinden çok duygulandı. Ziyaretler sıklaştınca birbirlerine aşık oldular. O sırada Münevver Hanım, Nurullah Berk isimli bir ressamla evliydi ve Renan adlı bir de kızı vardı. Nâzım bu yeni doğan aşkın etkisi ile bunalımlar geçirdi. Uzunca bir kararsızlık döneminden sonra Piraye'den ayrılıp Münevver ile evlenmeye karar verdi. Diğer yandan arkadaşı Kemal Tahir'e gönderdiği bir mektupla Piraye'ye karşı duyduğu saygıyı ve en iyi eserlerini ona borçlu olduğunu ve duyduğu üzüntüleri yazmayı ihmal etmedi. Ama bir yandan da yeni aşkı Münevver için şiirler yazmaya başladı.

*"Sende, ben, kutba giden bir geminin sergüzeştini,
sende, ben, kumarbaz macerasını keşiflerin
sende, uzaklığı,
sende, ben imkânsızlığı seviyorum"*

Nâzım ile Münevver evlendikten bir süre sonra 1950'de Nâzım bir aftan faydalanarak hapisten çıktı. İstanbul'da Kadıköy'e yerleştiler. Şair ilk defa düzenli bir aile hayatı yaşamaya başladı. Memet adını verdiği bir oğlu dünyaya geldi. Çok mutluydu. Ama birtakım baskılar yüzünden karısını ve çocuğunu bırakarak vatanından uzaklaşmak zorunda kaldı. Rusya'ya sığındıktan sonra karısı Münevver'in ve oğlu Memet'in hasreti ile yaşadı. Memet'e yazdığı son vasiyetnamede Münevver'i şöyle tasvir eder;

"Anan

*ipek gibi kuvvetli, ipek gibi yumuşak
anan,
nineliğinde bile güzel olacak
onu ilk gördüğüm günkü gibi
Boğaziçinde
On yedisinde
Ay ışığı, gün ışığı, can eriği,
dünya güzeli"*

Şimdi yine geriye dönelim Nâzım Hikmet önce Anadolu'ya oradan da Rusya'ya gitmişti. Oradaki siyasal bilgiler eğitimi tamamladıktan sonra arkadaşları Vâ-Nü'yü rektörlük görevinde bırakıp Türkiye'ye dönmeye karar verdi. Şiirlerini, piyeslerini, yazılarını ve her şeyini, borçlu olduğu kendi milletine sunmak için acele ediyordu. 1924 yılının Ekim ayında Türkiye'ye döndü. Ailesi ile olan 5 yıllık hasretini dindirmeye çalıştı. Babasının telkinleri ile artık bir daha Rusya'ya dönmeyeceğini, bir gazete çıkarmayı, bir dergi kurmayı deneyeceğini, edebiyat konferansları düzenleyeceğini, piyesler yazacağını ve film konusuna da yöneleceğini söyleyince, Hikmet Bey hayretle bir koltuğa beş karpuzu nasıl sığdırabileceğini sordu. Gerçekten Nâzım çok hızlı idi. Köprüde sosyalist gazeteleri satmaktan, toplantılar düzenlemeye kadar her konuya el attı. Tek başına

önemli bir muhalif güç oldu. 1924 Ekim'inde çok sevdiği vatanına dönerek aile ocağına kavuşan yayın hayatına atılan Nâzım Hikmet'in özellikle işçi sorunları üzerine eğilmesi dikkatle izlenmeye başlandı. Aslında bu güçlü şairin iktidar saflarında yer alması sağlanmalıydı. Önce sürekli olarak önemli iş teklifleri gündeme geldi. Nâzım hiç orali olmuyordu. Çalıştığı Aydınlik Gazetesi'nden ayrılmadı. Ancak bu sefer de hafif yollu tehditler birbirini izledi. Babası ve kardeşi, ayrı yaşayan annesi Celile Hanım bir olup Nâzım'ın başına bir iş gelmemesi için hemen akrabaların bulunduğu İzmir'e gitmesini öğütlediler. Ne yazık ki İzmir'deki akrabalarından beklediği yakınlığı göremeyen şair, İzmirli sosyalistlerle temasa geçti. Kendisine sosyalist yayınların basılması için bir yangın yerinde matbaa kurulması görevi verildi. Bir kulübede yatıp kalkmaya başladı. İzmir'de bir köpeğin ısırması ile ciddi bir tehlike atlattı. Bu sırada 1925 yılında İngilizlerin kışkırtması ile Şeyh Said İsyanı patlak verdi. Fethi Okyar kabinesi çekildi. İkinci kez başbakanlığa getirilen İsmet İnönü iki gün içinde Takrir-i Sükun Kanunu'nu çıkardı. Kanun geçici olağanüstü yargı organları olarak yine İstiklâl Mahkemelerini getiriyordu. İsmet Paşa, her türlü muhalefeti bastırmak için, Şeyh Said İsyanı'nı inandırıcı bir dayanak olarak kullandı. İstanbul'da yayınlanan Tevhidi Efkâr, Son Telgraf, İstiklâl, Orak Çekiç gazeteleri ile Aydınlik ve Sebilülreşat dergilerinin kapatılmasına karar verildi. Sorumlular tutuklandı. Hemen o gün İstiklal Mahkemeleri kurularak çalışmalara başlandı. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Tanin Gazetesi kapatıldı. İstiklâl Mahkemesi'ne çıkarılan 38 yazar çeşitli cezalara çarptırıldılar.

Bu karar Nâzım Hikmet'in bir kısım sanıklarla birlikte ilk mahkumiyeti idi ve hüküm gıyabında verilmişti: Çünkü Nâzım tutuklamalar başlar başlamaz Kırım yolu ile yeniden Rusya'ya geçmişti. Ancak

Rusya'ya gitmeden önce ailesini görmek için kaçak olarak İstanbul'a gelerek ailesi ile hasret giderdi.

Nâzım Hikmet, ikinci kez gittiği Sovyetler Birliği'nde sanat çevresindeki yerini buldu. Moskova'da düzenli bir hayat sürmeye başladı. Boş zamanlarında Vâ-Nü ile eşini ziyaret ediyordu. Yeniden evlenmek istiyor, ama uygun birini bulamıyordu. Yazdığı piyeslerin ve şiirlerinin geliri ile iyi bir yaşantısı vardı. Özellikle Azerbaycan'da Bakü'de yayınlanan dergilerde çıkan Türkçe şiirleri ile tanındı. Nâzım ikinci gidişinde kendisini yazmaktan çok okumaya verdi. Rus edebiyatını ve kültürünü derinlemesine inceledi. Kendini şiire olduğu kadar tiyatroya da verdi. Bu sırada Muhsin Ertuğrul da Moskova'daydı. Daha önce Ertuğrul Muhsin olan adını Muhsin Ertuğrul olarak değiştiren sanatçı Fransa ve Almanya'da on yıl kadar tiyatro üzerinde çalışmış, Berlin ve Viyana'da uzun yıllar tiyatro tahsil etmişti. Nâzım ve Vâlâ'nın girişimleri ile Moskova'ya davet edilmişti. Muhsin Ertuğrul "*Şairler de piyes yazar. Sana yüzlerceşinin adını verebilirim. Bir dene. Sonra bırakmazsın*" diyerek Nâzım'ı tiyatro yazması konusunda yüreklendirdi. Nâzım bu tiyatro çalışmalarını sürdürürken Dr. Lena ile evlendi. O sırada Ehram adlı bir piyesini baleye uygulamaya çalışıyordu. Dr. Lena eşinin yaratıcı çalışmalarına daima destek oldu...

Vâ-Nü Türkiye'ye dönmüştü. Nâzım ise onbeş yıllık hapsi göze alamadığı için vatan ve aile hasreti içinde yanıp tutuşuyordu. Bu sırada Atatürk'ün bir genel af çıkarmak üzere olduğu haberi geldi. Haberin ne dereceye kadar doğru olduğunu anlamak için babasına mektup yazıp durumu öğrenmek istedi. Eşi Lena ile birlikte İstanbul'a gitmeyi hayal ediyordu. Ne yazık ki büyük elçilikten bir türlü pasaport alamıyordu. Çaresizlik içinde günlerini geçirirken Berkley -şiirini yazdı. Vâ-Nü'den aldığı kartta Eylül'ün onyedisinde Leningrad'da olacağı yazılıydı.

Leningrad'da Vâ-Nü'yü karşılayan Nâzım, Ticaret Odası'nın Türk ürünleri tanıtmak amacı ile düzenlediği sergi gemisi ile gelen önemli kişilerle görüştü. Affın çıkacağına inandı. Ama bir kaç ay süren pasaport bekleme dönemi yeni kararlar almasına sebep oldu. Bir arkadaşı ile beraber önce Bakü'ye, oradan Hopa'ya gideceklerdi. Bakü'de kaldıkları bir hafta içinde Nâzım, Hazer Denizi'ni öyle sevdi ki en güzel şiirlerinden biri olan Bahri Hazer'i (Hazer Denizi) orada yazdı. Nâzım İstiklâl Mahkemesi'nin gıyabında verdiği 15 yıllık mahkumiyet kararını haksız buluyor ve *"Memleketime dönüp suçsuz olduğumu halkıma anlatmalıyım, bunu ispatlamalıyım"* diyordu. En büyük arzusu Rusya'da değil Türkiye'de sanatını kanıtlamaktı. Evdeki hesap çarşıya uymadı. Nâzım ve arkadaşı Laz İsmail Hopa'da tutuklandılar. Hükümet konağının altında güneş görmeyen bir bodruma hapsedildiler. Suçları pasaport olmadan sınırı geçmekti. Üçer gün hapse mahkum edildiler. Beş günden fazla tutuklu kaldıkları için Ankara'ya gönderilmelerine karar verildi. Nâzım, Hâkimiyeti Milliye Gazetesi baş yazarı Falih Rıfkı Atay'a yardım etmesi konusunda bir telgraf çekti. Falih Rıfkı o dönemin Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt)'a durumu anlattı. Dosyası incelendi, duruşması bir kaç celse sürdü. 23 Aralık 1928 tarihinde karar açıklandı. Tutuklu oldukları süre içinde cezalarını tamamladıkları için oy birliği tahliyelerine karar verildi. Nâzım ve arkadaşı Laz İsmail serbest kalmışlardı.

Vâlâ'nın anlattığına göre Nâzım'ın daha sonra 'Benerci Kendini Niçin Öldürdü' adlı kitabına alınan 'Heraklit'i Düşünürken' başlıklı şiiri cep defterindeymiş. Hopa'da üzerinde bulunan bu defteri suç unsuru olarak tespit etmişler. O dönemde Latin harfleri henüz kullanılmadığı için karakol komutanı Heraklit'i her ekaliyet olarak okumuş.

—Ya demek sen ekalliyetleri fitillemeye geldin?

—Efendim Heraklit bir Yunan filozofu.

—Üstelik Yunan ha... hesabını mahkemede verirsin.

Gerçi Heraklit'i düşünmekten kötü bir sonuç alınmadı. Ve Nâzım tahliye edildi. İşte o zaman suç sayılan Heraklit şiirinden bir bölüm. Nâzım tarihin akışını anlatan diyalektik felsefenin kurucusu Heraklit'i ve felsefesini şiirine konu yapmıştı.

“...

Herşey değişip akmada

Bu hal beni hayran bırakmada...”

Heraklit! Heraklit! ne akıştır bu!

Ne akıştır ki bu,

Ne evveli var ne sonu.

Ne akıştır ki bu dalgalarında

dağılıdır alını en mukaddes putun

Kızgın demin damgasıyla sukutun.

Gebedir her sukut bir yükselişe.

Kabil mi karşı durmak

bu köpürmüş gelişe?

Heraklit! Heraklit!

akar suya kabil mi vurmak kilit?”

Nâzım Ankara'daki mahkumiyet kararını temize çıkarınca bu sefer İstanbul'a dönerek Cumhuriyet Savcılığı'na gitti. Gıyabında alınan mahkumiyet kararının hesabını vermek istediğini bildirdi. Kendisine genel aften faydalandığı, bir suçunun kalmadığı bildirildi. Nâzım bir süre ailesinin yanında dinlendi. Kardeşi Samiye'nin gazetelerden kestiği yazıları okudu inceledi. Artık bir iş bularak çalışması gerekiyordu. Bunun için çocukluk ve gurbet arkadaşı Vâlâ'ya başvurdu. Vâlâ, Nâzım'ı işe yerleştirmek için M. Zekeriya'nın Resimli Ay dergisini uygun bulmuştu. Ancak Zekeriya Bey dergiyi şiirle doldu-

ramayız. Başka ne yapabilir? diye sordu. Vâlâ; mu-
sahhihlik yapar, sayfa düzenlemelerine yardımcı
olur. Elinden her iş gelir sözleri ile Nâzım'ın işe
alınmasına yardımcı oldu. Resimli Ay Dergisi ilerici
yazarların toplandığı bir merkez gibi. Dergiyi Zeke-
riya Bey (Sertel) ve eşi Sabiha Hanım yönetiyorlar-
dı. Teknik ve içerik bakımından güzel bir dergiydi.
Bir gün Nâzım patronu Zekeriya Bey'e;

*“Yahu Zekeriya Bey, siz benden yararlanma-
sını bilmiyorsunuz. Beni şair zannediyorsunuz, ama
ben şair olduğum kadar ressamım da yayınladığı-
nız hikâyeler için resim yaparsam sayfalar daha
zenginleşir ve güzelleşir”* deyince Zekeriya Bey de
“Desene sen allame-i külsün” cevabını vermişti.

IV. BÖLÜM

NÂZİM İSTANBUL'DA

1928 yılında İstanbul'a gelen Nâzım, ülkenin çalkantılı günlerinin sona erdiğini, İstiklâl Mahkemelerinin kapandığını gördü. Atatürk birbiri ardına devrimlerini hayata geçiriyor, her şey normale dönüyordu. Nâzım bu hürriyet havasından yararlanarak, yazmak arzusundaydı. Kafasındaki projeleri gerçekleştirebilmek için Zekeriya Sertel'in Resimli Ay mecmuasında çalışmaya başladı. Babası Hikmet Bey'in evinde kalıyordu. Hikmet Bey yine işleri ters gittiği için yeni bir işe geçmişti. Süreyya Paşa Sineması'nın müdürlüğünde çalışıyordu. Yeniden evlendiği Cavide Hanım ve küçük kızları ile beraber yaşıyordu. Nâzım'ın kazancı pek iyi olmadığını aşağıdaki şiirinden anlıyoruz.

*"Ve ben şair musahhih,
ve ben her gün
iki liraya
2000 kötü satır okumaya
mecbur olan adam
Yüzümde mürettiphanenin
kurşunlu kiri
Cebimde 75 kuruşum var
Havada bahar..."*

Nâzım, Resimli Ay mecmuasında düzenli bir hayata başladı. Tüm ısrarlara rağmen sigara tiryakisi olmadı. Hele içkili toplantılara, bohem hayatı yaşayan sanatçılara hiç katılmadı. Resimli Ay'ı çok seviyordu. Cevat Şakir (Halikarnas Balıkcısı), Sadri (Ertem), Peyami Safa, Suat Derviş gibi yeni arka-

daşlar edinmişti. Gün geçtikçe Zekeriya Sertel, Nâzım'a daha geniş olanaklar sağladı. Şair Necip Fazıl ile de Bahriye Mektebi'nden tanışıyorlardı. Nâzım İstanbul'da geniş bir çalışma alanına girdi. Bir yandan şiirler, fıkralar yazıyor, sinema çalışmalarını sürdürüyor, bir yandan da kitap bastırıyordu. Bu arada bazı arkadaşları ile dünya meselelerini tartışıyorlardı. Nâzım'ın bütün çalışmalarının ağırlık noktası edebiyattı. Bu alandaki başarıları her geçen gün daha fazla artıyordu. Kendini sadece edebiyata vermesi ile 1929 yılında yapılan tutuklamalardan uzak kaldı. Sanat çevresinde kendine çok iyi bir yer edindi. Resimli Ay mecmuasında bir anketçinin *"Lisan öğrenmek için gramere lüzum var mıdır?"* sorusuna verdiği cevap çok ilginçtir. *"Türkçe konuşan halkın Türkçe okuyup yazması için gramere lüzum yoktur. Gramer denilen ilim, yazı lisanına bir takım kalıplar koyarak, onun kıvraklığına canlılığına konuşma, konuşma lisanına yaklaşmasına mani olmaktadır. Bu itibarla muzur bir nesnedir, Velhasıl gramere lüzum yok. Konuştuğun gibi yaz."*

En büyük sorun, Nâzım Hikmet'in toplumcu şiirin bayraktarlığını yapmasıydı. Resimli Ay Dergisi'nde yayınlanan birçok şiirine imza atmıyor ve şiirleri 'isimsiz adamın şiirleri' başlığı altında yayınlanıyordu. İsimsiz adamın şiirlerinden 'Sesini Kaybeden Şehir' büyük yankılar uyandırdı. Derginin yazı işleri müdürü mahkemeye verildi. Müdür Behçet Bey her ne kadar *"Bu şiir alelade bir şiirdir. Anlatmak istediği şey mısralarda bellidir. Sessizliği tasvir etmektedir"* dediyse de 21 Eylül 1929 tarihli mahkeme kararı ile grev cürümünü övdüğü ve halkı yasalara uymama konusunda tahrik ettiği için 10 gün hapsine 10 lira da para cezasına çarptırılmasına karar verildi. Ancak cezanın ertelenmesine karar verildi. Bu mahkumiyet aslında Nâzım Hikmet'in 'Sesini Kaybeden Şehir' adlı şiirinin mahkumiyeti

idi. Karar 24 Mart 1930 günü Yargıtay'ca bozuldu ve beraat kararı çıktı.

Bundan sonra Resimli Ay mecmuasında iki kuşak edebiyatçıları arasında amansız bir savaş başlatıldı. 'Putları Kırıyoruz' kampanyası sanat ve politika dünyasında bomba etkisi yaptı. Babıali'de doğan yeni yıldız eskilerin tümünü gölgede bırakıyordu. Eski edip ve şairler edebiyattaki yerlerini korumak için zorlu bir polemige giriştiler. Bunların başında Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Ahmet Haşim, Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ve saf değiştiren Peyami Safa bulunuyordu. Mehmet Emin (Yurdakul) de bu kampanyadan nasibini aldı... Ancak Nâzım sanatçılara hele yaşça kendinden büyük olanlara saygıda kusur etmezdi.

Operet bestecisi Muhlis Sabahattin'in daveti ile ilk operet primadonnası Suzan Lütfullah Hanım'la tanışmıştı. O toplantıda kendisine Volga Volga kadar güzel beste için kendi vatanımızdan bir şiir yazması istenmişti. Bestesini de Ahmet Rasim Bey yapacaktı. Nâzım'ın istek üzerine yazdığı şarkı güftesi aşağıdadır.

*"Şafaklar sarmadan dağları
Işıklar sular tutuşmadan
Ağları çek ağları!
Çarpış kayalıklarla.
Dolsun kayıklarımız
Pul pul yanan balıklarla
Şafaklar sarmadan dağları
Çocuklar çekelim biz ağları."*

Modern Türk sinemasının ve tiyatrosunun kurucusu olan Muhsin Ertuğrul 1930'lu yıllarda 'Mineli Kuş' adlı yeni bir film çekiyordu. Mineli Kuş adlı müzikli fiimin senaryosunu ve iki şarkısının güftesini Nâzım Hikmet yazmıştı. "Martılar âh eder çırpır-

lar kanat" ve "Kanatları gümüş yavru bir kuş" sözleriyle başlayan güfteleri zamanın önde gelen müzisyenlerinden Mesut Cemil tarafından bestelenmişti. Filmin çekimleri sürerken Harp Okulu olayları patlak verdi ve filminden geriye iki şarkı kaldı. Münir Nurettin Selçuk bu iki şarkıyı orkestra eşliğinde yorumlayarak taş plaklara kaydetti. Ama sonra şarkılar da yasaklandı.

Hicaz makamındaki şarkı;

"Martılar âh eder, çırpırlar kanat
Deryalar açılır, açılır kat kat
Gayrı beklemeye kalmadı takat
Görünsün karşıdan İstanbul şehri
Dalgalar yâr derler kopar kıyamet
Deryayı kan eder, kan eder hasret
Gayrı beklemeye kalmadı takar
Görünsün karşıdan İstanbul şehri"

Nihavent makamında bestelenmiş diğer şarkı;

"Kanatları gümüş yavru bir kuş
Gemimizin direğine konmuş
Dağlara çıkma Karadeniz
Yavrudur yârim uçamaz bensiz.
Bir yarım var bu yavru kuş gibi
Yarım yüreğime konmuş gibi
Dağlara çıkma Karadeniz
Yavrudur yarım uçamaz bensiz."

Yine Muhsin Ertuğrul'un 1930'larda çektiği Cici Berber filmi için Nâzım'ın yazdığı şiiri Mesut Cemil Nihavent makamında bestelemişti.

"Göz bakar konuşmadan
Söyler kalpten geceni
El okşar duyurmadan
Kendine çeker seni

Al kan, hicrimi anlatırsın sen
Her yolun ışık olur
Yükselen nefeslerin
Dinle sesimi sevgili yavrum
Sana gözümle, elimle değil
Sana sesimle yalvarıyorum
Al kan, hicrimi anlatırsın sen”

Nâzım Hikmet Jokond ile Si-Ya-U’yu yayınladıktan sonra Peyami Safa şunları yazıyordu:

“Jokond ile Si-Ya-U birer semboldür. Onların aşkları muharririn aşkıdır. Onların mefkuresi, muharririn mefkuresi... Bu mefkure nedir? Kadın mı? Servet mi? Şeref mi? Hiç biri. Jokond ile Si-Ya-U beynelmilel olmaya lââyık ve namzet kitaptır. Türk dilinin birçok güzellikleri ile beraber ne kadar Türk’se, Paris’ten Şanghay’a kadar uzanan coğrafya da o kadar beynelmileldir.”

Nâzım’ın şiir yazmadaki ustalığını herkes biliyordu. Bunların arasında Türk Beşlerinden ünlü besteci ve orkestra şefi Ferit Alnar İstanbul’da 1932-1933 yılları arasında Darülbedayi’de görevli iken ‘Yalova Türküsü’ ve ‘Sarı Zeybek’ operetlerin şarkılarının sözlerini Nâzım’a yazdırmayı istemişti. Bu teklifi memnuniyetle karşılayan şair hemen hazırlıklara girişti. Bu iki operetin şarkı sözlerini Nâzım Hikmet müziğini ise Ferit Alnar yaptı. Alnar daha sonra Ankara Devlet Konservatuvarı’nda hocalık yaparken Çankırı Cezaevi’nde yatan Nâzım’a Puccini’nin Tosca Operasının livresini göndererek Türkçe’ye tercüme ettirmişti. Nâzım’a göre bir orkestrada davul neyse şiirde de kafiye aynı şeydi.

Nâzım Hikmet, Kadıköy’de babasının evinde kalıyordu. Üvey annesi de kız kardeşi de aynı evdeydi. Yakın komşuları arasında annesi babası ve eniştesi ile oturan iki çocuk annesi Piraye (Altınoğ-

lu) isminde hanım eşi Vedat Örfi (Bengü) adlı bir yazar tarafından terkedilmişti. Nâzım'ın kardeşi Samiye Hanım ile iyi arkadaşlıklar. Sorumsuz paşazade kocasının kendisini iki çocuğu ile ortada bırakması içine sindiremeyen Piraye, Samiye ile dertleşiyordu. İşte bu şartlar altında Nâzım'la tanıştılar. Aralarında bir yakınlaşma oldu. Piraye, Vedat Örfi'den boşanınca 31 Ocak 1935'te Pendik Evlenme Dairesi'nde evlendiler. Nâzım, Türkiye'deki yasalara göre ilk defa Piraye ise ikinci defa evleniyordu. Nâzım, Piraye'nin Mehmet ve Suzan adlı iki çocuğunu kendi öz çocukları gibi sevdi. Özellikle Memet ile arasına hapislik olayı girmeseydi daha mutlu olacaktı. Memet babası yerine koyduğu Nâzım ile Piraye'nin mektuplarını yayınladı. Nâzım ona "*Oğlum canım evladım, Memedim*" diyordu.

Nâzım Hikmet gizli örgüt kurma iddiası ile 18 Mart 1933 yılında gözaltına alındı. Genel af çıkarılınca 12 Ağustos 1934'te tahliye edildi. Bir yıl yatması gerekirken bir yıl üç ay on gün yatmıştı. Yani 3 ay 10 gün fazladan yatmıştı.

1930 yılının Temmuzunda Colombia plak şirketi iki şiirini plağa okumasını istedi. Salkım Söğüt ve Bahri Hazer şiirlerini okuduğu plak çok kısa süre içinde satılarak bitti. Ancak hükümet tarafından yapılan baskılar yüzünden yeniden yayınlanamadı. Nâzım, yazar Sabahattin Ali ile de tanıştı.

Arkadaşı Vâlâ ile Şevket Süreyya Nâzım idealî için çabalamasını Kerem'in düğmeler çözmesine benzeterek "*Sen bu düğmeleri çözemezsin, sonunda kendi ateşinde yanıp kül olursun*" dediler. Nâzım da onlara 'Kerem Gibi' şiiri ile güzel bir cevap verdi:

"O diyor ki bana:

-Sen kendi sesinle kül olursun ey!

Kerem

gibi

yana

yana...

'Deeeeert

çok,

hemdert

yok'

Yürek-

-lerin

kulak-

-ları

sağır...

Hava kurşun gibi ağır..."

Ben diyorum ki ona:

-Kül olayım

Kerem

gibi

yana

yana.

Ben yanmasam

sen yanmasan

biz yanmasak,

nasıl

çıkar

karan-

-lıklar

aydın-

-lığa...

Nâzım Hikmet çok kuvvetli hiciv şiirleri de yazdı. Bir gün Zekeriya Sertel'e "Edebiyat ve sanat alanında köşe başlarını tutmuş sahte şöhretleri yıkmak, onların yeni sanata kapadıkları yolu açmak

istiyorum. Bu putları yıkmak için kampanya açsak nasıl olur. Ben bu kampanyayı idare etmeye hazırım” dedi. Böylece Putları Yıkıyoruz başlığı altında yazılar yayınlanmaya başladı. Nâzım'ın Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)'nu hedef aldığı Cevap-1 ilk şiir olarak yayınlandı. Ve büyük gürültüler kopardı. Bu şiir Nâzım'ın hiciv alanındaki ilk ve güçlü bir dene-mesiydi.

Nâzım Yakup Kadri'nin devlet parası ile tedavi oluşunu kendi çıkarlarını düşünerek fikirlerini sat-masını tenkit ederken asıl hedefi onun gibi düşü-nenlerdi.

CEVAP - 1

Behey!

*Kara boynüz gibi kaşlı
mukaddes Apis başlı
adam.*

Behey!

Kara maça bey!

Sen şiirin asil kamusuyla konuşuyorsun.

Ben asaletten anlamam.

*Şapka çıkarmam konuştuğun dile,
düşmanıyım asaletin
kelimelerde bile.*

Behey!

Kara maça bey!

Ben bilirim

Bu tehevvr bu şikayaat niçin!

Bilirim

*beni uykuda boğmak için
bekliyorsun geceyi...*

...

Haki ceketli ölülerin ceplerinden

çalarak parasını

satın aldın kendine

İsviçre dağlarının havasını,

Ve işte bundandır ki, bu gün

*Ablak sarı suratında senin
kanlı altınların kızılığı var...*

...

Meydan senin...

mi dersin?

Hata edersin,

bizde o göz var mı baksana!

Ben içirmek için sana

kendi kara kanını

Bir ateş çemberle çevirdim dört yanını!

Sağa git

yok geçit.

Sola git yok,

ileri

geri

yok.

Kıvr kuyruk kuyruk kalemini kalbine sok

bir akrep gibi intihar et...

Nâzım Hikmet, Yakup Kadri'yi kalemini para ile satmakla suçlar. Bu sayede İsviçre'de büyükelçilik sağladığını açıklar. Çanakkale Harbi için yazı yazmasını da askerin cebinden para çalmak gibi görür... Yakup Kadri o vakit bu hücumla cevap vermedi. Aradan uzun bir süre geçtikten sonra Nâzım'ın şiirdeki gücünü anladı. Onun için şu sözleri yazdı;

"Yunanlılar mermerlerden heykel yaparlardı. Uzun bir süre heykelin ancak mermerden yapılabilceği sanıldı. Ama büyük sanatçılar bu anlayışı yıktılar. Tahtadan da, bakırdan da, demirden de heykeller yapılıyor. İşte Nâzım bu büyük sanatçılardan biri der. O şiiri hece vezniyle de, aruzla da, serbest Nâzımla da yazabilir."

Yakup Kadri'den sonra sıra Ahmet Haşim'e geldi. Aslen Bağdatlı olan Haşim, Fransız demiryolu şirketinde idare meclisi azası idi. Geçimini şiirle

değil demiryolu şirketinden aldığı para ile sağlıyordu. Nâzım onun zayıf taraflarını Cevap-2 şiirinde kıyasıya eleştirdi.

CEVAP - 2

...

İki serseri var:

İkinci serseri

*atlas yakalı sarhoş sofralarında
Bağdatlı bir dilencinin çaldığı sazdır.
Fransız emperyalizminin
idare meclisinde ayvazdır...*

...

İki serseri var:

İkinci serseri

*yolumun üstünde duruyor
ve soruyor
bana:*

*“ P r o l e t e r
dediğimin
ne biçim kuş
olduğunu?”*

Anlaşılan

Bağdadi şaklaban

unutmuş,

Mösyü bilmem kimle beraber

Adana-Mersin hattında o kuşu yolduğunu...

...

İki serseri var:

İkinci serseri

*halkın alınterinden altın yapanlara
kendi kafatasında hurma rakısı sunar.*

Ben hızımı asırlardan almışım,

bende her mısra bir yanardağ hatırlatır.

*Ben ne halkın alınterinden on para çalmışım
ne bir şairin cebinden bir satır...*

...

*Atlas yakalı sarhoş sofralarının sazi,
Fransız sermayesinin hacı ayvazı,
bu yazdığım yazı
örse balyoz salanların şimşekli yumruğudur
katmerli kat kat yağlı ensende...*

Nâzım'ın acımasız hücumuna uğrayan üçüncü düşman ise Hamdullah Suphi (Tanrıöver) oldu. Nâzım kendisine gençlerin önderi süsünü veren Hamdullah Suphi'ye çok içerliyordu. Bu kızgınlığını Cevap-3 ile ortaya döktü. Nâzım Hikmet, Hamdullah Suphi'yi ellerini verilen emre göre çırpın bir kuklaya benzeterek hicvediyordu.

CEVAP - 3

Bir komik adem

*Gözleri, kulakları, elleri, ayaklarıyla
Han, hamam, apartıman ve konaklarıyla,
16 sayfaları, baskı makinaları-tanklarıyla,
çatal, bıçak, tabak ve bardaklarıyla
yamak ve yadaklarıyla
hücuma kalktılar!..*

*Hele içlerinde öyle bir tanesi var
öyle bir tanesi var ki,
insanın yüzüne öyle bakar
öyle melul bakar ki,
toka edersin eline hemen papelinî.
Ve sıkar sıkımsız onun elini
sivri dilli, zilli bir bebek gibi çırpar elini...
O bir komik ademdir.
Portakal oğlu zademdir.*

*...
İtlerini öne itip
Karanlıkta yol kesen
hatip!...*

Hâmdullah Suphi bu şiiri okuyunca çok kızdı. Türk Ocağı'ndaki gençleri, milliyetçi üniversite öğ-

rencilerini Nâzım ve Resimli Ay Mecmuası'na karşı kıskırttı. Bir grup genç matbaayı basmaya kalkıştı. Ama Nâzım'ın akılçı sözleri ile sakinleşip geri döndüler.

Bu arada karşı safa geçen Peyami Safa da saldırıya geçti. Nâzım dördüncü cevabını da ona karşı kullandı. Peyami zeki, yetenekli. Ama yüksek tahsil görmemiş, bütün bilgilerini Larousse ansiklopedisinden öğrenmişti. İçkiye çok düşkün olduğu ve uyuşturucu kullandığı söylenirdi. Ayrıca ahlâki değerleri de oldukça zayıftı. Eski Türk şairlerinden İsmail Safa'nın oğluydu.

BİR PROVOKATÖR ÜSTÜNE HİCİV DENEMELERİ

*"Sen ölmedin, seni öldürdüler
zavallı kadın"*

T.Fikret

*Seni pantolonumun paçasına saldırdılar.
Bir düşün oğlum,
Bir düşün ki, son defa
anlıyabilesin:*

*Sen bu kavgada
Bir nokta bile değil,
Bir küçük eğri virgül,
Bir zavallı vesilesin!..*

*Ben, kızabilir miyim sana?
Sen de bilirsin ki, benim adetim değildir
Bir posta tatarına
bir emir kuluna sövmek,
efendisine kızıp
uşağını dövmek!*

...

*Ve o biçare Larus'un ırzına geçip
Zatını alim eylemek,*

sana pek
zor geldi ki, demek;
Aranızda dolaşır görünce
Benim -Orhan Selim adlı dilsiz
ve kolu bağlı gölgemi,
Hemen aزیya alıp gemi
Faşisto -demokrate- liberal
bir jurnal
yazıp
delikanlıyı yere çalmak
ve bir miktarı minasip elden almak
istedin!

...
O, takma aslan yeleli Namık Kemal üstadın senin;
zenci kölesinin
som altın taslarla şarap içerek
ve didarı hürriyetin dizinde
kendi kendinden geçerek:
-Yüksel ki, yerin bu yer değildir,
Dünyaya geliş
Hüner değildir!-
demiş...
Sen de yükseldin uyup
onun sesine
...“La adam o kamelyanın” fesli figüranlığından
Ahmet Haşim’in “Degüstasyon”daki iskemlesine...

...
mason localarına üç defa baş vurup
mason localarından üç defa kovulmayı.
Bir düşün oğlum
Bir düşün ve inkar etme ki,

gizli gece yolculuklarından kalmadır senin
alınterin

...
bir düşün ey yetimi Safa,
bir düşün ve benden öğren ki, son defa!

F i k i r dediğın

şeyin

Karabet ustanın uduna benzemez suratı.

*O, ne şapırtılarla çiğnenen bir sakız,
ne "Vatan -Silistre"de Abdullah çavuşun tiradı,
ne de "Bir akşamdı"da müteverrim bir bayan
ilacıdır.*

*O, şahlanmış bir kavga atı,
kalın kabzalı bir savaş kılıcıdır.
Bu ata atlıyacak yürek
ve bu kabzaya bilek
gerek...*

Nâzım Hikmet'in en son hicvi de edebiyatla ilgisi olmayan bir paşazade üzerinedir. Nâzım'ın babası Hikmet Bey'e önce bir köpek ısırıldığı için kuduz aşısı, ardından da sokakta geçirdiği bir kaza yüzünden tetanos aşısı yapılmış. Birbirine ters düşen iki aşı Hikmet Bey'i ateşler içinde yatağa sermişti. Hasta ölüm döşeğindeyken çalıştığı Süreyya Sineması'nın sahibi ve Süreyya Paşa'nın oğlu Atıf Bey eve gelerek sinemanın hesaplarını istemesi, ölüm döşeğinde yatan hasta babasına yapılan saygısızlık Nâzım'ı içten yaraladı. Babasının ölümünden sonra şiddetli bir hicivle Süreyya Paşa'ya ve oğluna hücum etti. Süreyya Paşa, Abdülhamit devrinde seraskerdi. Bu vazifedeyken elde ettiği paralarla hanlar, apartmanlar, sinema ve plaj yaptırmıştı. Bugün opera binasına dönüştürülen Süreyya Sineması bir zamanlar operetlere ev sahipliği yapardı. Nâzım Hikmet'in Süreyya Paşa'nın oğluna yazdığı şiir 'Gece Gelen Telgraf' adlı kitabında yayınlandı. Sonunda Süreyya Paşa ile şair karşı karşıya geldiler.

HİCİV VADİSİNDE BİR TECRÜBEİ KALEMİYE

O bir zatımuhteremin pederi
İkinci Sultan Hamidin
meşhur hırsız seraskeri.
Benim babam,
dolu koymuş
boş çıkmış,
bütün ömrünce çevirmiş simsiyah defterleri.
O, bir zatımuhteremin pederi -
Yemen çöllerinde açlıktan ölenlerin
suyundan, ekmeğinden çalarak,
kumun üstünde akan kandan
yüzde yüz komisyon alarak
han, hamam, apartıman yapmış...

...
Ölmüş sizin serasker
peder.
Benim de babam öldü.
Ve dünyaya yummadan evvel
ışıklı çocuk gözlerini
siz onun yanındaydınız.
Son beş papelin hesabını vermeden ölmesin, diye
kalbinin atışını saydınız.
Tutmuyordu babamın öpülesi elleri.
O eller...
Babamın gözleri artık
simsiyah defterleri göremiyordu...
Fakat yine siz haklısınız:
o gündü hesap günü.
Taktınız tenezzülen kendi elinizle siz
bir ölünün burnuna gözlüğünü,
beş papelin hesabını istediniz.
İşte o hesabı şimdi ben veriyorum.

...
Karşı karşıya kaldık iki meşhur adam.
Benim şöhretim nerden gelir,

ben neyimle meşhurum- .

-M a l u m !

Siz gelince:

sizi meşhur eden şey:

hırsız bir babanın kanlı altınlarını çalan

hırsız bir oğlun parasıdır.

Sizin şöhretiniz:

lanetle dolu bir yükün

çuval darasıdır.

Nâzım Hikmet'in taşlamaları tabii bunlarla sınırlı kalmadı. Bütün eski ünlü edebiyatçıları karşısına almıştı. Nâmık Kemal, Tevfik Fikret, Mehmet Âkif, ona göre burjuva şairleriydi. Abdülhak Hamid'i de listeye almıştı. Ama Hamid'in *"Putları kırmakta haklısınız. Biz de edebiyata ilk atıldığımızda aynı şeyleri yaptık. Divan edebiyatını yıkarak yerine Tanzimat edebiyatını getirdik. O vakit biz eskileri yıkmıştık. Şimdi de siz bizi yıkıyorsunuz"* sözleri üzerine Nâzım *"Hamid'in geniş görüşüne hayran oldum"* dedi.

Nâzım bir yandan edebiyat çalışmalarını sürdürüyor, bir yandan da Türkiye'de o zaman yasaklanan bir partinin çalışmalarına destek veriyordu. İşte bu sırada en güvendiği bir arkadaşının ihanetine uğradı. Bu olaydan çok etkilenecek Provokatör adlı şiirini yazdı.

"Bu adam

sattı arkadaşını:

Sattı altın bir tepside arkadaşının

kanlı kesik başını..."

Yazar Kâzım Nâmi (Duru) Nâzım Hikmet'i üç devrin üç şairinden biri olarak tanımlar. Ona göre birinci devir şair Abdülhak Hamid'in mutlakıyet dö-

nemidir. İkinci devir ise meşrutiyet devrini temsil eden Mehmet Âkif'tir. Âkif'te İslâmiyet ön plandadır. Üçüncü devir olan Cumhuriyet ve İnkılap devrinde uluslararası kimliği ile Nâzım Hikmet öne çıkar. Halide Edip Adıvar *"Benerci Kendini Niçin Öldürdü?"* derecesindeki eseri ile Nâzım Hikmet bu devrin dâhi sıfatını alabilecektir." Nurullah Ataç *"Bence Türkiye'de şimdiye kadar gelen şairlerin en büyüğü Nâzım Hikmet'tir"*, Vâlâ Nurettin *"Nâzım Hikmet, mazideki putları yıkmaya ön ayak olan sanat telâkkilerine kadar her akide ve hareketin üslubunda öncü olan bir münevverdir"*, Yakup Kadri *"Nâzım Hikmet'ten sonra yeni nesil, bu mazhariyete ermiş bir şair ismi kaydetmiyor"* Vedat Nedim Tör ise *"Şiirde ve romanda içtimai idealleri içtimai münasebetler, içtimai mihver olmaya başlamıştır. Şiirde Nâzım ve yeni Janrın alemdârıdır"* diyor.

7 Mart 1932'de babası Hikmet Bey'i kaybetti. Bu büyük üzüntü içinde kıvranırken şiirleri ve piyesleri büyük başarılar kazanıyor, kuracağı yeni yuvanın heyecanını yaşıyordu. Bu arada şair Ahmet Haşim, Nâzım'a öylesine içerliyordu ki neredeyse Ceza Kanunu'nun tüm maddelerinin Nâzım'a uygulanmasını istiyordu. Milliyetçi şair Behçet Kemal Çağlar ise Nâzım'a öğüt yollu bir şiir yazmıştı.

*"Ey proletaryanın fahri ajanı!
Ey şeytanın gündeliksiz ırgadı!
Başka keramet kalmadı...
Emin ol;
Tuttuğun yol, çıkar yol değil;
Gel Ankara timsalinin önünde eğil!
Gel anlı şanlı
Hırçın delikanlı
Bizim safımıza gel!"*

Nâzım sadece edebiyat alanında değil siyasi ortamda da dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştı. Arkasına düşen polis onu rahat bırakmıyordu. Tam bu sırada Resimli Ay Mecmuası da kapanınca Nâzım yeniden geçimini sağlamak için iş aramaya başladı. Bir müddet Orhan Selim imzası ile Akşam Gazetesi'nde fıkralar yazdı. Suyu sabuna dokunmadan yazdığı fıkra için iki lira alıyordu. Bir süre sonra Akşam'dan ayrılmak zorunda kaldı. O günkü durumunu aşağıdaki şiirle anlatmaya çalıştı.

"Benim sıksa

benim cılız

benim zavallı çocuğum Orhan Selim!

Sen,

benim,

ne gözüm,

ne kolum

ne kafamsın!

Sen

benim

bir kurşun balyası gibi sıksa sırtına bindiğim
ve alnının teri ile geçindiğim

ilk

ve son adamsın!

...

yok okumaya

değer

bir tek satırın!

Böyle hiç

bu kadar hoş

bundan daha kötü verim verilmez!

Deme ki, gösterilmez

daha usta bir marifet iki papele!..

Bak;

içleri boş kalıpları fırlatarak tutarak

cümlelerde senden iyi hokkabazlık yapıyor

delikanlı doçentlerin en cahili bile!..

...

Yalnız unutma bir şeyi...

Yorulur da

ayağın kayarsa eğer

seni herkesten önce ben

taşlarım!

Fakat bugün

sende beni sattığını gösteren

bir tek satır bulanın

alnını karışlarım."

Nâzım, Akşam'dan ayrıldıktan sonra birtakım denemeler yaptı. Onun iki çalışma alanı vardı. Biri İpek Film Stüdyosu, diğeri ise Babıali idi. Yazdığı tiyatro eserleri Muhsin Ertuğrul'un yardımı ile şehir tiyatrosunda sahneleniyor. 'Unutulan Adam' da bunlardan biridir. Bu eser o yılların tiyatro alanında yazılmış en güçlü eseri idi.

Nâzım bir yandan şiirler, piyesler yazıyor, bir yandan dünyada olup bitenleri büyük bir dikkatle izliyordu. İkinci Cihan Savaşı'nın en zor en karanlık günleri onu çok etkiledi. Hitler'in dünyayı yerinden sarsacak bir emperyalizme dayandığını anladı. Jokont ile Si-Ya-U da, Benerci Kendini Niçin Öldürdü? adlı eserlerinde emperyalizme karşı olduğunu vurguladı. Ayrıca Orhan Selim imzalı fıkralarında da bu konuyu işledi. Nâzım'ın faşizme ve emperyalizme karşı oluşu Hitler'in 'Kavgam' adlı kitabının yayınlanması ile daha güçlendi. Bu duygularını birçok şiirinde dile getirdi...

Köy enstitülerinin kapatılmasından sonra Ankara'daki Hasanoğlu Köy Enstitüsü'ndeki görevi sona eren değerli bilim adamı Sabahattin Eyüboğlu daha yüksek öğrenimini tamamladığı Paris'te 1948 yılında Nâzım Hikmet'in şiirleri üzerine bir inceleme yaparak yayınlamıştı. Fransızca fikir yazıları yazar

Eyüboğlu zaman zaman o günün şartları içinde zorunlu olan Hasan Gürek takma adını kullanıyordu. Nâzım'ın yazarlık ve şairlik öyküsünü aşağıdaki satırlarda şöyle özetler;

"Mahkumluk yıllarının tümü toplanırsa 56 yıl eder. Ama bunun yalnız 16 yılını yattı. 1928-1938 yılları arasında on kadar şiir kitabı, üç tiyatro oyunu ve şiirleri yayınlandı. Orhan Selim imzasıyla makaleler yazdı, basımevlerinde, stüdyolarda ve gazetelerde çalışarak hayatını kazandı. Bütün bu yıllar boyunca düşüncelerine sadık kaldıysa da, illegal hiçbir eylemde bulunmadı. Herkesçe ve bizzat şiirlerini okutan Atatürk tarafından seviliyordu. Hüküm giymeden önce yaptığı son iş, İstanbul'daki bir stüdyoda dublajdı. Özellikle faşist filmler söz konusu olduğu zaman çeviriye çok sadık kalmadığı söylenir."

Yazar Peyami Safa ise Nâzım'ın şiirine yer verdiği makalesinde onu şöyle tanımlar;

"...Bir Rus şairine benzediği iddialarına rağmen Nâzım Hikmet dünya edebiyatında kendine has bir türün yaratıcısı olmuştur. O ne bir fantezi heveslisi, ne tuhafliklara tapan, ne de yeni moda düşkünü bir edebiyat züppesidir. O, sadece ağlamayan ve haykıran zekâsının malzemesini eski insanlıktan aldığı halde, çatısını yeni bir teknikle kuran, ona gelecek dünyaların rengini veren bir kalfa mimardır. Yeni binalarda kullanılan taşlarda bu dünya kadar eskidir."

Yeni sanatı ve sanatçıları yürekten savunun Peyami Safa, Nâzım'ın Jokond ile Si-Ya-U adlı eseri için Resimli Ay Mecmuası'ndaki eleştirisinde;

"Jokond ile Si-Ya-U beynelmilel olmaya lâıyk ve namzet bir kitaptır dedikten sonra devam ederek Nâzım, Türk şiirinin birçok unsurlarını inkâr ederek en gerekli olanları lüzumsuz saydı. Türk nazımının şekillerinde hürriyeti ilk ilân eden, kelimeleri veznin

hapishanesinden kurtararak onlara ilk hürriyet nefesini aldırın odur. Aruz hece ve serbest Nâzım üçgeni içinde hapis kalan Türk nazmını boğulmaktan kurtardı... Türk şiirine getirdiği yenilik ve güzellikler inkâr edilemez. Bu mısraları kırık yazmasından, bazı taklidi eserler ve heceleri ile halk canlı deyimleri kullanmasından ibaret değildir. ...Ben Nâzım Hikmet'i ne kırık mısraları, ne Trak tiki Takları, ne de iddia ettiği maddeciliği için seviyorum. Nâzım estetik ülküsüne yanlış isim takmış bir adamdır. Zira gerçek ülkülerin ismi yoktur. Tarif edilen ülke basit bir özlemden başka bir şey değildir. İmkânsız idealler taşınmayanların şairliğinden değil, insanlığından bile şüphe ederim. İşte benim Nâzım'da sevdiğim taraf onun olanaksız özlemidir. Ben onun materyalist, nikbin, müstehzi, alaycı, coşkun, lirik, melankolik, sancılı ve bedbin, bilinmeyene ve imkânsızlığa aşık, daha isyankâr, her zaman daha fazlasını isteyen büyük ve sonsuz arsızlığı için seviyorum."

Görüldüğü gibi Nâzım'ı ilk alkışlayanların ön safında uzun süre Peyami Safa bulunuyordu. 1935 yılında Tan Gazetesi'nin ikinci sayfasında sağ tarafta Peyami Safa'nın, sol tarafta ise Nâzım Hikmet'in fıkraları yayınlanıyordu. Ama iki yazar, ayrı üslup ve anlayışları ile bir gün karşı karşıya geleceklerdi. Nâzım fıkralarını Orhan Selim imzası ile yayınlıyordu. Ama bir gün geldi ki "Artık Nâzım okunmuyor. Monşer, yazıları bakkal ağzı, sütçü narası gibi" sözleri ile Peyami Safa çevresindekileri şaşırttı. Ressam Elif Naci bu karalamalar karşısında dayanamayarak "Yapma Peyami, senin parladığın lügatleri kim anlıyor sanıyorsun? O halk diliyle yazmanın en güzel örneklerini veriyor" diyerek ağzının payını verdi. Konu Nâzım'a anlatıldı. İki gün sonra Tan Gazetesi'nde çıkan 'Dost' başlıklı fıkrasında "Eski dost düşman olmaz" atasözünden ha-

reketle Peyami'ye şöyle dedi; "...Oysa dostluk şarap gibi değildir. Yıllandıkça, güzelliği, tadı artmaz. Çok kez tersine olur. Yılların içinde durgun su gibi kurtlanır. Bunun için düşmanların büyüğü çok kez eski dosttan çıkar. Eski dost düşman olur, hem de nasıl?.." İki yazarın kendi gazetesinde birbirini karalaması Tan Gazetesi'nin sahibi ve baş yazarı Zeke-riya Sertel'i kızdırdı. Her ikisinin de bu yazılara bir son vermelerini istedi... Bu sefer de Peyami, sahibi ve yöneticisi olduğu Hafta adlı dergiye okuyucu çekmek için Tan'da başladığı saldırıyı bu dergide tefrika etmeye başladı. Nâzım'ı su katılmamış bir burjuva olarak tanımladı. Nâzım saldırılara sabırla karşılık veriyordu. Peyami Safa 'Biraz Aydınlık' yazı dizisinin üçüncüsünü de yayınladıktan sonra, Nâzım daha önceki sayfalarda yer alan ünlü şiirini kalemeye aldı. Peyami'yi soysuzlaşmış bir provokatör olarak niteledi. Aslında o yıllarda Nâzım'ın 835 Satır, Sesini Kaybeden Şehir adlı kitapları yasaklanmıştı. Peyami'nin iddia ettiği gibi sosyalizmi nasıl açıklayabilirdi? Peyami Safa'nın şurada burada böbürlenerek anlattıklarına Nâzım Hikmet 'Kahramanlık' adlı bir fıkra ile cevap vermek istedi. *"Bilmem hangi sultanın bir savaş sonrası savaş esirlerini bir araya toplanmış. Bir bölük imamı gazada bir gavur kafası kesenin cennete gideceğine inanıyormuş. Oysa çok korkak olan imam buna cesaret edemi-yormuş. Sonunda işin Hile-i Şer'iyasını bulmuş. Esirlerden birini seçip sipahilere ellerini bağlatmış. Sonra da karşısına geçip: '-Sakin kendini behey kâfir' diye haykırarak eli kolu bağlı esirin kafasını ke-sivermiş."*

Nâzım Hikmet'in bir provokatör üstünde düşünceler biçimi şiirinden sonra Peyami de Cingöz Recai'den Nâzım Hikmet'e adlı şiiri ile Nâzım'a saldırdı. Nâzım'ın şiirinde Namık Kemal'i yerdiğini ileri sürerek edebiyatçı Nihal Adsız'ın bu konuda bir

broşür yayınlamasını sağladı. Nâzım'ın Türk milliyetçiliğine karşı olduğunu ileri sürdü...

Nâzım Hikmet bir yandan Akşam ve Tan gazetelerinde Orhan Selim adı ile fıkralar yazarken bir yandan da Nişantaşı'ndaki İpek Film stüdyosunda çalışarak evinin geçimini sağlıyordu. 31 Ocak 1935 yılında resmen evlendiği Piraye Hanım'ı yalnız bırakmamak için Erenköy'de kız kardeşi ve eniştesi ile müşterek kiraladıkları Erenköy'deki Mithat Paşa Konağı'na zamanında dönmek için zor bir koşuşturma içine girmişti. Evi ile işyeri arasındaki yol çok zamanını alıyordu. Karşı tarafa taşınma fikri ağır basmaya başladı...

Nâzım Hikmet'in Tan Gazetesi'ndeki sütunun başlığı 'Buda Benden', Akşam Gazetesi'ndeki sütunun başlığı ise 'Düşünceler' idi. Nâzım, Tan Gazetesi'ndeki fıkralarına, birkaç fıkrası Zekeriya Ser-tel tarafından yayınlanmadığı için son verdi. Orhan Selim imzası ile Tan'da çıkan son yazısı 'Sanatın Kolay Tarafı' başlığını taşıyordu. Tan'dan ayrıldıktan sonra bir yandan İpek Film'de çalıştı. Bir yandan da Akşam Gazetesi, Yedi Gün, Hafta ve Akba-ba dergilerinde yazıldı. Yeni bir türdeki yazılarını 'Sevda Masalları' başlığı altında Yedi Gün Dergisi'nde 'Ben' imzası ile yayınladı. Bir gün Nâzım'a sordular;

—Size niçin bu kadar düşman oluyorlar?

Nâzım'ın yazdığı cevap:

—Düşmanı olmak iyi şeydir. Düşmanı çok olanın her vakit dostu da çok olur mu? Bilmem. Fakat düşmanı çok olanın dostları sağlam olur. Bunu bilirim...

İpek Film'e yakın olsun diye Erenköy'deki köşkte geçirdiği mutlu, yaşadıkları 14 dönüm arazi içindeki doğanın bu güzel parçasına veda etmek,

taşındıkları Nişantaşı'ndaki apartman dairesine alışmak Nâzım için kolay olmadı. O günlerde faşizm ve emperyalizm Nâzım'ın en önde gelen konuları idi. İtalyanların Habeşistan'ı işgali, Hitler'in faşizmi onu çok ilgilendiriyordu. Habeş-İtalyan Savaşı için 'Akdeniz'de Dolaşan Hayalet' şiirini yazdı. Şiir 1937 Haziran'ında Yedi Gün Dergisi'nde yayınlandı. Nâzım Hikmet, savaşları lanetlenmesi gereken savaşlar olarak tanımlar. Onun için savaşılması gereken en önemli şey vatandır. Bir amaç için ölenleri coşku ile över. Nâzım gazete ve dergilere fıkralarını yetiştirmek için uğraşırken 1936'da 'Taranta-Babu'ya Mektuplar' adlı kitabını bastırdı. Ondan sonra etkisi ve yankıları yıllarca sürecektir olan 'Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı' basıldı. Bedreddin Destanı Nâzım'ın 1938 yılında iki askeri mahkemede yargılanıp mahkum edilmesine kadar geçen süre içinde basılan son eseri oldu. O zaman doçent olan Abdülbaki Gölpınarlı, Bedreddin Destanındaki bazı yanlışlıkları saptayarak bunları Nâzım'a anlattı. Nurullah Ataç destandaki manzumeleri sarsılarak okuduğunu söylüyordu. Yazar Ahmet Muhip Dranas ise *"Ben Nâzım Hikmet'in bu eserini tenkitten vazgeçiyorum. Darılmayın. Zira onu sevdim ve ondan heyecan duydum"* diyordu.

Nâzım, İspanya'daki olaylarla ilgilenmeye başladı. Garcia Lorca adlı şairin kurşuna dizildiğini gazetelerden öğrendi. Bundan büyük bir üzüntü duydu. Haşet Kitabevi'ne giderek Lorca hakkında yazılmış bir kitap aradı. Ne yazık ki bulamadı. Gazete ve dergilerden Lorca'nın 1899'da Granata'da doğduğunu, babasının çok geniş toprakları olan zengin bir İspanyol olduğunu, 1918 yılında babasının yanında çalışan işçilerin yaşayış ve düşüncelerini anlatan 'İzlenimler ve Manzaralar' adlı bir kitap yazdığı, 1921'de de 'Şiir Kitabı' adlı bir kitabının yayın-

landığını öğrendi. İspanya'daki savaş ile daha yakından ilgilenmeye başladı. Yüreği İspanyol Cumhuriyetçilerinin safında, Franko'ya karşıydı.

1937 yılında bir Şeker Bayramı arifesi bir bahriye öğrencisi, kendisini Nâzım'ın hayranı olarak tanıtip evlerine girdi. Bir süre sonra Nâzım tutuklandı. Yılbaşını ve eşiyle evlilik yıldönümünü kutlamaya hazırlandığı sırada Taksim'de bir kafede tutuklanarak Sirkeci'deki Polis Müdüriyeti'ne (Sansar-yan Han) getirildi. Üzerinde fazla durmadan duruşmalara girdi ve 17 Nisan 1937 günü tahliye edildi. Az zaman geçmeden yeniden Babıali'de iş bulmayı başardı. Yedigün Dergisi'nde Sedat Simavi'nin teklifi ile şiirler ve yazılar yazmaya başladı. Yazdığı 'Yolcu' adlı piyesini arkadaşı Naci'ye vererek kendi adı ile yayınlamasını istedi. Naci bunu kabul etmedi. Ama eser el yazısı ile Naci'de kaldı. 'Yolcu' piyesinin temsil edilememesi onu oldukça üzdü.

Yazar Mahmut Yesari, Nâzım'a suyunda Polonyalılık olup olmadığını sorunca Nâzım Hikmet açık yüreklilikle olayı şöyle anlattı:

—Annemin büyük babası Mustafa Celalettin Paşa Polonyalı imiş. Borjenski soyundan gelen zat Türkiye'ye gelerek Türklüğü ve İslamiyet'i kabul etmiş. Zaten Polonya'dayken Türkoloji ile meşgul olup bir Türkoloji alimi imiş. Ayrıca asker mühendis ve ressam olan Mustafa Celalettin Paşa, Ömer Paşa'nın kızı Saffet Hanım'la evlenmiş. Dilci Enver Paşa bu evlilikten dünyaya gelmiş. Enver Paşa ilk özel liseyi Erenköy'de açmış, Dilci Enver Paşa'nın ilk eşi Leyla Hanım'ın çocuklarına bakan Madam Hortence bir süre sonra paşa ile evlenmiş. Bu evlilikten Ömer, Suzan ve Enver adlı çocukları dünyaya gelmiş. Suzan, Samih Rifat Bey'le evlenmiş, yani Oktay Rifat'ın babası ile.

Naci Sadullah'ın önerisi ile 'Kan Konuşmaz' adlı romanını yazan Nâzım ırkçılığın aleyhindedir. Son Posta Gazetesi'nde tefrika edilen roman ilgi çekti. Nâzım'ın Ömer Rıza Doğrul'la olan polemliği de Tan Gazetesi'nde yerini aldı. Ömer Rıza padişah efendilerimiz hakkında bilgisizce konuşmaları içine sindiremiyor, buna izin veremeyeceğini söylüyordu. Nâzım da kendisinin çarlardan yana olmadığını ama Ömer Rıza'nın padişahlardan yana, ümetçi, saltanatçı ve cumhuriyete karşı olduğunu söylüyordu. Zaten bir süre sonra Ömer Rıza Doğrul'a yol verildi.

Nâzım Hikmet, Piraye'nin evliliği daha iki yılını doldurmadan ilk opera sanatçısı Semiha Berksoy ile bir ilişki yaşadı. Hatta Bursa Hapishanesi'ndeyken Semiha Berksoy'un onu ziyarete geldiği söylendi. Nâzım'ın Piraye Hanım'a güveni o kadar fazlaydı ki, ama bazen ondan mektup alamayınca umutsuzluğa düştüğü günler de oluyordu. İlk karısı Nüzhet'i, onun *"Senin yolunu tıkamak istemiyorum. Sana ayak uyduramam"* sözlerini hatırlıyordu. Piraye ise *"Bir yıl değil, seni on yıl daha beklerim"* demişti. Nâzım 1.5 yıl hapis kaldıktan sonra eve döndü ve Piraye ile evlendi. Karı koca olarak tam 3 yıl 17 gün birlikte yaşadılar. 1938'de iki askeri mahkemenin verdiği kararlar aileyi sarstı. Ama bir süre sonra Nâzım yeniden aşık oldu. Piraye'den boşandı. Bu sefer yakın akrabası ressam Nurullah Berk'in karısı Münevver Berk'e tutulmuştu. Bu dayı kızı ile evlendi. 26 Mart 1951'de oğlu Mehmet Ran dünyaya geldi. Münevver Hanım, Nâzım'ın annesi Celile Hanım'ın büyük babası Dilci Enver Paşa'nın soyundandı. Dayı kızı yani kuzeni oluyordu. Annesi tarafından Marsilya'ya götürüldü. Eğitimini orada tamamladı. Doğru dürüst Türkçe bilmiyordu. Daha sonra İstanbul'a gelerek Türkçe öğrendi, Hukuk Fakültesi'ne yazıldı. Ressam Nurullah Berk ile evlen-

di. Renan adlı bir kızı oldu. Ressam Nurullah Berk'ten boşanarak Nâzım ile evlendi.

Nâzım'ın şiirleri tüm Türkiye'de yankılar uyan-
dırıyor ve büyük bir kesim tarafından beğeniliyordu.
Askeri okullarda okuyan edebiyata şiire meraklı
gençler de bu yeni akımdan etkilendiler. Aralarında
Nâzım'ın şiirlerini ezberleyenler, birbirlerine oku-
yanlar oluyordu. Bu şiir kardeşliği zamanla kutup-
laşmaya dönüştü. Çünkü Nâzım hayranlığı aşırı
milliyetçi öğrencilerin tepkisini çekti. 1938 yılının ilk
haftasında bir kısım Harp Okulu öğrencisi ağır
ideolojik suçlarla itham edildi. Tutuklanan öğrenci-
lerin dolaplarında Nâzım Hikmet'in bazı kitaplarının
bulunması olayı daha büyüttü. 17 Ocak Pazar günü
Nâzım misafir gittiği halazadesi Celalettin Ezine'nin
evinde tutuklanarak bir ciple Emniyet Müdürlüğü'ne
getirildi. Suçunun ne olduğunu anlayamamıştı. Gizli
bir siyasal çalışması olmadığı gibi gazetelere yeni
fıkra yazmamış, yeni bir kitabı yayınlanmamıştı.
Film işlerinde çalışıyordu. İki sivil bir resmi polis eş-
liğinde Ankara'ya götürüldü. Ankara'da sorgulandı.
Kendisini ziyarete gelen Harp Okulu öğrencisi Ömer
Deniz ve A. Kadir ile ilişkileri soruldu. Ve Nâzım en
ağır bir biçimde suçlandırıldı. Tutuklanarak askeri
hapishaneye kapatıldı. Büyük dayısı general ve dip-
lomat Ali Fuat Cebesoy 57 gündür suçsuz olduğu
halde tutuklu bulunan Nâzım'ın tahliyesi için bir kaç
kez Atatürk'e başvurmak istediye de İçişleri Baka-
nı Şükrü Kaya'nın *"Hastalığı ağırlaştı, bugün uygun
olmaz"* sözleri ile geri çevrildi. Atatürk'ün Gem-
lik'teki İpek Fabrikası'nın açılış törenine gelmesi sı-
rasında Cebesoy aynı konuyu gündeme getirdiyse
de yine olumlu bir cevap alamadı. Daha sonra Şük-
rü Kaya şu sözlerle duruma bir açıklık getirdi;

*"O sırada Mareşal Fevzi Çakmak Trakya sını-
rında Yunanistan ve Bulgaristan'a karşı korunmak
üzere kendi soyadını vermek istediği majino hattına*

benzeyen beton ve çelikten yapılmış akmak hattını inşa ettirmek istiyordu. Atatürk ise, 'Savaş toprak üstünde yapılır, kazanılır veya kaybedilir. akmak hattı ne kadar güçlü olursa olsun ömrü bir muharebeninki kadar kısadır. Ben milletimin parasını bir kapris uğruna toprak altına gmdrmem' cevabı ile akmak hattına karşı ıktı. İşte bu gergin ortamda Cebesoy, Nâzım'ın affı için söyleyecek zamanı iyi semedi. Nâzım Hikmet'in bugünkü durumunda sivil hkmetin de, askeri hkmetin de bir rolü yoktur. Bu sırf Mareşalin şahsi kaprisidir. İşte hepsi o kadar. Reisi Cumhur da mareşalin şahsi işlerine karışmak niyetinde değildir."

V. BÖLÜM

NÂZIM HAPİSTE

Nâzım 17 Ocak 1938 tarihinde dayızadesi Ce-
lalettin Ezine'nin evinde tutuklanmıştı. Merkez Ko-
mutanlığı nezarethanesinde 51 gün tutuklu kaldı.
Uzun süre mektup yazmasına ve ziyaretçi ile gö-
rüşmesine izin verilmedi. Nâzım'ın serbest bırakıl-
ması için annesi Celile Hanım da Ankara'ya geldi.
Büyük dayısı Ali Fuat Cebesoy'un ve diğer zevatın
girişimleri Çelik Palas'ta yeniden tekrarlandı. Ama
Mareşalin kaprisi yüzünden durum değişmedi. Nâ-
zım çok ağır bir iddianame ile bazı Harp Okulu öğ-
rencileri ile beraber mahkemeye çıkarıldı. Nâzım
Hikmet'in suçu olarak gösterilen deliller, tümü ki-
tapçılarda serbestçe satılan Nâzım Hikmet imzalı
kitaplarıydı. Ankara Cumhuriyet Savcılığı'nın ya-
saklamadığı, hiçbir mahkemenin satışını engelle-
mediği kitapları bir suç unsuru sayıldı. İddianameyi
hazırlayan kişi, hem hazırlık araştırmasını yapmış,
hem sorgu hakimi olmuş, hem de duruşmanın sav-
cılığına getirilmişti. Bütün bunlar askeri Mahkeme
Usulü Kanunu'na aykırıydı. Nâzım diğer sanıklarla
birlikte 15 yıl ağır hapse mahkum edildi... Duruş-
manın yapılacağı ilk gün için Ankara'da oturmakta
olan teyzesi Sara Hanım'dan iç çamaşırı, gömlek,
kravat ve elbise istemişti. Suçsuz olduğuna ve ser-
best bırakılacağına inanıyor, mahkemenin kararını
Dreyfus olayının hükmüne benzetiyordu. Onbeş yıl-
lık mahkumiyetini verilen 15 yıllık mahkumiyet kara-
rı bir ay sonra askeri temyiz mahkemesince de
onaylanınca mahkumiyet kesinleşti. Bu sırada an-
nesi Celile Hanım'ın çabaları ile Nâzım, Cebe-
ci'deki sivil cezaevine nakledildi. T.B.M.M. Başkan-

lığı'na hitaben 'şair Nâzım Hikmet'in affı' hakkında bir dilekçe meclise sunuldu. Sonuç elde edilemedi. Kitaplarının Harp Okulu öğrencilerine okunması, Nâzım'ın suçlu sandalyesine oturmasına yetmişti. Bu sırada donanmada da tutuklanmalar başladı. Gemilerinden alınan erat Erdek'te demirli bulunan Yavuz zırhlısının domuz ahırlarına hapsediliyordu.

Bu kargaşada Nâzım Hikmet de Kemal Tahir'in arkadaşı olduğu için suçlanmış, 1938 yılının Haziran'ında nakledildiği İstanbul'daki Sultanahmet Cezaevi'nden bir eşyasını bile almadan buraya getirilmişti. Daha çevresini tanımaya fırsat bulamadan bahriye subayları tarafından sorgulanmak bahanesi ile hapisneden alındı. Erkin gemisine getirilirken yanına bir eşyasını almasına izin verilmedi. Sorgusuz sualsiz pis bir tuvalete kapatıldı. Ancak bir süre sonra Erkin zırhlısına atanan askeri yargıç Haluk Şehsuvaroğlu tarafından oradan çıkarılarak banyo yapmasına, gözetim altında güvertede güneşlenmesine ve annesiyle, kız kardeşi ile görüşmesine izin verildi.

Erkin gemisinde yapılan duruşmalarda savcı, *"Biz bu davada delil arayacak kadar saf değiliz. Bunlar bugün bir şey yapmamışlarsa yapacaklardır!"* diyordu. Avukat, *"O halde bütün şoför ve tayyarecileri de mahkum etmeliyiz. Bugün kaza yapmadılarsa yarın kaza yapmaları muhtemeldir"* dedi. Mahkeme Reisi Gökdenizer ise ağlayarak *"Bu çocuklara yazık ediyorsunuz. Ortada bir şey yok. Bu yaptığınız donanmaya da suikasttır"* diyerek mahkeme reisliğinden istifa etti.

Duruşmalar devam ediyor, Nâzım, Erkin zırhlısında tek başına kapatıldığı hücrenin lombozundan görebildiği deniz parçası ile avunmaya çalışıyordu. Erkin'e getirildiği süre 6,5 ayı geçiyordu. Eşini, ailesini ancak çok kısa bir süre için görebiliyordu. Eşinden kitap yollamasını istiyordu. Bu sıra-

da Atatürk'e başvurmaya karar verdi. Ancak Atatürk hastaydı. Özellikle Mayıs 1938'de hastalığı daha artmıştı. İstanbul'da tedavisi öngörülüyordu. Nâzım, Atatürk'e verilmek üzere aşağıdaki dilekçe mektubu yazdı.

"Cumhurreisi Atatürk'ün Yüksek Katına;

Türk ordusunu 'isyana teşvik' ettiğim iddiası ile onbeş yıl ağır hapis cezası giydim. Şimdi de Türk donanmasını isyana teşvik etmekle töhmetlendiriliyorum.

Türk inkılabına ve senin adına and içerim ki suçsuzum.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Kör değilim ve senin yaptığın her ileri dev hamleyi anlayabilen bir kafam, yurdumu seven bir yüreğim var.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Yurdumun ve inkılapçı senin karşında alnım açıktır.

Yüksek askeri makamlar, devlet ve adalet, küçük, bürokrat gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyor.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Deli, serseri, mürteci, satılmış, inkılap ve yurt haini değilim ki, bunu bir an olsun düşünebileyim.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Senin eserine ve sana, aziz olan Türk dilinin inanmış bir şairiyim. Sırtıma yüklenen ve yükletilecek hapis yıllarını taşıyabilecek kadar sabırlı olabildim. Büyük işlerinin arasında seni bir Türk şairinin felâketi alakalandırmak istemezdim. Bağışla beni. Seni her an kendimle meşgul ettimse, alnıma vurulmak istenen bu 'İnkılap askerini isyana teşvik' damgasının ancak senin ellerinle silinebileceğine inandığımdandır.

Bâşvurabileceğim en inkılapçı baş sensin.

Kemalizm'den ve senden adalet istiyorum.

Türk inkılabına ve senin başına ant içerim ki, suçsuzum.

Nâzım Hikmet RAN"

Nâzım mektubunu hakim Haluk Şehsuvaroğlu'na teslim ederek postaya vermesini rica etti. Hakim bu tarihi değeri olan mektubun bir suretini alarak Beşiktaş postanesinden taahhütlü olarak gönderilmesini sağladı. General Ali Fuat Cebesoy'un Nâzım'a söylediğine göre mektup Dolmabahçe Sarayı'na ulaşmış, özel kaleme imza karşılığında teslim edilmiş. Ata'nın yanına girebilenlerden İçişleri Bakanı Şükrü Kaya teslim aldığı mektubu, bir uygun zaman bularak Atatürk'e verememişti.

Böylece iki ayrı askeri mahkemenin verdiği mahkumiyet kararları gündeme geldi. Nâzım 29 Ağustos 1938'de öteki sanıklarla birlikte Donanma Komutanlığı mahkemesinde 20 yıla mahkum oldu. Harp Okulu duruşmasında da 15 yıl hapse mahkum edildiği için, ceza kanununa göre birleştirilen cezalarla 35 yıl yerine 28 yıl 4 ay hapse mahkum edilmiş oldu. Gazeteci Kemal Tahir de mahkum olanlar arasındaydı.

Atatürk; *"Şükrü Kaya Nâzım'ı takmış parmağına onunla uğraşıyor. Ben tanırım mert oğlandır o... Şükrü Kaya müşiri de (Çakmak) kandırmış askerlerin arasında onun yazılarına benzer yazılar uydurup dağıtmışlar. Başını yakmaya çalışıyorlar oğlanın"* demişti.

İnönü; *"Nâzım'ın hapiste olmasına canım yanıyor."*

Falih Rıfkı Atay; *"Nâzım'ın yok yere çile çekmesini içime sindiremiyorum."*

F. Karaoğlu (Temyiz Başsavcısı); *“Bir hakim olarak memleketimizde bana en büyük istirhamı veren hadise Nâzım’ın hiçbir kanun hükmüne dayanılmaksızın 28 yıl mahkum edilmesidir”* demişlerdi.

Ankara’da mahkumiyet kararını öğrenen Nâzım Hikmet annesi ressam Celile Hanım’a aşağıdaki satırları yazarak duyduğu haklı karamsarlığı dile getiriyordu;

“Anneciğim,

Maalesef Dreyfus hadisesinin hükmüne benzer bir kararla 15 seneye mahkum edildim. En küçük bir kanuni suçum olmadan bana verilen bu 15 seneyi temyiz ettim. Senin tabirinle inşallah temyiz bu fahiş hatayı tashih eder. Üzülme daha ümit var demektir. O ümitte boşa çıkarsa ne yapalım anaçığım bu hayali suçun cezasını çekeriz.”

Ama daha sonra 28 yıla çıkan mahkumiyet ve uzun hapis yılları Nâzım’ın siyatik karaciğer büyümesi ve anginopektoris kalp hastalığına yakalanmasına neden oldu.

Nâzım 28 yıl 4 ayın şokunu üzerinden atamamıştı. Sanki bir kâbus görüyor gibiydi. Başından geçenleri bir film senaryosu gibi düşünüyordu. Erkin ve Yavuz zırhlılarını, Erkin denizaltı ana gemisiydi. Eski bir şilep de denilebilirdi. Ama Yavuz, Almanların Osmanlıya verdikleri anlı şanlı bir kruvazördü. Henüz Alman bandıralıyken içinde domuz ahırları bulunuyordu. orada domuzları besiyeye yatırıyorlarmış. İşte sintine bölümünde sanıkların yatırıldıkları bu bölüme 101 basamakla iniliyor ve hava motorlarla veriliyordu. Sinekler bile bu havasızlığa dayanamayıp sapır sapır yerlere dökülüyorlardı. Bu yüzden Yavuz’dan Erkin’e nakledilen sanıklar şartları biraz daha iyi olduğu için seviniyorlardı.

Nâzım'ın tecritten ilk çıkarıldığı gün duygularını aşağıdaki şiirle anlatır:

"Bugün Pazar.

Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar

Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün

bu kadar benden uzak

bu kadar mavi

bu kadar geniş olduğuna şaşarak

kımıldamadan durdum.

Sonra saygıyla toprağa oturdum,

dayadım sırtımı duvara.

Bu anda ne düşmek dalgalara

bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım.

Toprak, güneş ve ben...

Bahtiyarım...

Nâzım Hikmet'in milletvekillerine de gönderilen dilekçesini okuyan pek çok kişi, Türk milletinin vicdanını temsil eden TBMM'nin bu haksızlığa bir çare bulunmasını düşünmeye başladılar.

Nâzım 1939 yılının sonbaharında Sultanahmet Hapishanesi'ndeydi. Altı ay önce ciğerlerinden hastalanarak 6 aylık bir hava değişimi aldı. Hastalık nedeni ile bağışlanacağını umuyordu. Fakat bu umudu boşa çıktı. Tekrar hapse girdi. Ardından Çankırı Hapishanesi'ne gönderildi. 1940 yılında Çankırı Hapishanesi'ne yerleşti. Sağlıksız bir ortamda mahkumiyetini tamamlamaya çalıştı. Ama çok geçmeden bu koşullar altında ciğerlerinden ve romatizmalarından rahatsız olan Nâzım'ın Bursa Cezaevi'ne nakledilmesi kararlaştırıldı. Nâzım burada durmadan büyük dayısı Ali Fuat Cebesoy'a mektuplar yazarak suçsuzluğunun kanıtlanması için yardım istedi. Bir yandan da geçinmek için çeviriler yaptı. Senaryolar hazırladı. Bu arada Tosca Operası'nın livresini Türkçe'ye çevirdi. Arkadaşı opera sanatçısı

Semiha Berksoy'a yazdığı bir mektupta *"Dayıma ne diye bu işi gücü arasında mektup filan yazarak uğraştırıyorum? Ben Türk halkına, Türk yurduna hain olmadığımı biliyorum. Hakiki Türk halkı da biliyor. Lazım gelen kanuni teşebbüsleri yaptım. Bütün bunlara rağmen hâlâ hapisteysen, bu ne benim, ne halkımın, ne de dayımın suçudur. Bu suçun hesabını tarih önünde verecek biz değiliz"* diyordu.

Nâzım Hikmet hapishanede geçen yıllarını devamlı çalışarak, üreterek tamamladı. Dostları ile mektuplaştı. Gazete, dergi, kitap ve radyo yolu ile dünya ile ilgisini kesmedi. Sanat ve fikir dünyasından uzak kalmadı. Yeni Edebiyat, Yürüyüş, Ses, Yığın, Söz gibi gazete ve dergilere İbrahim Sadri, Mazhar Lütfi, Nurettin Eşvak takma adları ile şiirler gönderdi. Tercümeler yaptı. Özellikle İkinci Cihan Savaşı'ndan çok etkilendi.

Nâzım Hikmet Bursa Hapishanesi'ndeyken ABD'nin 6. Filosu sık sık İstanbul'a ve İzmir'e uğramaya başlamıştı. Truman doktrinleri doğrultusunda imzalanan ikili anlaşmalar Nâzım'ı endişelendiriyordu. Ülkenin düşürüldüğü durum karşısında tepkilerini şu dizelerle dile getirdi.

Kendisine vatan haini diyenlere aşağıdaki cevabı verdi:

"Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz, dedi Hikmet.

Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.

Evet, vatan hainiyim,

siz vatanseverseniz, siz yurtseverseniz,

ben yurt hainiyim, ben vatan hainiyim.

Vatan çiftliklerinizse,

Kasalarınızın ve çek defterlerinizin içindekilerse vatan.

Geçen hapislik günleri Nâzım'ın sağlığını iyice bozmuştu. Hastalıklar birbirini izledi. 1949 Mart'ında uykusuzluk onu perişan etti. Annesi Celile Hanım Bursa'da bir ev tutup her gün Nâzım'ı görmek için hapishaneye gitmeye başladı. Aslında Celile Hanım da rahatsızdı. Bir gözünden ameliyat olmuştu. Ama annelik tarafı ağır bastığı için oğluna bakmayı bir görev sayıyordu. Eşi Piraye Hanım ise çocuklarını bırakamadığı için Nâzım'ı pek sık ziyaret edemiyordu. Bir keresinde uyuması için verilen bir tüp ilacı içerek intihara kalkıştı. Ama sonra *"Bu çocukluğumu kimseye söylemeyin olmaz mı?"* diyerek pişmanlığını belirtti. Hapishanenin sağlıksız koşulları arasında hastalıklar birbirini izledi. Önce şiddetli bir grip geçirdi. Ardından karaciğerinin büyüdüğü tespit edildi. Ziyarete gelen annesine artık ölmek istediğini söylemeye başladı. Vâ-Nü'ye mektup yazarak yardım istedi. Moral bozukluğunun perde arkasında ise başka bir dram vardı. Nâzım'ın eşi Piraye onunla gerektiği gibi ilgilenmiyordu. Çocuklarını bahane ederek ziyaretine gitmiyordu. Affın çıkması Piraye ile arasının açılmasına sebep olmuştu. Bu görünen sebebin altında başka bir sebep de yatıyordu. Nâzım dayı kızı Münevver'e aşık olmuştu...

7 Mayıs 1945'te Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasına Bursa Hapishanesi'nde en çok Nâzım sevinmişti. Bu sırada Ulaştırma Bakanı olan Ali Fuat Cebesoy da Bakanlık Hukuk Danışmanını Bursa'ya göndererek haksız yere hüküm giydiğine inandığı yeğeni ile ilgilenmesini istedi. Bir yandan da af konusu üzerinde nabız yoklamaya başladı. Ama bir türlü sonuç alamıyordu...

Vâ-Nü ve eşi Nâzım'ın dayı kızı Ressam Nurullah Berk'in karısı Münevver Berk'in evine gidiyorlar. Ziyaret sırasında hep Nâzım'dan söz ediliyor. Daha sonra Müzehher Vâ-Nü bu ziyareti ballandıra ballandıra Nâzım'a yazdı. Münevver'in güzelliğinin

den, ev hanımlığından bahisle, özellikle Nâzım'a karşı duyduğu hayranlığı belirtti. Aslında Münevver eşi ile mutlu değildi. 13 yıldır görmediği kuzenini ziyaret için Bursa'ya gidince, güzelliği ve kültürü ile Nâzım'ı kendine aşık etti. İki kez ziyaretine gittiği Nâzım'a art arda mektuplar yazmaya başladı.

Arkadaşlarının 'cılgınlık' dediği kararını Piraye'den ayrılmak isteğini, boşanma dilekçesini Kadıköy İkinci Sulh Hukuk Yargıçlığı'na göndererek gösterdi. Piraye bu duruma pek çok üzüldü. Nâzım, Piraye'den boşanmak istiyordu. Ama bir yandan da onun en yakın arkadaşı ve dostu olarak kalmalıydı. Çocukları onu baba gibi tanımalıydı.

Duygularını Piraye'ye yazdığı şu satırlarda belirtiyordu.

"Hayatımda milletime ve namuslu insanlığa layık bir iki şey yazabildimse, bunu sana borçluyum. Şöhret yapmayı bir an bile aklımdan geçirmiş değilim. Bu gibi işlerde en ufak ihtirasım olmadığını herkesten iyi sen bilirsin. Artık senin erkeğin ve kocan değilim. Fakat senin en sadık insanın ve arkadaşınım. Hatta daha fazla bir şeyinim ve sen de benim için öylesin. İstesen de istemesen de öyle kalacaksın."

Nâzım boşanmanın uzamasına sinirleniyordu. Sigarayı arttırdığı için göğüs ağrıları da artmıştı. Kış koşulları siyatik ve romatizmaları da etkilemişti. Münevver de ziyaretine gelmemişti. Boşanma konusunda kızı Renan yüzünden eşi ile anlaşamıyorlardı. Nâzım, Münevver'i durup dururken ateşe attığını düşünerek çok üzülmüyordu. Münevver'den umudunu keserek yeniden Piraye'ye dönmeyi düşünmeye başladı... Af söylentilerinin ardı arkası kesildiğinde Münevver kocasına dönmüş, çocukları ile birlikte gezintiler yapıyordu. Nâzım, Münevver'in dengesizliğinden perişandı. Yirmi gündür ondan bir

haber alamıyordu. Yeniden Piraye ile bağlantı kurabilmek için oğlu Memet Fuat ve kızı Suzan'a mektup yazmak istedi...

1950 Şubat'ında, Münevver Hanım, Bursa'ya Nâzım'ı ziyarete gitti. Nâzım, Münevver'i yeniden aşk ve hayranlık içinde görmenin zevkini yaşadı. Bu arada Piraye'ye *"Biliyorum senin kocan oldum, baban oldum, ağabeyin oldum. Fakat hiçbir zaman sevgilin olmadım, olamadım"* diye yazıyordu. Boşanmaya karar verdiği zaman da ona aşıktı. Yaptığı tabloları ona gönderdi. Ama Piraye, Nâzım'ı son ziyaretinde duygularının gerçekten değişmiş olduğunu anladı. Cezaevinin kapısından çıkar çıkmaz oğluna;

—Artık Nâzım'ı sevmiyorum. Ama isterse aftan sonra evimize gelip istediği kadar kalabilir, dedi.

Nâzım Hikmet'in haksız yere hapisnede çile çekmesi Türkiye'de ve Avrupa'da pek çok ilerici aydının ve özgürlüklerden yana olan insanların ilgilendikleri en önemli konu idi. Europa Dergisi Nisan 1948 tarihli sayısında bunu açıkça belirtmişti. Dünya basını, basın örgütleri ve edebiyatçıları suçsuz yere hapislerde inleyen Nâzım'ın kurtarılması için kampanyalar başlattı.

Nâzım annesine, eğer belli bir süre içinde hapisten şu ya da bu yolla çıkarılmazsa açlık grevine yatacağını bildirmişti. Ondördüncü yılını hapisnede geçirmeyeceğini söylüyordu. Onüç yıldır sürüp giden adli bir hatanın düzeltilmesi için hayatımı ortaya koymaktan başka imkânım kalmadığı için bu son çareye başvuracağım diyordu. Bunda kararlı idi... *"Bu işi yapıyorsam, yeis neticesi, yılgınlık, çöküntü neticesi değil, hakkımın, adaletin, hakikatin ortaya çıkması için, yapılacak başka bir şey kalmadığı için, kanun yollarının açılmasına, gerekli makamları harekete geçirmeye yardım olsun diye ya-*

pıyorum. Çok şükür aklım başımda ne yaptığımı bilen bir adamım” sözleri ile haklılığını vurguluyordu.

Nâzım, greve karar verirken Münevver Hanım’la dostça ilişkiler içindeydi. Münevver onu desteklemek için imza topluyordu.

Nâzım yaşamak, her şeye rağmen inadına yaşamak azmindeydi. Onbeş yılını yaşamadan hapislerde geçirdiği için gün geçtikçe yaşama özlemi ni daha çok duyuyordu. Yaşamayı bir görev gibi gördüğü için hapiste yatacıklara şu tavsiyelerde bulunuyordu.

*yatarsan on yıl, on beş yıl
daha da yatacağından başka
“Sallansaydım ipin ucunda
bir bayrak gibi keşke”
demiyeceksin,
yaşamakta ayak direyeceksin.
Belki bahtiyarlık değildir artık,
boynunun borcu’dur fakat,
düşmana inat
bir gün fazla yaşamak.
İçerde bir tarafınla yapayalnız kalabilirsin,
kuyunun dibindeki taş gibi,
Fakat öbür tarafın
dünyanın kalabalığına
öylesine karışmalı ki,
...
Bir de kimbilir,
sevdiğin kadın seni sevmez olur,
ufak bir iş, deme,
yemyeşil bir dal kırılmış gibi gelir,
içerdeki adama.*

*...
Durup dinlenmeden okumayı yazmayı,
bir de dokumacılığı tavsiye ederim sana,*

*bir de ayna dökmeyi.
Yani içinde on yıl, onbeş yıl,
daha da fazlası hatta
geçirilmez değil;
geçirilir
kararmasın yeter ki
sol memenin altındaki cevahir!*

Nâzım Bursa Hapishanesi'nde geçirdiği uzun yıllar içinde pek çok eser yazdı. Yazar Orhan Kemal'in ve Balaban'ın yetişmesinde çok önemli rolü vardır. O Anadolu insanını hapishanelerde tanıdı. Orhan Kemal 'Nâzım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl' adlı kitabında Nâzım ile ilk karşılaşmasını şöyle anlatır;

“Tüm eşyası pötikareli bir çula sarılı yatak dengi, meşini eskimiş iki bavul, bir sepet. Demek o da bizim gibi herhangi bir insan. Sıcacık bir tanışma. Başgardıyan bavullarını ararken ilgilenmedi bile. Bavulunu bizden tarafa çekti, açtı. Defterler, küçük küçük defterler, kalemler, yağlı, sulu boyalar, fırçalar, sonra resimler... Çankırı Hapishanesi'ndeyken yaptığı yağlı boya portreler, cins cins köylü portreleri, sıyrılmış röntgen filmlerine jilette oyulmuş resimler, o, bütün bunları ayrı ayrı uzun uzun anlıyor. Müdür, baş gardıyan ve gardıyanlar hep dinliyorlar. 'Bu bizim Kemal Tahir. Muhakkak ki yarının en kuvvetli romancılarından biri, bir başka portreyi ele alıyor. Buna asri Memet derler...' Çankırı Hapishanesi'nin fotoğrafçısıydı.”

Orhan Kemal tecrit odalarından birinde kalıyordu. O gün Nâzım'ın eşyalarını yükleyip yukarı çıktık. Küçük maltızını yakarak yumurtalı sucuk yemeği hazırladı. Nâzım cüzdanından çıkardığı iki buçukluğu çıkararak “Tekmil servetim bu iki buçukluktan ibaret. Ben de masraflarınıza ortak olayım” demişti. Daha sonra yalnız başına kalmaktan nefret

ettiğini ve yalnızken yazamadığını söyleyerek Orhan Kemal'in yanında kalmayı istedi. Ona Fransızca öğretti, şiir değil neşir yazmasını öğütledi. Hapishane arkadaşlarını bir öğretmen gibi eğitti, yetiştirdi. Çalışkan insana saygısı sonsuzdu. Herkesin fikrine saygı gösterir, mecbur kalmadıkça tartışmaya girişmezdi. Nâzım kendisi inanmış bir insandı. Mehmet Akif'i davasına inanmış karakter sahibi bir insan olduğu için takdir ederdi... Nâzım dilimizin sadelemesini sempati ile karşılar, bununla beraber aşırılığa kaçınılmamasını isterdi. Nâzım Hikmet Türkçe'yi dünyanın en güzel dili olarak kabul ederdi. Onun Türkçe'ye yaptığı önemli hizmetlerden biri de Rusya sınırları içinde yaşayan Türklerin Türkçesine katkıda bulunmasıdır. O Türkiye'de ve dışarıdaki bütün Türkler tarafından okunabilen bir Türkçenin yaratıcısı olmuştur.

Nâzım, Bursa Hapishanesi'nde diğer mahkumlarla futbol oynadı. Takımın en zor yerinde orta hafta görev aldı. Nâzım'ın annesi ve kız kardeşinden gördüğü yardım, yalnız kendine yetiyordu. O da kıt kanaat. Halbuki hiçbir taraftan en ufak yardım görmeyen bir karısı vardı, arkadaşı Kemal Tahir vardı. Hapishanede para kazanmak için dokumacılık yapmayı düşündü. Bir kaç dokuma tezgâhı almak için müdür ve diğer yetkililerle temasa geçti. Bir kaç gün içinde üç tezgâh birden çalışmaya hazır hale getirildi. Bütün zorluk kontenjana tabi olan iplikteydi. Tezgâh başına ancak iki paket verilebiliyordu. Nihayet iplikler bulundu ve tezgahlar çalışmaya başladı. Nâzım ağzında piposu ile oradan oraya koşuyordu. Çok mutluydu. Dokunan yatak çarşafı, havlular, bezler, dokuma kooperatifine götürülüp teslim ediliyor. Çalışanlar sadece dokuma ücreti alıyorlardı.

Bu arada mahkumlar arasında Nâzım'ı öldürüp tarihe geçmek isteyenler de çıkmıştı.

Bursa Hapishanesi'ndeki günler, ara sıra alınan gazeteler ve hapishanenin külüstür radyosundan dünya haberlerini dinlemekle geçiyordu. Haberler yayınlandığı sırada radyonun başı mahkumlarla dolardı.

Nâzım Hikmet etrafındakilere iyilik etmekten zevk duyardı. Borç para isteyen kendisi başkasından borç alarak verirdi. İnsanlarla sıcak ilişkiler içindeydi. Jandarma Karakol Komutanı'na resim dersi verir, hapishane katibinin kayınbiraderinin fotoğrafını kara kalemle büyütür, herkesin nabzına göre şerbet verirdi.

Nâzım'ın ressam olan annesi Celile Hanım, hapiste oğlunun yağlı boya resimlerini yapardı. Bazen de Nâzım'ın yaptığı resimlerinde kusurlar bulur. Renklerin uyuşumu, renklerin ve boyaların kullanılışı hakkında teknik bilgiler verirdi. Başlangıçta modelin taslağını kurşun kalemle çizen Nâzım, sonra annesinden öğrendiği usulü kullanmaya, yani doğrudan doğruya fırça ve boya ile resim yapmaya başladı. Nâzım şiirden yorulduğu zaman bol bol resim yapardı. Tuval için gerekli malzemeyi bulup buluşturan mahkum Nâzım'ın karşısında model oluyordu. Bu modellerden pek çok kazanımı oldu şairin. Şöyle ki 'Memleketimden İnsan Manzaraları'nı işlerken hep bu gerçek insanlardan yararlandı. Hatta yazdığı şiiri dinleyen bir mahkum, "*Üstat be, senin yazdıkların, benim anlattıklarımın daha çok benzedi gerçeğe*" demişti.

Yazar Orhan Kemal'e göre şiirleri hakkında Nâzım'ın en kıymet verdiği ölçü halktı. O, "*Bir halk sanatkârı, her şeyden önce halk tarafından anlaşılmalı ve halkın sanatkârı olmalıdır*" derdi. Bundan dolayı, 'Memleketimden İnsan Manzaraları' hapishanede her sınıftan mahkuma defalarca okunmuş, anlaşılması güç olan yerler atılıp, daha sade ve daha açık yazılmıştı.

Yine Bursa Hapishanesi'ndeyken Nâzım'a ı-
raklık eden Balaban, ondan aldığı resim tekniğı ile
ilerde ünlü bir ressam oldu. Hapishaneye getirilip
Nâzım'a hediye edilen beyaz bir tavşan onu çok
mutlu etti. Ama onunla meşgul olmaktan şiir ve
resmi sanki unuttu. Sonunda Piraye Hanım tavşanı
alıp götürünce Nâzım yeniden resim ve şiirlerine
dönüş yaptı...

Nâzım Hikmet açlık grevi kararından sonra İs-
tanbul'a götürüldü. Sultanahmet Cezaevi'nin reviri-
ne yatırıldı. Bursa Hapishanesi'ndeyken ziyaretine
gelen Münevver ona şair Yahya Kemal'in Nâzım af
dilekçesine imza atmayı reddettiğini söyledi. Nâzım
ilk şiir derslerini ondan almıştı. Bu davranışına
zld. Cerrahpaşa Hastanesi'ndeki muayenesin-
den sonra Üsküdar Toptaşı Cezaevi'ne nakledildi.
Ziyaretine gelen Piraye Hanım; *"Bak arkadaşız. Ya-
kında af çıkacak diyorlar. Hürriyetine kavuşursun
inşallah. Evim sana daima açık kalacak, bir dost gi-
bi gelirsin istersen"* derken gözleri dolmuştu. Nâzım
ise, *"Piraye, bu dünyada senden başka hiç kimseye
borçlu değılim, boynum eğıri değıldir"* diyordu. Nâ-
zım, Piraye'nin oğılu Memet'in ve kızı Suzan'ın sağı-
lığını sorarken yeni ziyaretçileri içeri girdi. Kız kar-
deşi Samiye ile Münevver Hanım gelmişlerdi. Bir
süre sonra Piraye'nin kızı Suzan ve ardından Pira-
ye ayrıldılar. Bu Nâzım ile Piraye'nin son görüşme-
siydi. Münevver'in kocası ile arasını iyice açılmış-
tı... 1950 yılının Nisan ayında Nâzım yeniden ikinci
kez açlık grevine başladı. Grevin beşinci günü bir
şiir yazdı. Bir sabah cezaevinden ambulansla alına-
rak adli tıp müdürlüğüne götürüldü. Bu sırada Nâ-
zım'ın annesi Celile Hanım da ileri yaşına rağımen
oğılunu kurtarmak için açlık grevine başladı. M-
hrdar'daki evinden Kadıköy'deki Osman Ağı Ca-
mii'nin kpısı önüne gidiyor orada oturarak *"Oğılu-
mu kurtarın"* diyordu. Bu çok ilgi topladı. Daha son-

ra yine Nâzım'ın kurtarılması için hazırlanmış so-
paya bağlanmış pankartı eline alıp vapurla karşıya
geçti. Gatala Köprüsü'nün Karaköy ayağı üzerinde
pankartı açıp imza toplamaya başladı. Bu etkili bir
eylem olacağı benziyordu. Celile Hanım'ın taşıdığı
siyah çerçeveli tabelada *"Haksız yere mahkum edi-
len oğlum Nâzım Hikmet, açlık grevindedir. Ben de
ölmek istiyorum. Gece gündüz oruçluyuz. Bizi kur-
tarmak isteyenler bu deftere isim ve adreslerini ya-
zarak imzalasınlar"* imza annesi ressam Celile' ya-
zısı okunuyordu. Celile Hanım vilayet önünde de
eylem yaptı. Adliyeye verildi ve serbest bırakıldı.
Gençler, Nâzım'ın affı için Çiçek Palas'ta toplantı
yaptılar. Bu toplantıya Celile Hanım da katıldı. Tam
bu sırada bir iktidar değişikliği oldu. Yeni iktidar gö-
revi devralana kadar Nâzım'ın açlık grevine ara
vermesi istendi. 14 Temmuz 1950 tarihinde çıkarı-
lan genel af yasasından faydalandı ve 15 Temmuz
günü tahliye edildi.

Nâzım bu aftan yararlanarak hürriyetine kavu-
şunca bir süre dinlendi. Sonra doğacak çocuğu için
para kazanmaya çalıştı. Evlendiği Münevver Hanım
hamileydi. Neredeyse doğurmak üzereydi. Doğa-
cak çocuğu ve loğusaya bakacak kimse yoktu. Nâ-
zım para kazanmak için var gücü ile çalışıyor, bir
yandan İpek Film'de çalışırken bir yandan da yazı
yazıyor, piyesini tamamlamak için uğraşıyordu. Evi
ve eşi ile nasıl ilgilenecekti. Aklına iyi kalpli kız kar-
deşi Samiye Yaltırım'dan yardım istemek geldi. İs-
tanbul'a davet ettiği kardeşi bir sözünü iki etmeden
yardımına koşmuştu. Ağabeyinin oğlu Memet'e ve
loğusa Münevver Hanım'a gül gibi baktı. Oturdukla-
rı evi düzenledi. Nâzım ile dayı kızı Münevver ev-
lendikten sonra paraları olmadığı için ayrı bir ev tu-
tamamış, annesi Celile Hanım'ın Cevizlik'teki evine
taşınmışlardı. Bir süre orada oturdular. Doğum yak-
laşınca Kadıköy'de Sular İdaresi'nin karşısında bir

bodrum katına taşındılar. Nâzım oğlunun doğumundan sonra kendini tamamıyla çalışmaya verdi. Kazandığı paralarla evinin eksik gediğini tamamlamaya çalıştı...

Bir gün kapıları çalındı. Resmi elbiseli polis memuru Nâzım'a Kadıköy Askerlik Şubesi'nce verilen bir tebligat bulunduğunu, buna göre askerlik görevini yapmadığı için hemen şubeye gitmeleri gerektiğini söyleyince Nâzım şaşırdı. Hemen küçük bir el çantasına gerekli şeyleri aldıktan sonra polisle beraber şubeye gitti. Şube reisi, *"Bizdeki kayıtlara göre askerlik hizmetinizi yapmamışsınız. Asker kaçağı olarak görülüyorsunuz. Onun için sizi askere sevk edeceğiz"* dedi. Nâzım, Heybeliada'daki Bahriye Mektebi'ni bitirerek güverte subayı olduğunu, bu sırada geçirdiği şiddetli zatülcenp yüzünden tedavi edildiğini, ardından çürüğe çıkarılarak ordudan ayrıldığını anlattı. Ayrıca kendisi durumunda olup da bahriyeyi bitiren bir kaç ünlü tanıdığın da bahriyeden ayrıldığını, ordudan ayrıldığı için ayrıca askere alınmadığını, bu şahısların TBMM'de milletvekili pozisyonunda olduklarını, birinin CHP, diğerinin ise DP milletvekili olduğunu sözlerine ekledi.

Şube reisi iddialarını vesikalandırmak üzere Nâzım'a bir süre vererek serbest bıraktı. Avukatı gerekli evrakı buldu. Sadece raporu bulamadı. Bu haliyle şubeye teslim etti. Aradan bir kaç hafta geçti. Şubeden bir ses çıkmayınca Nâzım işlerine daldı. Af çıktıktan sonra dokuz ay kadar özgürce yaşadı. Hiçbir politik eylemle ilgilenmeden, tiyatro, film hazırlama, dublaj metinleri ve fıkra yazma çalışmalarını sürdürdü. Bir gün yine Kadıköy Askerlik Şubesi'nden bir çağrı aldı. Şube reisi muayeneden sonra askere sevk edileceğini söylemişti. Çaresizlik içinde muayeneye gitti. İki doktor tarafından yapılan muayene sonucu sağlam çıktı. Nâzım, kalbinden ve karaciğerinden hasta olduğunu ayrıca zatülcenp

geçirdiği için ordu tarafından çürüğe çıkarıldığını söyleyerek bir sağlık kurulu tarafından yeniden muayenesini istedi. Bunun üzerine şube reisi de onu Selimiye Askerlik Dairesi Başkanlığı'na bir yazı ile gönderdi. Ama ne yazık ki çıkarıldığı sağlık kurumu da hastalığına rağmen Nâzım'ın askere alınmasına engel olacak herhangi bir hastalığı olmadığını bildiren bir rapor verdi. Nâzım büyük bir endişe içindeydi. Bir yandan sağlıklı bir bedenle 50 yaşında nasıl askerlik yapacağını düşünüyor, bir yandan da hikâye yazarı Sabahattin Ali gibi öldürülmekten korkuyordu. Devamlı takip altındaydı. Bir gün تنها bir sokakta otomobil kazasına kurban oluyordu. Bu arada askerlik şubesi gereken sevk evrakını tamamlamış, Zara'da askerlik yapması kararlaştırılmıştı. Son olarak askerlikten çürüğe çıkarıldığına dair Kasımpaşa Deniz Hastanesi'nin kayıtlarının bulunabilmesi için 18 Haziran 1951 sabahına kadar bir haftalık bir süre daha tanındı.

Nâzım Hikmet 17 Haziran 1951 Cumartesi günü sabahı bir daha geri dönmek üzere sabah erkenden evden ayrılarak yola çıktı. Romanya üzerinden Moskova'ya gitti. 25 Temmuz 1951 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığından çıkarıldı. İlk şiir kitabı olan 'Güneşi İçenlerin Türküsü' 1928 yılında Azerbaycan'da Bakü'de yayınlanmıştı. Şiirleri İstanbul'da yayınlanan Aydınlık Dergisi'nde uzun süre yayınlandı. 1929 yılında basılan '835 Satır' adlı kitabı edebiyat çevrelerinde geniş ilgi uyandırdı. Nâzım hayatının geri kalan bölümünü Rusya'da geçirdi. 1963 yılında Moskova'da bir kalp krizi sonucu hayatını kaybetti. Mezarı Moskova'da ünlü kişilerin gömüldü Novodevçi'dedir.

VI. BÖLÜM

NÂZIM HİKMET

YENİDEN RUSYA'DA

Nâzım Hikmet'in Türkiye'den ayrılarak Rusya'ya sığınması basın tarafından çeşitli senaryolarla dile getirildi. Ankara'ya gitmek bahanesi ile evden ayrılan Nâzım, aslında Ankara'ya değil, deniz yolu ile önce Romanya'ya, oradan da Moskova'ya gitmişti. Yıllar sonra akrabası yazar Refik Erduran'ın anlattığına göre; Nâzım, Refik Erduran'ın sürat motoru ile boğazdan bir engelle karşılaşmadan Karadeniz'e çıkınca bir Romen yolcu gemisi ile karşılaştılar. Motoru gemiye yaklaştırmak adını bağırarak Nâzım'a bir süre cevap verilmedi. Ama gemi hızını kesip merdiven indirince Nâzım hemen gemiye geçti. Erduran İstanbul'a geri dönerek normal yaşantısına devam etti. Romen gemisinde ise Nâzım için bir karşılama töreni düzenlenmişti... Toplam on yedi yıl süren mahpusluktan sonra Nâzım normal bir insan gibi yaşamak istiyordu. Huzurlu bir ortamı özliyordu. Yeni evlenmişti bir de oğlu dünyaya gelmişti. Babıali'de bütün kapılar yüzüne kapanmış, Bir tek İpek Film Stüdyosu'nda iş bulabilmişti. Dublaj, çeviri gibi her tür işte çalışıyordu. Ama sürekli takip edilmek, elli yaşında askere alınma talebi ve en kötüsü öldürülme korkusu tüm yüreğini sarmıştı. Çaresizlik içinde arkadaşlarına, sevgili memleketini bırakıp kaçacağından bahsetmeye başladı. İşte bütün bu bunalımların sonucu Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldı.

Köstence Limanı'nda törenle karşılanan Nâzım trenle Moskova'ya doğru yola çıktı. İşte bu tren yolculuğunda ilk hayal kırıklığını yaşadı. Romanya'da kendisine hediye edilen kitaplar arasında bir şiir-

rinin Rusça tercümesine rastladı. Fakat şiiri öylesine bozulmuş, öylesine uzatılıp yozlaştırılmıştı ki, demek geldiği yeni ülkesinde şiirleri üzerinde böyle oynamalar yapılabilir, şiirleri yozlaştırılabiliriyordu. Bütün yol boyunca buna nasıl katlanabileceğini düşündü durdu. Moskova tren garında kendisini karşılayan Yazarlar Birliği üyelerine *"Bu ne rezalet"* diye bağırarak çeviriyi protesto etti. Nâzım tüm hayatı boyunca ve özellikle Rusya'da bu çeviricilerden şikayetçi oldu. Ama bu konuda çaresizdi. Ayrıca ikinci vatan olarak seçtiği Sovyetler'in başında Stalin gibi bir adam vardı. Sanatçılar üzerinde korkunç bir sansür sistemi uygulanıyordu. Bu yüzden daha ilk günlerde Nâzım da bu korkunç sansürle yüz yüze geldi. Şiirleri yayınlanmadan önce şiirden ve sanat-tan hiç anlamayan kimseler tarafından denetleniyordu. Bazı kısımları kesilebiliyor veya tamamı yasaklanabiliyordu. Ayrıca şairin çevresinde dost gibi görünen bir sürü jurnalcı dolaşıp duruyordu. Nâzım İstanbul'daki polis baskısından bunalıp kaçmıştı. Ama burada daha kötüsü ile karşılaştı. Rus polisi daha insafsız ve daha zalimdi. Kısa sürede memleketini, karısını, çocuğunu ve dostlarını özlemeye başladı. Nâzım'a Türk gazeteleri okutulmuyordu.

Nâzım Hikmet'in o günlerdeki ruh halini anlatan Stalin üzerine yazdığı şiiri çok anlamlıdır. Bu şiirinde Stalin devrindeki korkunç olayları ve baskıyı anlatır. *"O öldükten sonra göğsümüzden binlerce ton taş, tunç, alçı ve kağıdın baskısı kalktı"* der. 1961 yılında yazdığı bu şiirden bir bölüm;

"Yok oldu bir sabah

Yok oldu çizmesi meydanlardan

gölgesi, ağaçlarımızın üstünden

çorbamızdan bıyığı

odalarımızdan gözleri

Kalktı göğsümüzden binlerce ton taşın

tuncun, alçının ve kağıdın"

Bu sırada Türklerin anavatana göçünü durdurmak isteyen Bulgarlardan bir çağrı aldı. Oradaki Türklerin sıkıntılarını öğrenerek bu çağrıya gitti. Türklerle yüz yüze konuşup topraklarını terk etmelerini ve daha iyi yaşam şartları için direnmelerini öğütlerken Bulgarlara da Türklerin dillerine ve dinlerine saygı göstermelerini, Türk okulları açılmasını tavsiye etti. Ancak dilekleri gerçekleşmeyince Nâzım bir daha Bulgaristan'a gitmedi.

Nâzım Bulgaristan'dan döndükten sonra Çin'e davet edildi. Daveti sevinçle kabul etti. Ama Çin yolculuğu hayal ettiği gibi gerçekleşmedi. Sadece Pekin'i görebildi. Pekin'deyken birden enfarktüs geçirdi. Çin doktorları durumunu tehlikeli görerek onu uçakla Moskova'ya geri gönderdiler. Derhal hastaneye yatırılan Nâzım'ın gölgesi olan adam da aynı teşhisle hastaneye yatırıldı. Aynı odada kaldılar. Üç gün süren tedaviden sonra hastaneden birlikte ayrıldılar. Hastanede Nâzım ile çok ilgilenen doktor Galina ona aşık olmuştu. Sonunda devamlı olarak yanında kalmaya, özel doktoru olmaya karar verdi. Nâzım'ın evi üç odalı sıradan bir apartman dairesi idi. Doğru dürüst bir eşyası da yoktu. Ama Dr. Galina tarafından sıkı bir kontrol altında tutuluyor, yemesine içmesine dikkat ediliyordu. Nâzım'ın o sıralarda morali oldukça bozuktu.

Kalp rahatsızlığından sonra ikinci büyük derdi, şiirlerinin Türk okuyucular tarafından okunamaması idi. Kitaplığındaki çeşitli yabancı dillere çevrilmiş kitaplarına hüznle bakarak, *"Ben şiirlerimi kendi halkım için yazıyorum. Onların okumasını istiyorum"* sözleri ile sıkıntısını yansıtıyordu.

Bu konudaki duygularını 'Vasiyet' şiirinde dile getirdi:

...

ölürsem kurtuluştan önce yani,
alıp götürün
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni.

Hasan beyin vurdurduğu
ırgat Osman yatsın bir yanımda
ve çavdarın dibinde toprağa çocuklayıp
kırkı çıkmadan ölen şehit Ayşe öbür yanımda.

...

ölürsem o günden önce yani,
-öyle gibi de görünüyor-
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni
ve de uyarına gelirse,
tepemde bir de çınar olursa
taş maş da istemez hani...

1953 Barhiva Sanatoryumu

Hayattan umudunu kesmiş bir adam olarak henüz küçücük bir bebekken İstanbul'da bıraktığı oğlu Memet'e son mektubunu yazdı. Daha sonra kendi gençliği gibi kumral, ince uzun, bir buğday başağı gibi delikanlı olacağı gibi varsaydığı oğlunun gözlerinin tıpkı annesinin gibi iri ve güzel olacağını ve bütün kızları büyüleyeceğini tasavvur eder. Hatta yanık şiirler yazacağını düşünür.

"Memet'e Son Mektubumdur

Bir yanda cellat girdi araya
bir yandan oyun etti bana
bu mendebur yürek
nasip olmayacak Memet'im yavrum
seni bir daha görmek

...

anani üzme oğlum
ben güldürmedim yüzünü
sen güldür
anan ipek gibi kuvvetli, ipek gibi yumuşak

anan

nineliğinde bile güzel olacak

onu ilk gördüğüm günkü gibi

Boğaziçinde

17'sinde

ay ışığı, gün ışığı, can eriği

dünya güzeli

ayrıldık bir sabah

buluşmak üzere

buluşamadık

anan

anaların en iyisi

yüz yıl yaşar inşallah

...

amma hepsinden önce insan sevindirsin seni

Memet, memleketler içinde bir şirin memlekettir

Türkiye

bizim memleket

insanı da su katılmamış

çalışkandır, ağırbaşlı, yiğit..."

Nâzım bu şiirinde özellikle insan sevgisini vurguladı.

Nâzım'ın 'Bir Aşk Masalı' adlı piyesi Moskova'da sahnelendi. Büyük bir başarı sağladı. Bu başarıdan cesaretlenen Nâzım o güne kadar yazmış olduğu bütün piyesleri Rusça'ya çevirerek piyasaya sürmeye başladı. Bunlar arasında en çok beğenileni 'Enayi' piyesidir. Piyeslerin büyük ilgi görmesi Nâzım'ın hayatını değiştirdi, geliri arttı, birden bire zengin oluverdi. Ona Moskova yakınlarında güzel bir köşk verildi. Moskova'nın en şık, en Avrupalı ve en iyi yaşayan adamı oldu. Bazen Moskova'daki beş tiyatrodan birden piyesleri oynanmaya başladı. Rusya'nın en büyük dramaturgu oldu. Kazandığı paralarla Dr. Galina'ya bir ev satın aldı.

Gezdiği ülkeler arasında Macaristan Nâzım'ın üzerinde derin izler bırakmıştı. Polonya'yı da özellikle görmek istiyordu. Çünkü anne tarafından dedesi Brojenski ailesindendi. Orada yaşayan akrabaları vardı. Varşova'da ünlü opera sanatçısı Leyla Gencer'in bir temsilini izlemek fırsatını elde etti. Polonya'yı ve Polonyalıları sevmişti. Onları ne de olsa kendi kanından sayıyordu. Bu gezi ile ilgili şiirinde duygularını Münevver'e şöyle anlatır;

*"Sevgilim, dayı kızım, Memedimin anası
dedelerimizden biri*

1848 Polonya muhaciri

*belki o Varşovalı güzel kadına, senin
ikizmişsiniz gibi benzeyişin, bundandır.*

*belki ben bu yüzden böyle sarı bıyıklı
böyle uzun boyliyum.*

Yahut da bu yüzden bu Leh türküsü

*içimde, derinde yarı aydınlık
uyuyan bir suyu kımıldatıyor*

Lehistan'dan gelmiş dedelerimizden biri

..."

Nâzım Viyana'ya 1928'den beri hiç gitmemişti. Bir kongre için yanında pasaportu olmadan Viyana'ya gitti. Bolluk, güzellik ve zenginlik karşısında ağzı açık kaldı. İşçi mahallesini de görmek istedi. Tertemiz pırıl pırıl bir mahalle. İşçilerin aylık kazançları ise Rusya'dakilerin iki katı eğilim, sayılık masrafları yok. Aynı şaşkınlığı İsveç'te Stokholm'de de yaşadı. Orada da işçilerin hayat standardı çok yüksekti. Biraz daha araştırıp, soruşturduktan sonra, *"Sovyetlerde hayal edilen sosyalizm buralarda gerçekleşmiş. Bu gördüklerimi, duyduklarımı yazsam beni Sovyetlerden kovarlar"* diye düşündü. Helsinki'de bir tramvay biletcisi Rusya'dakilerin 3 katı fazla kazanıyordu.

Nâzım Hikmet, Viyana'daki Barış Kongresi için üç şiir yazdı. Üç barış Türküsü. Bunlar; Japon Balıkçısı, Kız Çocuğu, Bulutlar Öldürmesin adlı şiirlerdi... Bütün bunların arasında Nâzım'ın düşündüğü en önemli konu Münevver ve Memet'i yanına getirmektir. Münevver ile doğru dürüst haberleşemiyorlardı. Belçika Başbakanı Spaak'ın eşi araya girince Nâzım ile Münevver'in mektuplaşmalarına devrin Başbakanı Menderes tarafından izin verildi. Nâzım bu izne çok sevindi. Münevver mektuplarında çok zor şartlar altında yaşamını sürdürmeye çalıştığını anlatırdı. Münevver, Nâzım'ın annesinin bir harabeye dönen eski evine sığınmak zorunda kalmıştı. Maddi ve manevi büyük sıkıntılar içindeydi. Nâzım ise kazandığı paralarla bolluk içinde yaşıyordu. Karısının ve oğlunun yoksul bir hayat sürmesine dayanamıyordu. Ama bütün yollar kapalıydı. Çaresizlik içinde kıvranan Nâzım çok üzülmüyordu. Nâzım ile Münevver'in mektuplaşmaları iki yıl kadar sürdü. Karşılıklı yazılan mektupların sayısı 800'e ulaştı...

Nâzım, Stalin döneminde Rusya'da işlenen cinayetleri ve korkunç zulmü öğrendiği zaman büyük bir şok yaşadı. Bu cinayetler 20. Kongreye kadar gizli kalmıştı. 1937-1948 arasında yüzyıllardan beri Kırım'da yaşayan bir milyon Türk 24 saat içinde, çoluk, çocuk, ihtiyar, genç evlerinden alınarak trenlerle Kazakistan çöllerine atılmış. Azerbaycan'da ise sanatçı, öğretmen, yazar, doktor 30 bin aydın 24 saat içinde Sibiry'a sürülmüştü. Özbekistan'da da yarım milyon insan aynı kaderi paylaştı. Türkmenistan'da aynı cinayetler işlendi.

Stalin döneminin açıklanması Nâzım Hikmet sanat ve siyasal hayatında bir dönüm noktası oldu. O günden sonra devrim şairi olmaktan yavaş yavaş uzaklaştı. Artık heyecanları ile değil kafası ile yazmaya çalışıyordu. Varna Nâzım'ın vatan hasretini

giderdiği ve çok sevdiği bir şehirdi. Sık sık gittiği Varna'da Memet için yazdığı şiirde hem İstanbul'a hem de Memet'e olan hasretini anlatır.

*"Karşı yaka memleket
Sesleniyorum Varna'dan
işitiyor musun*

*Memet Memet
Karadeniz akıyor durmadan
deli hasret deli hasret
oğlum sana söylüyorum işitiyor musun
Memet Memet..."*

Nâzım önce Azerbaycan'a, oradan da Türkmenistan ve Özbekistan'a kadar uzandı. Azerbaycan'da Türkçe'nin yavaş yavaş gerilediğine şahit oldu şair Müşfik'in nasıl ortadan kaybolduğunu öğrendi. Özbekistan'da Stalin döneminde yarım milyon insan öldürölmüştü. Özbekler yavaş yavaş kendi vatanlarında azınlık durumuna düşüyorlardı. Türkmen ve Özbek dillerinin yarısını Rusça kelimeler işgal etmişti. Taşkent'te Nâzım'ın 'Aşk Efsanesi' adlı piyesi sahnelendi. Ama gördükleri ve duydukları şairi büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştı. Dönüşte gezi izlenimlerini kimseye anlatmadı. Orta Asya gezisinden sonra Paris'e gitmeye karar verdi. Dr. Galina'yı yanında götürmek istemiyordu. Galina, Nâzım'ın hastalığı nedeni ile bu geziye gidemeyeceğini söyledi ve bunu iki doktorun raporu ile kanıtlamaya kalktı. Nâzım'ı geziden vazgeirmekle kalmayıp hastaneye yatırdılar. Günlerce yapılan yalnız tedavi sonucu Nâzım daha çok hastalandı. Galina, Nâzım'ın tek başına Paris'e gitmesini önlemişti... Nâzım iyileştikten sonra yeniden Paris'e gitmek için girişimde bulundu. Bu sefer yanında ne Dr. Galina ne de pasaportum dediği koruması vardı. Önce Varşova'ya, oradan Prag'a gitti. Prag'dan Paris'e geçerken İsviçre'nin güzelliğine hayran oldu. Biraz da kıskandı.

Paris'in özgür havası Nâzım'ın başını döndürmüştü. Moskova'da havasızlıktan, baskıdan ve devamlı kontrol altında bulundurulmaktan bunalıyordu. Söylediği her söz, yaptığı her hareket gerekli yerlere yetiştiriliyordu. Oysa burada ne kadar rahat ve huzurluydu. Dostlarıyla rahatça konuşabiliyor, rahatça içini dökabiliyordu. Hele işçilerin sokağa dökülerek haklarını aramalarına hayran olmuştu. Rusya'da işçinin hakkını araması söz konusu olmazdı. Kaderine rıza göstermek durumundaydı. Aynı gün Nâzım ile birlikte balkondan işçilerin yürüyüşünü seyreden Abidin Dino bu manzarayı canlandıran bir tablo yapmıştı. Nâzım, Paris'te bulunduğu süre içinde piyeslerinden bazılarını Fransızca'ya çevirterek sahneye koydurmak istedi. Ama bunda başarılı olamadı. Çünkü batıda konu kadar sanata ve tekniğe de önem veriliyordu. Şiirde tekniğe önem veren Nâzım tiyatro eserlerinde daha çok konuya önem veriyordu.

Paris'ten döndükten sonra Sovyetler Birliği'ne güvenini kaybetti. Artık gerçekleri daha net bir şekilde görmeye başlamıştı. Viyana'daki Barış Kongresi'ne barış konseyi üyesi olarak katılmış, burada çok heyecanlanmış ve çok sevinmişti. Ama onu en çok üzen şey Viyana'ya yanına bir adam takılarak gönderilmiş olmasıydı. Nâzım bu adama pasaportum diyordu. Ama gerçekte pasaportu yoktu. Türkiye'den pasaportsuz olarak çıkış yapmış, başka bir uyruğa da girmemiş. O günlerde Viyana'da Sovyet askerleri bulunuyordu. Bu yüzden Nâzım'ın pasaporta ihtiyacı yoktu. Yanındaki pasaportum dediği adamın görevi onu izlemektir. Stalin ölünceye kadar Nâzım'ın yanından ayrılmadı. Daha sonra Dr. Galina'nın kontrolü altına girdi. Nâzım hiçbir ülkenin uyruğunda değildi. Ama Avrupa'ya gidebilmek için bir pasaporta ihtiyacı vardı. Polonyalılar pasaport verdiler. Daha sonra Sovyetlerden pasaport aldı ve ne

yazık ki Türk şairi bir Sovyet vatandaşı olarak öldü. Stalin devrinde Nâzım'ın öldürülmesine karar verilmiş bu iş için de şoförü görevlendirilmişti. Adamcağız Nâzım'ı çok sevdiği için durumu ona bildirdi ve ardından görevinden istifa etti.

Art arda gelen birçok olay Nâzım'ı çok sarstı. Moskova'ya geldiğine çok pişman olmuştu. Ama aradaki tüm köprüler atıldığı için geriye dönüş umudu ve imkânı yoktu. Üstelik Türk vatandaşlığından da çıkarılmıştı. *"Ne büyük eşeklik etmişiz de buralara gelmişiz"* diyordu. Özellikle oğlu Memet'in Moskova'ya gelmesini asla istemiyor. *"Gelecekte ne olacak? Rusça öğrenecek, Rus olacak değil mi? İstemiyorum, memlekette kalsın, eğitimi Türkiye'de yapsın. Bir Türk çocuğu olarak yetişsin"* diyordu. Nâzım bütün ilhamını kendi halkından ve insanlıktan aldı. Sovyetlerde kaldığı süre içinde propaganda niteliğinde çıkırtkan şiirler yazmadı. Yaranmak için parti liderlerini övmedi. Sovyetlerin başarılarını dile getirmede. Sanatını insanlığın hizmetine verdi. En büyük dileği insanların özgürlüğe, bağımsızlığa ve bolluğa kavuşmasıydı. İnsanların aç kalmalarına çok üzülüyor ve özgür olmalarını şiddetle arzuluyordu. Piyaslerinde hep Sovyet gerçeğinden uzak konular seçti. Memleket ve insanlığın sorunlarına önem verdi.

Nâzım bir taraftan karısı Münevver ve oğlu Memet'i yanına getirmenin yollarını arıyor, onların kötü durumlarını düzeltmek için para göndermeye uğraşıyordu. Bu zor günler 1960 yılına kadar sürdü. O yıl gönderdiği bir senaryo hakkında görüşmek üzere gittiği film stüdyosunda uzunca boylu, saman sarısı saçlı, mavi kirpikli çok güzel bir kadınla karşılaştı. Nâzım çok beğendiği Vera'yı senaryo üzerinde görüşmek üzere evine davet etti. Art arda yapılan ziyaretler sonunda ona çılgınca aşık oldu. Ancak evli olan Vera'nın bir de çocuğu vardı. Nâzım'ın

ısrarları karşısında kocasından boşanıp onunla evlenmeye razı oldu. Münevver, oğlu Memet ve Dr. Galina'yı bir kenara bıraktı. Kara sevdaya tutulmuştu.

Nâzı Hikmet'in son yıllarında hayat ve sanatında derin izler bırakan olaylardan biri karşısına çıkan 28 yaşında Vera isimli güzel bir kadındır. O zaman 58 yaşında olan Nâzım evli olan kadını kocasından boşattı ve onunla evlendi. Bu son aşkı onu çok fırtınalı bir yaşamın içine itti. Bir yandan aşk, bir yandan kıskançlık Nâzım'ı yedi bitirdi. Kendi deyişi ile Nâzım kara sevdaya tutuldu... Nâzım Sovyetlerden bıkmıştı. Kaçıp kurtulmak, özgür bir yaşama kavuşmak istiyordu. Bunun yanına bir de kalp rahatsızlığı ve ölüm korkusu eklenmişti... Arkadaşları Vera ile arasındaki yaş farkının Nâzım'ın ölümüne sebep olacağını, bu sevdadan vazgeçmesini söylemişlerdi. Ama o aşka dolu dizgin gidiyordu. Köşkünü ve otomobilini kendisine uzun yıllar bakan Dr. Galina'ya bıraktı. Otele taşınarak evlenme hazırlıklarına girişti.

Evlendikten sonra Vera'yı Roma'ya ve Paris'e götürdü. Ona en şık elbiseleri aldı. Ancak Nâzım mutlu olamıyor, her gün daha çok değişiyor ve yalnızlaşıyordu. Eski dostları çevresinden uzaklaşmıştı. Sigara ve içkiye başladı. Kurtuluşu seyahatlerde arayıp diyar diyar gezdi. Vera, Nâzım'ın tüm parasını elinden alıyor ona bir sigara parası bile vermiyordu.

Tam bu sırada Münevver bir şekilde kaçış imkânı bularak Varşova'ya geldi. Nâzım, Münevver ve Memet orada karşılaştılar. Münevver Hanım kocasına kavuşmak için tehlikeli bir yolculuğu göze almıştı. Ancak Nâzım değişmişti. Onu kucaklayıp öpmemişti bile. Üstelik "*Artık beraber yaşayamayacağız Münevver*" deyince dünya başına yıkıldı. Baygınlıklar geçirdi. Nâzım ise devam ediyordu. "*Sen*

Memet'le beraber burada kalacaksın. Polonyalılar bizleri severler. Burada sana bir ev bulacak ve iş verecekler." Memet, Varşova'ya geldiğinde henüz 10 yaşında bir çocuktı ve ne yazık ki babasından beklediği sıcak ilgiyi bulamamıştı. Bu arada Vera durmadan telefon ediyor, Nâzım'a Moskova'ya geri dönmesini söylüyordu. Nâzım, Münevver'e Varşova'da bir ev sağlayarak bir iş temin etti. Onları yerleştirip geri döndü. Ondan sonra Münevver'i ve Memet'i bir daha göremedi. Bir süre oğluna gizli gizli giyecek filan gönderdi. Vera, Nâzım'ın Varşova'ya gitmesine izin vermediği gibi telefon etmesini bile engelliyordu. Memet'i yaz tatillerinde yanına almasına da mani oldu...

Nâzım Hikmet ömrünün son yıllarında ilk ve son romanı sayılan 'Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim'i kaleme aldı. Nâzım artık yaşamaktan bıkmıştı. Bir yandan ölmeyi istiyor, bir yandan da daha yapılacak işleri olduğunu düşünüyor. Onun için ölümünün biraz daha gecikmesini istiyordu.

*"Giderayak işlerim var bitirilecek giderayak
Ceylanı kurtardım avcının elinde ama daha
baygın yatar ayılamadı*

*Kopardım portakalı dalından, ana kabuğu
soyulamadı.*

*Oldum yıldızlarla haşır neşir ama sayısı bir
tamam sayılamadı.*

*Kuyudan çektim suyu ama bardaklara konu-
lamadı.*

*Güller dizildi tepsiye ama taştan fincan oyu-
lamadı.*

Sevdalara doyulamadı.

Giderayak işlerim var bitirilecek giderayak."

Yine bazı dizelerinde ölümden korkmadığını ama ölmenin ağrına gittiğini söylüyordu. Üzgün ve

mutsuozdu. Vera onu mutlu etmemiş, ona beklediği sevgiyi verememişti. Mutsuzluk ve kıskançlık onu süratle eritiyordu. İşte o mutsuz ve bunalımlı günlerinde Berlin'de otobiyografisini yazdı. Bu şiirinde kısaca yaşamını anlatmaya çalıştı.

*1902'de doğdum
doğduğum şehre dönmedim bir daha
geriye dönmeyi sevmem
üç yaşımda Halep'te paşa torunluğu ettim*

...
*ve on dördümden beri şairlik ederim
otuzumda asılmamı istediler
kırk sekizimde barış madalyasını bana verilmesini
verdiler de*

...
*52'de çatlak bir yürekle dört ay sırtüstü
bekledim ölümü*

*sevdiğim kadınları deli gibi kıskandım
şu kadarcık haset etmedim Şarloya bile*

...
*operaya gittim
çoğunluk gidemiyor adını bile duymamış
operanın
yollara da düşmedim pike yapan uçakların altında
ama sevdalandım altmışıma yakın*

...
*bugün Berlin'de kederden gebermekte olsam da
insanca yaşadım diyebilirim
ve daha ne kadar yaşarım
başımından neler geçer daha
kim bilir.*

*Bu otobiyografi 1961 yılı 11 Eylülünde
Doğu Berlin'de yazıldı.*

Nâzım Hikmet 3 Haziran 1963 Pazartesi sabahı evinde öldü. Kapiya bırakılan gazeteleri almış, ama birden portmantonun önüne düşerek ölmüştü.

Doktorlar geldiğinde artık yapılacak hiçbir şey yoktu. 1952 yılında geçirdiği şiddetli enfarktüs krizini atlatmış, ama onbir yıl sonra gelen bu ağır krizi atlatamamıştı. Varşova'da Münevver'e telefon edilerek cenazenin 5 Haziran günü kaldırılacağı söylendi. O gün nâşı Moskova'daki Yazarlar Birliği'ne getirildi. Pek çok yazar, sanatçı onu son defa görmek istedi. Törende oğlu Memet ve Münevver hazır bulundu. Nâzım Hikmet ünlü sanatçıların gömüldüğü mezarlıkta toprağa verildi.

Nâzım'ın 63 yaşında kalpten ölmesi bazı Türk yazarları tarafından şüphe ile karşılandı. Daha ölecek yaşta olmadığı söylendi... Gerçekten Nâzım Hikmet, Rusya'da büyük bir hayal sükutuna uğramıştı. Yazar Cevdet Erin 'Nâzım Hikmet'in Hazin Akıbeti' başlıklı fıkrasında Nâzım'ın büyük bir ihtimalle intihar ettiğini dile getiriyordu. Ama şu gerçeği inkâr etmemek gerekir. Nâzım orada oldukça itibarlı bir yaşam sürdü. Yaşamının son 13 yılında el üstünde tutuldu. Maddi hiçbir sıkıntı çekmedi. Buna karşılık sürekli vatan hasreti ile yandı kavruldu. Devamlı çalıştı, yazdı.

25 Temmuz 1951 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığından çıkarılan Nâzım Hikmet çok üzülmüş, duygularını şu sözlerle ifade etmiştir;

"Beni Türklükten, halkımın evladı olmaktan, milletime ölümsüz bağlı bulunmaktan, kimse, hiçbir kuvvet çıkaramaz, ayıramaz."

Nâzım Hikmet yurtdışında yaşadığı sürece ölünceye kadar her yerde ve her koşulda Türk vatandaşı olduğunu iftiharla söyledi. Bu konuda hiçbir ödün vermedi. Türk Hukuk Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muammer Aksoy 23 Ocak 1988'de Nâzım'ı şöyle savundu; *"Nâzım'ı Türk vatandaşlığından çıkarılmasına karar verilmesi kendisinin savunması alın-*

madan ve yurda dönmesi için bir uyarı tebligatı yapılmadan alınmış idari bir karardır... Bunun hiçbir hukuksal sonuç ve etki yaratmaması gerekir."

Moskova'daki Novodeviçi adı verilen ünlüler mezarlığına defnedilen Nâzım Hikmet ünlü ozan, sanatçı ve generallere Gogol, Çehov, Mayakovski ve Tolstoy'a yakın komşu oldu.

VII. BÖLÜM

NÂZİM HİKMET'İN

KRONOLOJİK YAŞAM ÖYKÜSÜ

- 1902 – 15 Ocak 1902'de Selânik'te dünyaya geldi.
- 1913 – 'Feryad-ı Vatan' adını verdiği ilk şiirini yazdı. Göztepe'deki Taş Mektep'ten mezun oldu. Galatasaray Sultanisi'nde ortaokula başladı.
- 1914 – Ailesinin maddi sıkıntıları yüzünden Galatasaray Sultanisi'nden alınarak Nişantaşı Sultanisi'ne nakledildi.
- 1917 – Heybeliada'daki Bahriye Mektebi'ne girdi.
- 1918 – 'Hâlâ Servilerde Ağlıyorlar mı?' adlı şiiri ilk defa Yeni Mecmua'da yayınlandı.
- 1920 – Bahriye Mektebi'ni bitirdi. Güverte subayı olarak göreve başladı. Geçirdiği zatülcenp hastalığı nedeni ile askerlikten ayrıldı. Çürüğe çıkarıldı. Bu sırada İstanbul işgal altındaydı. Arkadaşı Vâ-lâ ile birlikte gizlice Anadolu'ya geçti. Ankara'da Atatürk'le karşılaştı. Cepheye gitme isteği kabul edilmedi. Vâ-lâ ile birlikte Bolu'ya öğretmen olarak atandı. Bir süre öğretmenlik yaptı.
- 1921 – Azerbaycan üzerinde Moskova'ya giderek Rus Devrimi'nin ilk yıllarına tanık oldu. Bu arada üniversiteye yazıldı. Ekonomi politik eğitimi aldı. Sanat olaylarını izledi. Aynı yıl Nâzım'ın büyük dayısı T.C. 1. Büyük Millet Meclisi'nin 2. başkanı olan Ali Fuat Paşa (Cebesoy) 19 Şubat 1921 tarihinde Moskova'ya ilk Türk Büyükelçisi olarak atandı.

- 1924 – Moskova’da ilk şiir kitabı yayınlandı. Ardından Türkiye’ye dönerek Aydınlık Dergisi’nde yazı yazmaya başladı.
- 1925 – Gizli örgüt üyesi olduğu iddiası ile Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından yargılanarak gıyabında onbeş yıl kürek cezasına çarptırıldı. Bu durum ülkeden ayrılmasına yol açtı. Yeniden Moskova’ya gitti.
- 1926 – Viyana’ya gitti. Daha sonra suçlanmasına konu olacak parti toplantısına katıldı. Bu arada yeni Türk Ceza Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle kürek cezası ortadan kalktı.
- 1927 – 1926 yılında katılmış olduğu Viyana Konferansı yüzünden Ağır Ceza Mahkemesi’nce yargılanarak 3 ay hapis cezası aldı.
- 1928 – Yurda dönmek için Moskova Büyükelçiliği’ne başvurarak pasaport almak istedi. Ancak uzun bir süre kendisine bir cevap verilmedi. Beklemekten sıkıldı. Gizlice sınırı geçerek Türkiye’ye dönmek istedi. Fakat Hopa’da yakalandı. Önce İstanbul’a sonra Ankara’ya götürüldü. Ankara Ağır Ceza Mahkemesi’nde daha önce gıyabında yapılan mahkeme tekrarlandı. Üç ay hapis cezasına mahkum edildi. Ancak cezaevinde geçirdiği süre göz önüne alınarak tahliye edildi.
- 1929 – İstanbul’da Resimli Ay Dergisi’nde çalışmaya başladı. İlk şiir kitabı ‘835 Satır’ ve diğerleri yayınlandı.
- 1930 – ‘Sesini Kaybeden Şehir’ başlıklı şiiri yüzünden hakkında dava açıldı. Ama Yargıtay tarafından suçsuz bulundu.
- 1931 – ‘1+1=1’, ‘Jokond ile Si-Ya-U’ yeniden ‘Sesini Kaybeden Şehir’ ve ‘Varan 3’ adlı kitapları hakkında dava açıldı. Hepsinden aklandı.

1931 yılından sonra Nâzım Hikmet için karanlık ve çok zor bir dönem başladı. Devamlı polis takibinde olduğu için evinde ve işyerinde rahatı kalmadı. Aynı yıl poliste kaydı bulunan tüm solcular tutuklandı. Bir beyanname yüzünden Nâzım'ı da tutukladılar. Sirkeci'de Sansaryan Han'da bulunan polis müdürlüğünde 8 ay tutuklu kaldı.

1932 – 'Kafatası' adlı oyunu İstanbul Darülbeydi Tiyatrosu'nda sahnelendi.

1933 – 'Gece Gelen Telgraf' adlı şiirinden dolayı yargılandı. Altı ay hapis cezasına mahkum edildi. Bu sırada babası yanlış bir tedavi, kuduz aşısı ile tetanos aşısının bir arada yapılması yüzünden öldü. Babasının beklenmedik ölümü ile sarsılan Nâzım, 'Hiciv Vadisinde Bir Tecrübe Kalemîye' başlıklı şiirini yazdı. Şiirde babasının patronu olan Süreyya Paşa'ya hakaret ettiği gerekçesiyle hakkında dava açıldı. Bir yıl hapis ve 200 lira para cezasına çarptırıldı... Yine aynı yıl gizli örgüt kurduğu iddiası ile Bursa Ağır Ceza Mahkemesi'nde idamı istendi. Ve dört yıl ağır hapis cezası aldı.

1934 – Cumhuriyetin 10. yıl kutlamaları nedeni ile çıkarılan af yasasından faydalanarak serbest bırakıldı.

1936 – Gizli örgüt kurmak ve yönetmek iddiası ile yeniden yargılandı. Ama suçsuz bulundu.

1937 – 'Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Destanı' yayınlandı.

1938 – Hakkında askeri öğrencileri isyana teşvik gerekçesiyle 'Harp Okulu' davası ve orduyu isyana teşvik suçlamasıyla 'Donanma' davaları açılan Nâzım Hikmet toplam 28 yıl 4 ay ağır hapis cezası aldı. Ceza kesinleşti.

1941 – Bursa Hapishanesi'nde 'Memleketimden İnsan Manzaraları' adlı büyük eserini yazmaya başladı.

Bursa Cezaevi, Nâzım için ülke insanlarını daha yakından tanımak açısından bir okul oldu. Mahkumların yakından öğrendiği hayat hikâyelerini şiirlerinde malzeme olarak kullandı. Hapishane yaşamı onu olgunlaştırdı.

1943 – Cezaevi arkadaşı yazar Orhan Kemal tahliye oldu. Bu arada Nâzım ressam Balaban'a yardımcı olarak yetişmesi sağladı.

1944 – Hapishanenin zor şartlarında karaciğer ve kalp hastalıkları başladı.

1949 – Basında Nâzım Hikmet'in haksız mahkumiyetine ilişkin yazılar artmaya başladı. Ahmet Emin Yalman, Vatan Gazetesi'nde 'Tevfik Fikret ve Nâzım Hikmet' başlığını taşıyan yazısı ile dikkatleri Nâzım'ın haksız mahkumiyetine çekmeyi başardı.

1950 – Yurtiçinde ve dışında çeşitli kuruluşlar tarafından 'Nâzım'a Özgürlük Kampanyaları' açıldı. Meclisin gündeminde bulunan Af Kanunu'nu çıkarmadan tatile girmesi üzerine Nâzım 8 Nisan'da açlık grevine başladı. Aynı gün Bursa'dan İstanbul'daki Toptaşı Cezaevi'ne nakledildi. 23 Nisan'da grevini avukatlarının isteği üzerine durduran Nâzım ağır hastalandı. Doktorlar üç ay bir hastanede tedavisinin gerektiğini bildirdiler. Ancak durumda hiçbir değişiklik olmayınca Nâzım 2 Mayıs'ta yeniden greve başladı. Bu eylem toplumda büyük yankı uyandırdı. İmza kampanyalarının ardından Nâzım Hikmet adlı bir dergi çıkarıldı. 9 Mayıs'ta annesi Celile Hanım, 10 Mayıs'ta şair Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rifat açlık grevi-

ne başladılar. 14 Mayıs seçimlerinden sonra 19 Mayıs'ta greve ara veren Nâzım, Genel Af Kanunu ile serbest bırakıldı. 22 Kasım'da Dünya Barış Konseyi tarafından Pablo Picasso, Paul Robeson, Wanda Jakubowska ve Pablo Neruda ile birlikte Uluslararası Barış Ödülü'ne layık görüldü. Kendisinin katılamadığı törende Nâzım Hikmet'in ödülünü Neruda aldı.

- 1951 – Oğlu Memet dünyaya geldi. 49 yaşında ve hasta olduğu halde askere çağrıldı. Askeri okulda geçen yıllarını ve güverte zabiti olarak mezuniyetini ileri sürerek bu sürenin askerliğe sayılması gereğini ileri sürdü. Ama kabul edilmediği gibi aldığı yaşamına yönelik çeşitli tehditler yüzünden yeniden çok sevdiği memleketinden ayrılmak zorunda kaldı. 15 Ağustos günü Resmi Gazete'de Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığından çıkarıldığı ilân edildi. Aynı yıl Dünya Barış Konseyi'nin kendisine verdiği Uluslararası Barış Ödülü'nü Prag'da düzenlenen bir törenle aldı.
- 1952 – Çin seyahatinde ağır bir enfarktüs geçirdi. Gezisini yarım bırakıp Moskova'ya geri döndü. Dört ay yattı. Bundan sonraki yaşamı hep doktor kontrolünde geçti.
- 1953 – 'Bir Aşk Masalı' adlı oyunu Moskova'da sahnelendi. Bunu diğer piyesleri izledi. Nâzım bu arada yine uluslararası sanat toplantılarına katılmayı sürdürdü.
- 1958 – Paris'e gitti. Aralarında Aragon ve Picasso'nun da bulunduğu çok sayıda yazar ve sanatçıyla görüştü.
- 1962 – Sovyet Yazarlar Birliği tarafından 60. yaş günü kutlandı. Evinde düzenlenen bu gece-

nin ertesi günü okuyucuları için ikinci bir toplantı gerçekleştirildi.

1963 – Afrika'ya, Tanganika'ya gitti. Öleceğini hissediyordu. Nisan ayında 'Cenaze Merasimim' başlıklı şiirini kaleme aldı. 3 Haziran sabahı evinde ölü bulundu. Moskova'da toprağa verildi.

VIII. BÖLÜM

NÂZİM HİKMET'İN MEMLEKET HASRETİ

Uzun yıllarını hapiste geçiren şair tabiatı, kadını, evi, her şeyi özledi. Buna gurbetteki yaşamının hasret dolu günleri de eklendi. Sokakları, kahveleri, meyhaneleri İstanbul'u her an belleğinde tüm canlılığı ile yaşıtıyordu.

*"Seviyorum seni ekmeği tuza banıp yer gibi
geceleyin ateşler içinde uyanarak
ağzımı dayayıp musluğa su içer gibi,
ağır posta paketini, neyin nesi belirsiz,
telâşlı, sevinçli, kuşkulu açar gibi,
İstanbul'da yumuşacık kararırken ortalık
içimde kımıldanan bir şeyler gibi,
seviyorum seni 'Yaşıyoruz çok şükür!' der gibi."*

Nerede bulunursa bulunsun, Moskova, Prag, Bakü, Varna'da hangi güzelliklerle karşılaşırsa karşılaşsın, bütün bunlar ona İstanbul'u hatırlatıyordu. Prag'da İstanbul'u görüyor, Hazar Denizi kıyılarında, Bakü'de karşısına Boğaziçi çıkıyordu. Özellikle 'Faustun Evi' şiirinde hasret doruk noktasına ulaşmıştı. İstanbul'a bir saatlik gidişin bedelini Dr. Faust gibi şeytana bir senet imzalamayı göze alıyordu.

*"Kapıyı çalıyorum
Ben de senet vereceğim şeytana,
Ben de kanımla imzaladım senedi.
Ne altın istiyorum ondan
ne bilim, ne de gençlik,
Hasretlik cana yetti,
Pes!
Beni İstanbul'a götürsün bir saatlik."*

Yine bir şiirinde İstanbul'dan uzakta her şeyi aradığını, hatta Üsküdar Cezaevi'nin görüşme yerini bile özlediğini dile getiriyordu. Nâzım'da İstanbul özlemi ve memleket özlemi bütünleşmişti. Ölümle unutulan iki şeyin, anamızın yüzü ile şehrimizin yüzü olduğunu söylüyordu. 'Ceviz Ağacı' şiiri ise onun her ne kadar gurbette olsa da İstanbul'dan, memleketinden koparılmadığını gösterir. Nâzım hapislik yılları ve gurbet günlerinde bu konuda pek çok mısra yazdı. Hasret duygularını ve düşüncelerini en güzel şekilde anlatmaya çalıştı.

*Ben bir ceviz ağacıyım Gülhane Parkı'nda.
Yapraklarım suda balık gibi kıvıl kıvıl.
Yapraklarım ipek mendil gibi tiril tiril,
kopariver, gözlerinin, gülüm, yaşını sil.
Yapraklarım ellerimdir, tam yüz bin elim var.
Yüz bin elle dokunurum sana, İstanbul'a.*

YİNE MEMLEKETİM ÜSTÜNE SÖYLENMIŞTİR

*Memleketim, memleketim, memleketim,
ne kasketim kaldı senin ora işi,
ne yollarını taşımış ayakkabım,
son mintanın da sırtımda paralandı çoktan,
Şile bezindendi.
Sen şimdi yalnız saçımın akında,
enfarktında yüreğimin,
alnımın çizgilerindesin memleketim,*

“MEMLEKETİMİ SEVİYORUM

*Memleketimi seviyorum:
Çınarlarında kolan vurdum, hapisanelerinde yattım.
Hiçbir şey gidermez iç sıkıntımı
memleketimin şarkıları ve tütününü gibi.*

Memleketim:

*Bedreddin, Sinan, Yunus Emre ve Sakarya,
kurşun kubbeler ve fabrika bacaları
benim o kendi kendinden bile gizleyerek
sarkık bıyıkları altından gülen halkımın eseridir.
..."*

SEN

*Sen esirliğim ve hürriyetimsin,
çıplak bir yaz gecesi gibi yanan etimsin,
sen memleketimsin.*

Nâzım'ın şiirleri gerçek bir anlamda arayışın yansımasıdır. Her eseri bir insan araştırmasını içerir. Nâzım her şeyi iyi bilen, iyi algılayabilen ve iyi yansıtabilen bir sanatçıdır. Okurlarına önce insanın büyüklüğünü ve insan olmanın değerini öğretir. İnsan hayatı zorunlu olarak toplumsal ve tarihseldir. Bu yüzden Nâzım insana çok geniş bir açıdan bakar. Çok yapıtlı bir bütünselliğin yaratıcısıdır. Çağdaş Türk şiirini doruk noktasına ulaştırmıştır... Hakkında açılan düzmece davalarla zindanlarda yattı. Ama yattığı koğuşlardan, barış, dostluk, insan sevgisi, özgürlük ve eşitlik şiirleri bütün dünyaya yayıldı. Çünkü o yüreği, insan sevgisi ile dolu olan, yaratıcı güce sahip eşsiz bir şair, eşsiz bir sanatçıydı. İnsanların bir ağaç gibi tek ve hür bir orman gibi kardeşçesine yaşamalarını istiyordu. Tüm kavgası bunun üzerineydi. O, büyük Türk şairi kimliği ile sanat dünyasında evrenselliğe ulaşmıştı. Ne yazık ki yurtdışına gittikten sonra vatandaşlıktan çıkarılma talihsizliğine uğradı...

İstanbul'dan Münevver'den gelen bir mektupta, Münevver'in o günlerde İstanbul'a gelen ünlü Rus kemancısı D. Oistrak dinlediğini ve çok beğendiğini yazması Nâzım'ı kıskandırır. Oistrak'a şöyle seslenir;

*"İstanbul'a gitmişsiniz
konserinizdeymiş
çok bahtsız bir kadını bahtiyar etmişsiniz
yağmura uzanan iki yeşil yaprak gibi gözleri
bakmış parmaklarınıza
mektubunda 'unuttum her şeyi' diyor
kahırlarından başka unutacak şeyi yok
'ağladım' diyor 'ferahladım'
'dünya' diyor 'güzel, içim rahat'
Siz kıskandığım biricik insansınız üstad."*

Varna ve Sofya'da duygulanır. Yine vatan hasreti içini yakar.

*"Hey Hikmet'in oğlu, Hikmet'in oğlu
Tuna'nın suyu olaydın
Karaormandan geleydin
Karadeniz'e döküleydin
mavileşeydin, mavileşeydin, mavileşeydin
geçeydin Boğaziçi'nden
başında İstanbul Havası
çarpaydın Kadıköy iskelesine
çarpaydın, çırpınydın
vapura binerken Memetle anası"*

Doğu Almanya'da Leipzig'de tramvay beklerken yine memleketi gelir aklına, Nâzım'ın. Hüzünlenir;

*"Bir Üsküdar vapurunda guruba karşı demlenir
gibi
bu akşamüstü Leipzig'de tramvay durağında
tadını çıkara, çıkara, yudum, yudum
kederleniyorum"*

*Yedi tepeli şehrimde
bıraktım gonca gülümü.
Ne ölümden korkmak ayıp
ne de düşünmek ölümü.*

Yine hasret içeren mısralarında İstanbul'u özler;
"İki şey var ancak ölümle unutulur
Anamızın yüzüyle şehrimizin yüzü
Ve koparmış ipini eski kayıklar gibi yüzer
Kışın sabaha karşı rüzgârda tahta cumbalar
Ve saç mangalın küllerinde
uyanır uykudan büyük İstanbul'um"

Prag şehrinde dolaşırken akli İstanbul'dadır.

"Prag şehri yaldızlı bir dumandır
Vilava suyunun köpüklerine
Martı kuşlarıyla gelir İstanbul

...

Pırağ dedikleri bir gümüş ayna.
Bir bakarım
ölüm döşeğimde gösterir beni bana.
Alnımda mum damlamış gibi ter taneleri,
kollarım uzanmış iki yana.
Duvar kâatları yeşil.
Büyük bir şehrin kömürlü damları pencerede,
bu damlar İstanbul damları değil.

BENİM OĞLAN FOTOĞRAFLARDA BÜYÜYOR

İçimde acısı var yemişi koparılmış bir dalın,
gitmez gözümden hayali Haliç'e inen yolun,
iki gözlü bir bıçaktır yüreğime saplanmış
evlât hasretiyle hasreti İstanbul'un.
Ayrılık dayanılır gibi değil mi?
Bize pek mi müthiş geliyor kendi kaderimiz?

IX. BÖLÜM

NÂZİM İÇİN YAZILAN ŞİİRLER VE YAZILAR

Nâzım Hikmet'in uzun yıllar hapislerde çürümesi, diğer şair ve sanatçıları da çok etkiledi. Bunlardan biri de Cahit Sıtkı Tarancı idi. Cahit Sıtkı 'Bir Şey' adlı şiirinde bu konudaki duygularını dile getirdi.

*Bir şey daha var yürekler acısı
Utandırır insanı düşündürür
Öylesine başka bir kalp ağrısı
Alır beni tâ Bursa'ya götürür.
Yeşil Bursa'da konuk bir garip kuş
Otur denmiş oracıkta oturmuş
Tâ yüreğinden bir türkü tutturmuş
Ne güzel şey dünyada hür olmak hür
Benerci Jokond Varan Üç Bedreddin
Hey kahpe felek ne oyunlar ettin
En yavuz evlâdı bu memleketin
Nâzım ağabey hapislerde çürür.*

Yaprak, 1.5.1950,
Cahit Sıtkı TARANCI

Şair Bedri Rahmi Eyüboğlu da hapiste yatan Nâzım için aşağıdaki şiiri yazdı:

ZİNDANI TAŞTAN OYARLAR

Bedri Rahmi EYÜBOĞLU

Sılanın ufak tefek yolları
Ağrıdan sızıdan tutmaz elleri
Tepeden tırnağa şiir gülleri
Yiğidim aslanım aman burda yatıyor

Bugün efkârlıyım açmasın güller
Yiğidimden kötü haber verirler
Demirden döşeği taştan sedirler
Yatak diken diken yastık batıyor
Yiğidim aslanım aman burda yatıyor.

Bir şubat gecesi tutuldu dilin
Silâha bıçağa varmadı elin
Ne ana ne baba ne kız ne gelin
Yiğidim aslanım aman burda yatıyor

Ne bir haram yedin ne cana kıydın
Ekmek kadar temiz su gibi aydın
Hiç kimse duymadan hükümler giydin
Yiğidim aslanım aman burda yatıyor
Döşek melil mahzun yastık batıyor

Mezar arasında harman olur mu
Onüç yıl hapiste derman kalır mı
Azrail aç susuz canın alır mı
Yiğidim aslanım aman burda yatıyor
Döşek melil mahzun yastık batıyor

Zindanı taştan oyarlar
İçine bir yiğit koyarlar
Sağa döner böğrü taşa gelir
Sola döner çırpıplak demir
Çeliğin hası da yiğidim aman böyle bilenir
Döşek melil mahzun yastık batıyor
Yiğidim aslanım aman burda yatıyor

Dilinde dilimi bulduğum, gücüne kurban olduğum
Anam babam gibi övdüğüm
Dayan aslan ustam yiğidim dayan

Dayan hey gözünü sevdiğim
Bugün efkârlıyım açmasın güller
Yiğidimden kötü haber verirler
Sana kökü dışarda diyenlerin kökleri kurusun
Kurusun murdar ilikleri dilleri çürüsün
Şiirin gökyüzü gibi herkesin
Sen Kızılırmak'çasına bizimsin
En büyük demircisi dilimizin
Canımız ciğerimizsin.

MÜJGAN'A AŞK ŞARKILARI

o akşam da lambamızı söndürmüştük Nedîm ile
nedîm'den bile kıskandığım sevdiğim ile
son şarkılar dağılmıştı mevsim ile
yalnız Çamlıca'da bir ut yankılanırdı
dünyayı tumturaklı bir yalan sayanlar
yalanın dehşetini yaşlandıkça anlar
Nâzım'ın piraye'yi sevdiği zamanlar
ölse ölümünden ne suçlar çıkarılırdı
boğucu bir sessizlikte ateşten goncalardır
o demirden şiirler ki sanki tabancalardır
umutsuz hangi gününde el atsan ateşe hazır
Nâzım onları yazarken duvarlar çatırdardı
gördün sessizce buluştuğunu Nâzım'la nedîm'in
lâcivert ıssızlığında yıldızlı bir serviliğin
birinin elinde vâridat'ı Simavnalı Bedreddin'in
birinin ağzında gül elinde mey kâsesi vardı

Attila İlhan

NÂZİM HİKMET'E

Sen

"Promete'nin çılgınlıklarını
kaba kıyım tütün gibi piposuna dolduran" adam,
sen benim mavi gözlü arkadaşım
kabil değil unutmam seni,

26 Eylül 943

seni yapayalnız bırakıp hapishanede
bir üçüncü mevki kompartımanda pupa yelken
koşacağım memlekete
tiren

bir güvercin gibi çırpınarak istasyona girecek,
gözü yaşlı bir genç kadın,
beş senenin ardından
kocasını getirecek.

O dem -ki boş verip istasyon halkına-
yanaklarından öperken sevgilimi
sen neşeli mavi gözlerinle bakacaksın,
içimden bana
o dem -ki yürekten her şey atılacak-

...

Sana şeker kamışı, portakal yollayacağım.
Karım yün çorap örecek,
her hafta mektup yazacağız.

-Askere almazlarsa eğer-
Unutabilir miyim seni?

Tahta kurusu ayıkladığımız hapishane gecelerini,
ve radyoda Şark Cephесinden haber beklediğimiz
müthiş anların küfrünü

-Radyonun yanındaki duvara
kurşun kalemle

abus insan yüzleri çizmiştin.

Unutabilir miyim seni?

Hâlâ beton malta boylarında duyuyorum
takunyalarının sesini!

Unutabilir miyim seni hiç?

Dünyayı ve insanlarımızı sevmeyi senden
öğrendim.

hikâye, şiir yazmayı

ve erkekçe kavga etmeyi senden

Orhan Kemal

Yazar Orhan Kemal, Nâzım Hikmet'le Bursa Hapishanesi'nde tam 3.5 yıl beraber yattı. Onunla pek çok şeyi paylaştı ve ondan pek çok şey öğrendi. Onunla beraber olduğu yılların anılarını bir kitap haline getirdi. Orhan Kemal, Türk edebiyatının ünlü öykü yazarlarından biridir.

Madrid kapısında

Yoksul halkla beraberdi

Franko'ya karşı...

Hele o, atom bombasının yağdığı

Hiroşima, Nagazaki çocukları vardı ya!

O bomba Nâzım'ı vurmuştu

Hem de cezaevinden!

Tümüne

Top, tüfek, kılıçla değil,

En keskin kılıçtan da etkili

Kalemiyle, dizeleriyle karşı koyardı.

Ama!

O kocaman,

O duyarlı,

O insan yüreği

Her şeyden önce memleketi için çarpardı.

Anadolu'ydu o,

İnebolu'ydu

Salkımsöğütlü Kızılcahamam'da,

Işık ışıktı Bolu'da

Kocatepe'den Afyon'a kayan özgürlüktü.

Çarığı yırtık, eli nasırlı Anadolu kadınıydı

Çaputlar içinde aç, susuz savaşan yığitti!

Canını dişine taktı

Yoksul,

Çaresiz

Namuslu insanlar için.

Başını koydu

Özgürlük yoluna

Emekçi uğruna...

Anlamadılar, anlayamadılar

Vatan olan yüreğini!
Işık saçan kültürünü,
Halkına uzanan ellerini!..
Nasıl da kırmak istediler

ŞEYH BEDREDDİN DOSTUM

Nurullah ATAÇ

Nâzım Hikmet'in sanatını: "*Şair zamanının geçici endişelerine bağlanmamalı, bir ideologianın yayıcısı olmamalı, insanda ebedî olan şeyi aramalı*" diye tenkit edenlere, **Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı** öyle sanıyorum ki, susturucu bir cevap olabilir. Bu kitaptaki parçaların hepsi de zamanımızın bir fikir cereyanına tâbi olmakla beraber, yine insanın ebedî bir hissini, tarihin her devrinde rasgelenen bir kaygusunu aksettiriyor; bir parça olsun insaf göstermek şartıyla, bunu inkâr etmek kabil değildir. Harap olmuş, insanları yoksullaşmış bir memleketi, bir fikir uğrunda çarpışanları, ihanete uğrayanların elemi tasvir etmek; hak bildikleri bir yolda başlarını vermiş olanlar için ağlamak, insanın 'ebedî' hislerinden doğmaz mı? Destanı okuyun, göreceksiniz ki o manzumelerdeki hisleri sizin kendi hisleriniz saymanız için içtimaî veya siyasî itikatlarına iştirak etmeniz hiç de zarurî değildir. Hattâ daha ileri gideceğim, Şeyh Bedreddin'i Nâzım Hikmet'in inandığı fikirlerin değil, onlara zıt fikirlerin remzi diye telâkki edip heyecana kapılmanız kabilidir. "*Şairin insanda ebedî olan şeyi araması lâzımdır*" demek, "*Şair, her devir insanların tarafından kabul edecekleri, kendi hislerine, hakikatlerine göre tefsir edebilecekleri mythe'ler yaratmaya çalışmalıdır*" demektir. Şeyh Bedreddin'in Nâzım Hikmet'in kitabındaki çehresi ile, böyle bir mythe olduğu söylenebilir.

O destandaki manzumeler güzel midir? Herhangi bir eserin güzel olup olmadığını anlamak için elimizde heyecanımızdan başka bir ölçü yoktur. Ben, Şeyh Bedreddin Destanı'ndaki manzumeleri heyecandan sarsılarak okudum. Demek ki onlar benim için güzeldir. Bir insan için güzel olanın, daha birçok insanlar için de güzel olması pek muhtemeldir.

Şu var ki, şiir gözden ziyade kulak içindir. Mısraları sade gözle takip etmeniz, mânâlarını anlamanız için kâfi değildir. Kitapta kalan bir mısra hareketsiz, cansız, mânâsız bir şeydir. (Böyle olmayanları da vardır; fakat onlara şiir diyemiyoruz). Şiirin -kelimeyi hemen hemen musikideki mânâsı verilerek- 'okunma'sı lâzımdır. Bir manzume, bilhassa bir bestedir; mânâsı, yani güfte, o besteyi bulmamıza yardım eden bir vasıttan başka bir şey değildir. Nâzım Hikmet'in şiirini o mânâda 'okumak' ise, itiraf edelim ki pek kolay değildir. Çünkü klâsik Nâzım kalıplarını kullanmadığı için her manzumede ahengi aramaya mecburuz. (Fakat bu zaruret, klâsik Nâzım kalıpları ile yazılmış, yani aruz veya hece vezinlerine uygun manzumelerde de vardır; ancak onlarda bir de veznin ittıradı vardır ki, biz ekseriya 'beste' diye bununla iktifa ederiz.) Nâzım Hikmet'in şiiri için: *"Bu Nâzım değil, nesir!"* diyenler var. Hayır; nesir ile Nâzım arasındaki başlıca fark, birincisinin 'okunamamasıdır'. Halbuki Nâzım Hikmet'in şiiri muhakkak 'okunulmak' ister. Bunun için onu sevseniz de, sevmeseniz de Nâzım olduğunu, hiç olmazsa nesir olmadığını kabul etmeniz lâzım gelir.

Şeyh Bedreddin Destanı'nı okuyun, bestesini keşfe çalışın. Bulursanız emeğinize acımazsınız; çünkü bulacağınız ahenk, gerçekten asil bir ahenktir. (Şiirin bestesi bittabi musiki değildir. "Şiir okurken kulağımıza bir keman, bir tanbur veya bir piya-

no sesi gelir" gibi sözlerin mânâsı yoktur. Fakat bu ayrı ve uzun bir meseledir.)

Emeksiz bulduğunuz bestelerin güzelliğine de pek inanmayın; onlar zaten bildiğiniz şeylerdir. Her yenilik, yazan gibi okuyandan da -belki yazandan ziyade okuyandan- bir gayret ister.

Son Posta,
28.11.1936

YAZILMAMIŞ BİR KİTABA BAŞLANGIÇ

Abidin DİNO

Nâzım'ın kız kardeşi Samiye çocukluk anılarında anlatmıştı: Günün birinde, durup dururken haşarı küçük Nâzım bir cam kıracak olmuş.

"Neden kırdın bu camı?" sorusuna çocuğun karşılığı aydınlatıcı:

"Camdan bir uçak yapmak için!"

Belki yeni bir şiir türünün başlangıcı sayılabilirdi bu söz. Çok yıl sonra Bursa Hapishanesi'nde 'Taş Tayyare' adını koyacaktı tutuklu şair. Acayip bir ilişkisi olacaktı Nâzım'ın uçaklarla. Pekin'de geçirdiği 'enfarktüs' krizi üstüne apar topar Moskova'ya dönüş serüveni örneğin...

Havana'ya uçuşu bir sevinç olmuştu, ona karşılık Tanganika'ya uçuşta yüreği çok ağrımıştı. Ve elbette oralara kadar gitmesi kesinlikle doğru değildi. Hangi sersem bu yolculuğu istemişti Nâzım'dan? Lübnan'a giderken uçak Türkiye toprakları üzerinden geçmişti, öylesine yüksekte ki, Türkiye boz bir kilime benziyordu.

Kederli kederli anlatmıştı Nâzım uçak lombosundan memleket manzaralarını seyredişini. Aşkla seyretmişti bozkırları, dağları, ırmakları, ovaları son kez.

Paris'e geliş-gidişleri onu avutuyordu. Biraz Türkiye sayılabilirdi St.-Michel mahallesi, kahveleri, sokakları, değil mi ki sık sık bir dosta rastlanır, ya da hiç tanımadık Türkçe konuşan birilerine...

Evet, kaç kez Nâzım'ı hava limanlarında sevinçle karşıladık, ya da uçağa binişini seyrettik kederler içinde.

Ne var ki, uçaklar camdan değildi daha!

Ayrılıklar, Nâzım'ın bir ömür boyunca yazgısı.

Anadan babadan ayrılış, sevgililerden ayrılış, dostlardan ayrılış.

Anası ile babası boşanacak olunca, Nâzım anasına mektup yazarak kaçacağını, bir daha kimseye grnmeyeceğini söyler 1918'de.

Ailede kopukluk, ülkede kopukluk yaşanıyordu, ana-baba günü denen cinsten yıllardı 1919'lar, İstanbul bir yana, memleket bir yana.

Bir de deniz belirgin Nâzım'ın ömür çizgisinde. Hep deniz. Kamalarında deniz, şiirlerinde deniz.

İstanbul'da yabancı işgal, utanç ve isyan dönemi, dirençli bir gençlik. Umut Anadolu'da, Anadolu kylsnde, 'Kuvâyı Milliye'de.

Artık İstanbul'da bağırıp çağırmak, fır dolanmak faydasız. Sahte kimlik hazırđı. Acayip bir ayrıntı, Nâzım'ın 'yumurta taciri' olduğu yazılıydı bu belgede! Kuzum, Nâzım'a benzer bir yumurta taciri gördünüz mü hiç? Aslında öylesine bir omlete hazırlanıyordu ki genç şair, çok geçmeden Türk şiirini al-lak bullak edecek, yeni bir tat katacaktı Türk diline.

Nâzım'ın yol arkadaşı Vâlâ Nurettin, İstanbul'dan ayrılışlarını ayrıntılı anlatmış... Hayret, onları İnebolu'ya götürecek olan eski püskü 'Salapura'nın adı: 'Yeni Dünya!' Hangi kaptan yakıştırmıştı bu adı ihtiyaş gemisine?

Böylece kara dumanlar saçarak Boğazdan geçecektir şanlı Yeni Dünya vapuru bir şair taşıdığından habersiz!

Nâzım biliyordu ki, kendisinden önce mavi gözlü bir subay, Mustafa Kemal, adı 'Bandırma' olan bir gemiden sahilleri seyrede seyrede geçmiş gitmişti Boğazdan...

O da yalıları biliyordu, içindekileri de tanıyordu yakından.

Artık boş bir dekordu Boğaz.

Ölüm dirim kavgası başka tarafta veriliyordu. Karadeniz'de poyraz esedursun, İstanbul'dan Ankara'ya yürünecekti, yaya...

29 yıl sonra, evet tam 29 yıl sonra, başka çare kalmamıştı, Nâzım tekrar Karadeniz'e açılacaktı, (kaçıncı kez?)

Bu sefer çok hızlı bir küçük spor teknede uçar gibi yol alıyordu gittikçe uzaklaşan kıyılarda.

Münevver, Memet, anası Celile Hanım, hısım akraba, dostlar, tüm memleket bir hasret düğümü bağrında Nâzım'ın öylece gitti.

24 Eylül 1990, Paris

MEKTUP

Refik ERDURAN

Nâzım Ağabey,

Biliyorum, bu dünyada doldurduğun gün sayısını biz de devirdik artık. Aynı yaşlardayız.

Ama seninki yıl ağabeyliği değil, sevgi, destek, yol gösterme ağabeyliği.

Evet, yol gösterme. Gezegenimizde çok şeyin altüst olduğu şu günlerde senden hâlâ kılavuzluk

beklememi yadırgayanlar çıkacaktır. Öyleleri ömür boyu gösterdiğin yönün bir çıkmaz yol olduğunun son bir-iki yılda kanıtlandığını düşünüyorlar.

“Nâzım aşıldı, devre dışına düştü, çağrısının 90’lı yıllarda anlamı kalmadı” diyorlar.

Çağrını anlamıyorlar da ondan. Nâzım’ı falan formülün, filan programın, feşmekan uygulamanın adamı sanıyorlar.

Oysa sen hiçbir zaman hiçbir kalıbın içine sıkışıp kalmadın. Sığmadın. Başkaldırın tüm kafa ve gönül cenderelerine karşıydı zaten.

Seçtiğin saftaki bir uygulamanın beklentilere ters düştüğünü gördüğün zaman ona karşı çıkmaktan da çekinmedin. En yüreklice davranışın belki buydu. (Dost bellediğinle uğraşmanın düşmanla boğuşmaktan ne güç olduğunu bilen bilir.)

Çağrın temelde uygarlık doğrultusunda sapmayan tüm uygulamaları kapsayacak kadar genişti:

“İnsan insanlaşmalı!”

İnsanın insana kulluğunu yok etmek de elbette bunun içine girer. Hangi ülkede, hangi düzende, hangi nedenle olursa olsun, kimse hemcinsinin kulu durumuna düşmemeli.

Bugün o çağrı hepimize her zamankinden daha gerekli. Çünkü dünyamız yeniden dizginsiz hırs-
ların her şeye egemen olduğu bir ortama dönüş-
mek tehlikesiyle burun buruna.

Hani kırk yıl kadar önce ‘İnsanlık Ölmedi Ya’ adlı bir oyununu vermiştin de kendi yazdığım bir şeymiş gibi İstanbul Tiyatrosu’na önermemi istemiştin. Ben başlığı beğenmemiş, *“Yerli film adına benziyor”* demiştin. Kızmıştın. Yanaşmamıştın değiştirmeye.

Bugünlerde o oyunun adını sık sık anımsamaktayım. Sana bir iyi, bir kötü haberim var.

İyisi: insanlık hâlâ ölmedi.

Kötüsü: hayvanlık da ölmedi.

O gebermedikçe, insanın insana kulluğu şu ya da bu biçimde sürdükçe, seninki gibi seslenişlere muhtacız.

İyi ki dünyamızdan geçtin, bu kubbede hoş sedanı bıraktın.

Umarım hemcinsliğine layık oluruz.

16 Ekim 1990

AĞABEYİMLE ANILARIMDAN

Samiye YALTIRIM

Ben de bu kitaba ağabeyim Nâzım Hikmet'le ilgili anılarımın bir kaçını ekleyerek katkıda bulunmak istedim.

Çocukluğumuzu düşündüğümde ilk aklıma gelen anılardan biri, Çanakkale Savaşı sürüp gittiği sırada birlikte oynadığımız oyundur: Savaş Oyunu.

Ağabeyim Bahriye Mektebi'ne girmek üzere derslere hazırlanıyordu. Coğrafya dersine yardımcı olur diye babam, ona büyük bir resimli harita getirmişti. Haritanın bir özelliği aklımdadır: Ülkelerin yerleri resimlerle gösterilmişti. Örneğin, İtalya bir çizme biçiminde çizilmiş, başka bir köşede Rusya bir ayı resmiyle ortaya konmuştu. Türkiye kocaman bir kırmızı bayraktı. Kısacası her ülkenin haritadaki yerinde o ülkenin simgesi olmuş bir resim vardı. Ağabeyim derslerini hazırlarken bu haritadan yararlanır, hem bana bir şeyler öğretmek için, hem de oyun arkadaşı olduğumdan beni yanından hiç ayırmazdı. Zaten aynı odayı paylaşırdık. Elleri çok hü-

nerliydi. Kâğıttan toplar, askerler, askeri arabalar, gemiler yapardı. Bana da öğretmişti yapmasını. Bir gün beni karşısına aldı. Yerdeki taban halısının bir ucunu kaldırdık. Tahtanın üzerine Çanakkale Boğazı'nın haritasını çizdi. Sonra da: *"Haydi geç karşıma da seninle savaşalım"* dedi. *"Boğazın şu yanı senin, şu yanı benim. Biz karşılıklı iki düşmanız."* O anda aklıma bir şey geldi. Babamın çalışma odasındaki yazı masasının üstünde, yaylı teline asılı bir kurşun kalem vardı. Ben bundan pekâlâ yararlanabilirdim. Hemen koşup kalemi getirdim: *"İşte bu da benim vincim oldu,"* dedim.

Ağabeyim şöyle bir baktı: *"Onu bana vereceksin!"* diye emretti. Ben vincimi vermemek için direndim. O bunu fırsat bildi: *"Pekâlâ, işte ben de sana savaş ilân ediyorum"* dedi.

Çok şaşırmıştım: *"Öyle şey olur mu? Kalemi ben buldum."* Sözün kisası, o ısrar etti, ben direndim; o ısrar etti... Böylece savaşın ne olduğunu, neden çıktığını birden kavrayarak ben de savaşa hazırlandım.

Ertesi gün temizliğe gelen kadın halıyı kaldırınca yerlere çizilmiş haritayla karşılaştı. Yerler boyanmıştı. Annemden ikimiz de papara yedik. Ama bu oyunda yine ben kârlı çıkmış, savaşın ne olduğunu nasıl başlayabileceğini öğrenmişim.

Zırla Eşek Senin de Devlet Defterine Adın Geçti

Mütareke sırasındaydı. Ağabeyimin dergilerde ufak tefek şiirleri çıkıyordu. Birinde şöyle bir tanıtma yazısı vardı: *"Eski Matbuat Umum Müdürlerinden Hikmet Bey'in oğlu Nâzım Hikmet'in bir şiiri falanca dergide çıkmıştır"* deniyordu. Yani önce babamın ismi üzerinde duruluyordu. Aradan üç-beş yıl geçti. Bir gün ağabeyim eve bir gazete getirdi. Gazetede şöyle bir haber vardı: *"Genç şairlerimiz-*

den Nâzım Hikmet Bey, eski Matbuat Umum Müdürlerinden Hikmet Bey'in oğludur." Altında da ağabeyimin şiirinden söz ediliyordu. Yani bu kez babasının kim olduğu şair Nâzım Hikmet'ten sonra ortaya konuyordu. Babam bunu görünce Nasreddin Hoca'nın bir fıkrasını gülerек anlattı: Nasreddin Hoca borçlarını ödeyemeyince evine hacze gelmişler. Nesi var, nesi yoksa bir deftere kayıt ediyorlarmış. *"Başka bir şeyin var mı?"* diye sormuşlar. Hoca *"Yok!"* demeye hazırlanırken eşeği anırmaya koyulmuş. Hoca da bu sese dönüp: *"Zırla eşeğim, zırla... Adın devlet defterine geçti,"* demiş.

Ağabeyimin birkaç yıl önce kendi adından sonra anılması babamın çok hoşuna gitmişti ama, bu kez de kendinin şair oğlunun adından sonra anılması onu çok sevindirdi.

Basının Vapur Gezisi

Eski devirde yılda bir mi, iki mi hatırlamıyorum, Gazeteciler Cemiyeti eğlenceler düzenlerdi. Bu arada vapur gezileri de olurdu: İçkili, cazlı danslı. İşte bu gezilerden birine Zekeriya Serteller'le birlikte birtakım gençler, ağabeyim ve ben birlikte katılmıştık. Gençlerden biri ağabeyimden izin isteyip beni dansa kaldırdı ve dans bitince önüne kadar getirip ağabeyime beni teslim ederken: *"Kız kardeşiniz çok güzel dans ediyor"* dedi.

Ağabeyimin cevabı şu oldu: *"Kız kardeşimin başka bir özelliğini bulamadınız mı?"* Kavalıem süklüm püklüm çekildi. Bir daha semtimize uğramadı. Benim de o gece ilk ve son dansım o olmuştu.

Mehmed'in Doğumunda

Annem, kışları İstanbul'daki evde barınmak istemez, Ankara'ya bize gelirdi. Yani Mehmed'in do-

ğumu sırasında Ankara'daydı. Ağabeyimle şöyle bir karar almıştık: Çocuk doğunca bize telefon edecek, onlar hastaneden çıkmadan bir gün önce ben İstanbul'a ulaşarak evde hazırlık yapacaktım. O sırada Kadıköy Su Şirketi'nin karşısındaki evin bodrum katında oturuyorlardı.

Kararlaştırdığımız gibi oldu. İstanbul'a geldim, evin eksliğini gediğini tamamladım. Mehmed'in yatağını hazırladım. Ertesi gün de altından top gibi Mehmed, babasının kucağında kapıda göründü. Anası yatağa girdi, çocuğa ben bakıyordum. Altı pişmişti, kıpkırmızıydı. Bezlerini açınca her sefer yıkıyor, yağılıyordum. Bu arada ağabeyim, hiç yanımdan ayrılmıyor, gözlerini dört açmış, çocuğu bir tehlikeye uğrayacakmış gibi benim hareketlerimi izliyordu. Sanki bana güveni yoktu. Bir seferinde çocuğu açmış yıkıyordum ki, ağabeyimde bir feryat: "Gördün mü yaptığını?.. Oğlumun göbeğini düşürdün!" Beni paylıyor.

Ben şaşırıp kaldım: *"Ne diyorsun sen!.. Bu göbek çocuğun karnında hep böyle sarkıp kalacak mı? Elbette düşecek."*

Şöyle bir daldı, düşündü. Herhalde durumu iyice tarttı. Öyle ya, kendi göbeği de sarkmıyordu. Vakti gelince düşmüştü.

Ekim 1990

NÂZIM HİKMET

Nadir NADİ

Şimdi biz realist bir görüşü de sosyal felsefeyi de bir yana bırakalım. Nâzım Hikmet yürürlükteki toplum düzenini zorla değiştirmeye girişecek, bu yolda planlar hazırlayacak, tertipler kuracak, birtakım serüvencilerle işbirliği edecek bir adam mıydı? Aklım yatmıyordu böyle bir düşünceye. Türkçe'yi o

kadar iyi kullanan, okuyanlar üzerinde şiirleri öylesine büyüleyici etkiler yapabilen bir sanatçı, ne demeye adi bir Balkan Komitecisi ya da bir Bolşevik ajanı gibi davranmaya heveslensin? Böyle bir olanağı havsalama sığdıramıyorum. Eserleri yüzünden de bir sanatçının değil 28 yıl, 28 gün olsun cezaevinde yatmasına gönlüm razı olmuyordu. Nâzım'ın yazıları tartışılır, beğenilir, beğenilmez, bunlar hakkında okuyucular diledikleri yargıya varabilirdi. Birtakım öğrencilerin üzerinde kitapları bulundu diye bir ozanı zindana atmak çağımız koşullarına uygun bir davranış sayılmazdı. Böylelikle mi koruyacaktık yürürlükteki toplum düzenini?

14 Mayıs'tan sonra Demokratların zaferi yüzü suyu hürmetine bütün hükümlülerle beraber Nâzım da hapisten çıktı. Fakat Demokratlar yaptıklarına pişman olmuşlardı. Daha af kanunu mecliste görüşülürken kürsüye çıkan Tefvik İleri: *"Herkesi affediniz, yalnız Nâzım'ı affetmeyiniz. O bir vatan hainidir!"* gibilerden pek şiddetli bir nutuk çekmişti. Ama kanlı katillere cezaevlerinin kapısını açarken bir şairi onlardan ayırıp hapiste tutamazdı. Pek göze batarı o sırada böyle bir işlem. Bu yüzden âdi suçlularla beraber onu da bıraktılar.

Nâzım Hikmet'in Moskova'ya kaçış nedenleri üzerinde burada herhangi bir fikir ileri sürebilecek durumda değilim şimdilik. O zamanlar kulaktan kulağa söylendiğine göre, yeni iktidar şaire baskı yapmış, ellisinden sonra onu askere almak, uzak yerlere sürmek, oralarda kimvurduya getirmek istemiş. Nâzım da bunu öğrendiği için kaçmaktan gayri kurtuluş yolu bulamamıştır. 'La Force des choses' adlı eserinde Simone de Beauvoir Nâzım Hikmet'in ağzından olayı bu şekilde anlatır... Kanun koyucu ve düzen koruyucu bir devletin hükümeti, nasıl olur da tıpkı kanun dışı bir çete gibi vatandaşa karşı giz-

li tertiplere başvurur, onu el altından yok etmeye kalkar? Akıl alır şey midir bu?

21.09.1964

Cumhuriyet Gazetesi

Vedat Nedim Tör – “Şiirde Nâzım yeni bir janrın alemdârıdır.”

Yakup Kadri Karaosmanoğlu – “Nâzım Hikmet’ten sonra yeni nesil bu mazhariyete ermiş bir şair ismi kaydetmiyor.”

Nurullah Ataç – “Bence Türkiye’de şimdiye kadar gelen şairlerin en büyüğü Nâzım Hikmet’tir.”

Vâlâ Nurettin Vâ-Nü – “Nâzım Hikmet, mazi-deki putları yıkmaya önyak olan sanat telakkiyelerine kadar her akide ve her üslubunda öncü olan bir münevverdir.”

Halide Edip Adıvar – “‘Benerci Kendini Niçin Öldürdü?’ derecesindeki eseriyle Nâzım Hikmet bu devrin dahi sıfatını alabilecektir.”

Şevket Süreyya – “Nâzım bir çağ şairidir. Evet bir çağ şairi. Ben öyle sanıyorum ki çağımızda hangi ülkede cereyan etmiş olursa olsun, devrin bütün hadiselerine şiirlerinde yer veren başka bir şair olmasa gerekir. Onu ancak çağın akımları ve ölçüleri içinde değerlendirebiliriz.”

TEVFİK FİKRET VE NÂZİM HİKMET

Ahmet Emin YALMAN

...Türk milletinin terakkide geriliği ve ıstırapları için en çok gözyaşı döken, onu uyandırmak için en büyük gayretleri sarfeden, milletin saadeti için en güzel rüyaları gören, en büyük hasretleri haykıran büyük Türk edebi ve idealisti Fikret...

İnsan inanmak istemiyor. Aradan uzun asırlar mı geçmiştir? Nasıl oluyor da büyük şairin terennüm ettiği lisan, yeni Türk nesillerine şimdiden Sanskrit kadar uzak ve yabancı bir hale getirilmiştir?.. Gençliğe nasıl oluyor da metin ve temiz bir karakterin, bir açık alnın karşısında hayranlık duymak, bu kaynaktan feyzalmak öğretilmemiştir. Neden onun maneviyatı aramızda yaşamıyor ve hepimize ilham kaynağı olamıyor? Neden Türk şehirlerinin hiçbirinde ona ait bir hatıra, bir heykel yok? Neden onu tanıyacak ve sevdirecek eserler elden ele dolaşmıyor?

Kendi kendime soruyorum Ziya Paşa'nın acı hayal sükutu içinde bağırduğu gibi, bu millete bağlılık göstermeye ve feragat ile hizmet etmeye çalışmak bir çılgınlık mıdır? Bu yolda yürüyenleri mutlaka felaket mi bekler? Midecilik ne vakte kadar mukadderatımıza hakim bir kuvvet halinde kalacak? Mukaddes ateşlerin hararetinden mahrum fırsat düşkünleri, manevi çirkinlikleri belirten aynaları yok etmek hırsıyla ne vakte kadar feragat sahiplerinin hatıralarını zihinlerden silmeye, milleti asıl yaşatan manevi gıdaları kesmeye devam edebilecekler?

Bütün bu düşüncelerin yarattığı heyecan içinde zihnim, diğer bir büyük şairimize takıldı. Maddi mana ile henüz çok şükür yaşayanlar arasında bulunan, fakat 12 yıldır haksızca bir mezar inzivasına, tahammül haricinde manevi işkencelere maruz bırakılan, sıhhati türlü türlü hastalıklar tarafından sinsi bir şekilde kemirilen, kendisine hiçbir taraftan el uzatılmayan bir müstesna insana ... Pek iyi anladınız, Nâzım Hikmet'ten bahsetmek istiyorum. Tevfik Fikret'in ölümünün yıldönümünde sesimi bu acı haksızlığa karşı yükseltmekle Fikret'in ruhunu şad ettiğime de inanıyorum.

X. BÖLÜM

NÂZİM'DAN BİRKAÇ ŞİİR

Aşağıda bir bölümü aldığımız 'Salkım Söğüt' şiirinde Sovyetler Birliği'nde iç savaştan bir görüntü yansıtılır.

Akıyordu su
gösterip aynasında söğüt ağaçlarını.
Salkımsöğütler yıkıyordu suda saçlarını!
Yanan yalın kılıçları çarparak söğütlere
koşuyordu kızıl atlılar güneşin battığı yere!
Birden
bire kuş gibi
vurulmuş gibi
kanadından,
yaralı bir atlı yuvarlandı atından!
Bağırmadı,
gidenleri geri çağırmadı,
baktı yalnız dolu gözlerle
uzaklaşan atlıların parıldıyan nallarına!
Ah ne yazık!
Ne yazık ki ona
dört nal giden atların köpüklü boynuna bir
daha yatmayacak,
beyaz orduların ardında kılıç oynatmayacak!
mavi gözlerine
sarktı salkımsöğütler
sarı saçlarının
üzerine!
Ağlama salkımsöğüt
ağlama
Karasuyun aynasında
el bağlama!
ağlama!

ŞİİRİME DAİR

*Ne binecek sırma palanlı bir atım,
ne bilmem nerden gelir atım,
ne mülküm ne malım var.
Sade bir çanak balım var.
Rengi ateşten al
bir çanak bal!*

...

Bağdat'tan

Nâzım Hikmet'in 1947 yılında kaleme aldığı 'Dünyanın En Tuhaf Mahluku' başlıklı şiiri toplumun duyarsızlığına bir tepki olarak yazıldı. Nâzım bu şiirinde halkı kıyasıya yermek zorunda kalmıştı.

*Akrep gibisin kardeşim,
korkak bir karanlık içindesin akrep gibi...
Serçe gibisin kardeşim,
serçenin telâşsı içindesin.
Midye gibisin kardeşim,
midye gibi kapalı, rahat
ve sönmüş bir yanardağ ağzı gibi
korkunçsun kardeşim.
Bir değil
beş değil
milyonlarcasın maalesef.
Koyun gibisin kardeşim,
gocuklu celep kaldırıncı sopasını
sürüye katılıverirsin
ve âdeta mağrur, koşarsın salhaneye.*

*Dünyanın en tuhaf mahlûkusun yani,
hani şu derya içinde olup,
deryayı bilmeyen balıktan da tuhaf.
Ve bu dünyada, bu zulüm
senin sayende.
Ve açsak, yorgunsak, alkan içindeyse*

*ve hâlâ şarabımızı vermek için
üzüm gibi eziliyorsak,
kabahat senin,
demeğe de dilim varmıyor ama,
kabahatin çoğu senin, canım kardeşim!*

1950 yılında hapisten çıkan Nâzım, baba olmak üzeredir. Babalık zanaatının ne kadar zor bir şey olduğunu düşünür.

*Yavrum
Kız olursa tepeden tımağa anasına
benzesin istiyorum.
Oğlan olursa boyu posu bana
Kız olursa elâ elâ baksın
Oğlan olursa maviş maviş
Yavrum
Kız olsun oğlan olsun, kaç yaşında olursa olsun
Yavrum düşmesin istiyorum hapsilere
Güzelden, haklıdan, barıştan yana diye.
...*

Yabancı ülkelerle yapılan birtakım açık ve gizli anlaşmalardan duyduğu endişe ve tedirginliği aşağıdaki mısralarda dile getirir.

ŞEHİTLER

*Şehitler, Kuvâyı Milliye şehitleri
mezardan çıkmanın vaktidir!
Şehitler, Kuvâyı Milliye şehitleri
Sakarya'da, İnönü'nde, Afyon'dakiler
Dumlupınar'dakiler de elbet
ve de Aydın'da, Antep'te vurulup düşenler
siz toprak altında ulu köklerimizsiniz
yatarsınız al kanlar içinde.
Şehitler, Kuvâyı Milliye şehitleri
siz toprak altında derin uykudayken*

*düşmanı çağırdılar,
satıldık, uyanın!
Biz toprak üstünde derin uykulardayız,
kalkıp uyandırın bizi!
uyandırın bizi
Şehitler, Kuvâyı Milliye şehitleri,
mezardan çıkmanın vaktidir.*

Dünyada barış için verdiği uğraşım onun son yıllarının en büyük parçasını oluşturdu. Asya, Afrika ve Latin Amerika'yı kapsayan gezilerinde sanat gücü ve karizmatik kişiliği ile dünya barış hareketinin etkinliğine ve coşkusuna büyük katkıda bulundu. Bu gönüllü eylemlerinden dolayı Nâzım Hikmet, Dünya Barış Ödülü'ne layık görüldü. Onun Hiroşima'da ölenlere bir ağıt niteliğindeki 'Kız Çocuğu' adlı duygulu ve etkileyici şiiri birçok dile ve İngilizce'ye çevrildi. Amerikalı zenci şair tarafından bestelendi. Barış kurultaylarında bir ağızdan söylenen bir türkü oldu.

*Kapıları çalan benim
kapıları birer birer,
Gözünüze görünemem
göze görünmez ölümler.
Hiroşima'da öleli
oluyor bir on yıl kadar.
Yedi yaşında bir kızım
büyümez ölü çocuklar.
Saçlarım tutuştu önce,
gözlerim yandı kavruldu.
Bir avuç kül oluverdim,
külüm havaya savruldu.
Benim sizden kendim için
hiç bir şey istediğim yok.
Şeker bile yiyemez ki
kâat gibi yanan çocuk.*

*Çalıyorum kapınızı
teyze, amca, bir imza ver.
Çocuklar öldürülmesin
şeker de yiyebilsinler.*

Nâzım Hikmet Hiroşima'da ve Nagazaki'de patlatılan atom bombalarının yaydığı radyoaktiviteden etkilenen insanların dramını, çocuk sahibi olma şansının kaybedilişini, doğacak çocukların da çok az yaşama şansı olduğunu 'Japon Balıkçısı' şiirinde dile getirir.

*Badem gözlüm beni unut.
Boynuma sarılma gülüm,
benden sana geçer ölüm.
Badem gözlüm beni unut.
Bu gemi bir kara tabut
Badem gözlüm beni unut.
Çürük yumurtadan çürük,
benden yapacağın çocuk.*

'Japon Balıkçısı' isimli şiir radyoaktiviteli bir bulutla karşılaştıkları için ölüme mahkum olanların insanlığa çağrısı ile son bulur.

*Bu gemi bir kara tabut
Bu deniz bir ölü deniz.
İnsanlar ey! neredesiniz?
Neredesiniz?*

Nâzım Hikmet çocukken hep postacı olmak istediğini söyler ve kendisine çok benzeyen postacı resimleri çizirdi. Macaristan'a yaptığı yolculukta aşağıdaki güzel şiiri kaleme aldı. İşte 'Postacı' şiirden seçtiğimiz bölümler;

...

şairlik ettim

bir çeşit postacılık yani.

Çocukken postacı olmak isterdim,

şairlik filan yoluyla değil ama

basbaya, sahici postacı.

Renkli kalemle çizilirdi bin türlü resim

hep aynı postacının Nâzım'ın resmi,

Jül Vern'in romanlarıyla coğrafya kitaplarına

İşte, köpeklerin çektiği kızığı

sürüyorum buzun üzerinde.

İşiliyor kuzey şafağı

konserve kutularıyla posta paketlerinde

Bering Boğazı'nı geçiyorum.

Yahut işte bozkırda gölgesinde ağır bulutların

asker mektubu dağıtıp ayran içiyorum.

Yahut da büyük şehrin uğultulu asfaltındayım,

çantamda yazıları yalnız müjdelerin

yalnız umutların.

...

Çantamda bahar.

Çantamda Tuna'nın pırıltısıyla,

kuş civıltısıyla,

taze çimen kokusuyla dolu mektuplar,

...

yalnız Memed'in mektubunu götüremem yerine,

hatta yollayamam

Nâzım'ın oğlu

haramiler kesmiş yolu,

mektubunu vermezler.

...

1945 yılının Eylül ayında yazdığı güzel bir şiir;

En güzel deniz:

henüz gidilmemiş olanıdır.

En güzel çocuk:

henüz büyümedi

*En güzel günlerimiz:
henüz yaşamadıklarımız
Ve sana söylemek istediğim en güzel söz:
henüz söylememiş olduğum sözdür...*

TARANTA-BABU'YA MEKTUPLAR

Nâzım Hikmet'in 1937 yılında kaleme aldığı bu eser İtalyan faşizminin 1935 yılında Habeşistan'a saldırısından önceki günlerde bir Habeş aydınının korkusunu ve faşizme karşı duyduğu tepkilerini dile getiren şiirlerden oluşur. İtalya'ya resim öğrenmek için gelen Gallalı gencin ülkesinde bıraktığı karısı Taranta-Babu'ya yazdığı mektuplar yerine ulaşamaz ve Gallalı zenci ressam kurşuna dizilir. Özellikle "Yaşamak ne güzel şey Taranta-Babu" mısraı ile ünlü olan beşinci mektubudur. Habeşistan'ın Galla yöresinden gelen genç zenci birinci mektubunda Roma'yı anlatır.

*"Babasının yirmibeşinci kızı
benim üçüncü karım
gözlerim, dudaklarım
TARANTA-BABU*

*Sana bu
mektubu
İçine yüreğimden başka bir şey komadan
yolluyorum
Roma'dan"*

Daha sonra Roma'yı kuran Romüs ve Romilüs'ten bahseder.

*Bilmeden geçti diye
şehrin sınır taşını
çekince kopardı Romilüs
kardeşi Romüsün başını.
işte böyle Taranta-Babu
gümüş yaldızlı kitaplarda yazılı bu.*

*Temelinde Roma'nın
dişi kurt sütüyle dolu kovalar
ve bir avuç kardeş kanı var*

İkinci mektupta yine Roma anlatılır. Üçüncü mektupta Gallalı zenci Papayı gördüğünü söyler. Papayı Galla'daki kabinesinin sihirbazına benzetir. Dördüncü mektubunun konusu yine İtalya'daki faşizmdir.

*"İtalya'da faşizm
Emilialı büyük toprak kontlarının asâlarından
ve Romalı bankerlerin demir kasalarından geçip
İl Duçe'nin dazlak kafasına dank demiş
Bu bir nuuurdur
Taranta-Babu"*

Beşinci mektupta Gallalı zenci faşizmin yanı sıra yaşamak zevkini de dile getirir.

*"Yaşamak ne güzel şey
anlayarak bir usta kitap gibi
bir sevda şarkısı duyup
bir çocuk gibi şaşarak
yaşamak
birer birer
ve hep beraber
ipekli bir kumaş dokumak gibi...
Hep bir ağızdan
Sevinçli bir destan
okur gibi
yaşamak..."*

Taranta-Babu'ya mektupların altıncısı nesir şeklinde yazılmış olup faşist edebiyatın dahilerinden bahseder. 'Kör Olmak' başlıklı şiiri ile devam eder. Yedinci mektupta insanların yalınayak, çıplak ve aç olduğu, çocukların süt bile bulamadığı yerde

insanların boş sözlerle domuzların ise patatesle beslendiğini anlatır. Sekizinci mektupta Mussolini'den çok korktuğu için çok konuştuğunu söyler. Dokuzuncu mektupta karısı Taranta-Babu'ya duyduğu özlemi dile getirir. Onuncu ve onbirinci mektuplar Habeşistan'a yapılacak saldırı ile ilgilidir. Onikinci mektupta savaşın kapitalist ve emperyalist sistem için neden gerekli olduğu ve savaşın borsa üzerindeki etkileri

*"Bu öldürmeye ve öldürülmeye gönderilenler
kanlı sargılarına birer birer
teneke haçlar takıp döndüğü gün
büyük ve adil Roma'da
hisse senetleri ile aksiyonlar yükselecek
ve gidenlerin ardından
yeni efendilerimiz
ölülerimizi soymaya gelecek..."*

Aşağıdaki şiir 27 Mayıs 1960'tan önceki çatışmalarda Beyazıt Meydanı'nda ölen gencin anısına yazılmıştır.

*Bir ölü yatıyor
Bu ondokuz yaşında bir delikanlı.
Gündüzleri güneşte
Geceleri yıldızların altında
İstanbul'da Beyazıt Meydanında.
Bir ölü yatıyor
Ders kitabı bir elinde,
Bir elinde başlamadan biten rüyası
Bindokuzyüzaltmış yılı Nisanında
İstanbul'da Beyazıt Meydanında.
Bir ölü yatıyor
Vurdular
Kurşun yarası
Kızıl karanfil gibi açmış alnında
İstanbul'da, Beyazıt Meydanında.*

XI. BÖLÜM

NÂZİM'İN

BAZI ESERLERİNİN ANALİZİ

Memleket gerçeğini diğer insanlar gibi hapis-hanelerde öğrenen şair Nâzım Hikmet dünya insanlarını da hiçbir zaman kendinden uzak görmedi. 'Memleketimden İnsan Manzaraları' adlı eserinin sonunda, *"Hamd-ü sena olsun Türk halkına ve insanlığa"* sözleri ile bunu açıkça gösterir. İlk eserlerinden itibaren dünya sorunlarını yakından izleyen Nâzım'a *"Atom bombasından hiçbir zarar görmediğiniz halde, insanlığın yüreğini parçalayan o şiirleri nasıl yazabildiniz?"* diye sorulmuştu.

'Jokond ile Si-Ya-U' da Çin'de İngiliz Emperyalizmine karşı direnen şair kahramanın macerası anlatılır. Şair duvardaki Mona Lisa'yı çerçeveden indirerek hayatın içine sokar.

'Taranta-Babu'ya Mektuplar'ın kahramanı Ha-beşistanlı Zenci, emperyalist İtalyanlara karşıdır.

'Benerci Kendini Niçin Öldürdü?' adlı eserin kahramanı ise emperyalist İngilizlere karşı direnir.

'Karanlıkta Kar Yağıyor' şiiri İspanya iç savaşı ile ilgilidir.

Nâzım Hikmet'in eserlerini üç ayrı dönemde inceleyebiliriz:

1- 1. Dönem Eserleri – 1929-1932 yılları arasındaki şiirlerinde ölçü yoktur. Mısralar parçalanır, hatta kelimeler kırılarak birbirini merdiven basamakları gibi izler. Tekrarlamalar ve şaşırtıcı, keskin kafiyeler kullanılır. Nutuk gibi bir anlatıma argoyu

ve ses taklitlerine geniş yer verilir. İçerik bakımından toplumsal görüşe dayalıdır.

2- 2. Dönem Eserleri – 1928-1950 yılları arasında cezaevinde yazdığı uzun tutukluluk döneminin ürünü olan şiirler hapishaneye, halktan insanlara toplumsal gerçeklere yöneliktir. Bunların arasında, devrimcilikle bireysel sorunları birleştiren lirik ürünler yer alır.

3- 3. Dönem Eserleri – Türkiye'den ayrıldıktan sonra yazdığı eserlerini içerir. Eski eserlerindeki nutuk tarzı söyleyişlerden iyice uzaklaşmış olan şair, yurt özlemini, sevgiyi, ölümü, gelecek güzel günlere inancını konu edinen şiirler yazdı. Bunlar okuyucuya duygulu bir iç dökme olarak algılanabilir.

Nâzım Hikmet'i dünyaya tanıtan eşsiz sanatının yanında Sartre ile karşılaşması, Aragon ve Neruda ile olan dostluğu da önemli rol oynadı.

A- KUVÂYI MİLLÎYE DESTANI

Bu destanın en önemli tarafı 1919-1923 Kurtuluş Savaşı yıllarının şiir aracılığı ile gelecek kuşaklara aktarılması olayıdır. Aynı zamanda güçlü bir vatanseverlik duygusunun şiire yansımasıdır. Emperyalizmin boyunduruğuna, saldırısına uğramış tüm ülkelerin toplu seslenişidir. Dünyanın her yanındaki insanlar kendi savaşını ve kendi acılarını bu destanın içinde bulacaktır. Kuvâyı Milliye hürriyet yolunda direnmenin, emperyalizme karşı koymanın, ilke ve felsefesini içerir. Kuruluşu, tekniği, imgeleri açısından çağdaş bir destanın tüm özelliklerini taşır. Destan sekiz ana bölümden meydana gelir. Birinci bölümün ilk kısmı olan 'Onlar' şiiri, destanın ön söz-son söz niteliğini taşır. Alışlagelmiş destan türünün, yani üstün nitelikli kişilerin maceralarını değil, ülkenin özgürlüğü için çarpışan, ölüp

yaşayanların, cesur ve korkakların, erdemsiz ve erdemlilerin, kısaca çoğunluğun hikâyesini anlatır. Bir savaş yiğitliği ve üstün kişi methiyesi yerine, Kurtuluş Savaşı, toplumsal bir görüşle ve gerçek olay ve kişilerle tasvir edilir. Bu savaş kişilerin kendi hesaplarına göre hareket ettiği bir savaş değil, tüm ulusun toptan savaşıdır. Destan çoğunluk çağının destanıdır. İlkel, ya da bireysellik çağlarının methiye destanları artık çağ dışı kalmıştır. Kuvâyı Milliye’de yer alan kişiler, Karayılan, Arhavili İsmail ve başkaları Kurtuluş Savaşı’na katılan, binlerce adsız halk insanının simgeleri ve onlardan bazılarıdır. Konu 1918’de Anadolu’nun ilk işgalinden, İzmir’in kurtuluşuna kadar süren ana olayları sosyal, psikolojik, siyasal ve savaş açısından ele alır. Halk direnişinden Kuvâyı Milliye’ye, Kuvâyı Milliye’den düzenli orduya geçiş ve sonunda elde edilen zafer, destanın esas yapısını oluşturur. Destanın sekiz bapını şu şekilde inceleyebiliriz.

I- Sekiz bapın başta gelen iki tanesi Anadolu halk hareketinin içten gelen, doğal direnişini anlatır. Karayılanı ilkel, Kerim çocuksu davranışları ile tanırız.

II- Üçüncü, dördüncü ve beşinci baplar, Arhavili İsmail, Nurettin Eşfak, Manastırlı Hamdi, halk hareketlerinin bir kurumlaşmaya dönüşümü ve 1920 yılında direniş gücünün olgunlaşmasını işler. Bundan sonra bilinçli davranışların sergilendiğini izleriz.

III- Altıncı ve yedinci bapta İnönü zaferlerinden sonrası, yani kurtuluş ordularının meydan savaşlarına başlaması, iç ve dış düşmana karşı savaşın en yoğun süreci canlandırılmıştır. Bu bölümdeki kişiler artık ordunun erleridir. Vatani uğruna adam öldürmek zorunda kalan bahçivan Kâzım, *“Hiç yaşamamış gibi ölen”*, kağnılarıyla Akşehir üzerinden Afyon’a yürüyen kadınlarımız, kafasında İstanbul

özlemi taşıyan ve anadan doğma soyunup giysilerini patlamış otomobil lastiğine doldurarak yoluna devam eden becerikli şoför Ahmet... Hepsi ulusça girilmiş bir savaşın erleridir. Bu ordu, saldırgan, kan dökmekten hoşlanan bir ordu değil, ulus ve ülkesinin varolması için canını dişine takıp insan sevgisini kaybetmeden savaşan 'ya istiklâl ya ölüm' diyebilen bir ordudur.

IV- Destanın son bapı kurtuluş amacının gerçekleşmesini anlatır. Ege'den Anadolu içlerine kadar sürülmüş Türk ordusunun İzmir rıhtımına zaferle ulaşması anlatılır. Şayak kalpaklı nöbetçi, İzmirli onbaşı, sarışın-esmer neferler, ihtiyat zabiti, topçu mülazımı Hasan bunlardan bir kaçıdır. Destan askerin Türk halkı ile birlikte İzmir rıhtımından Akdeniz'i seyretmesi ile sona erer.

Destanın bu dört ana bölümünün içinde her bir bab bir yerin ve bir durumun genel özelliğini ve buna bağlı olarak bir kişinin serüvenini montaj tekniği ile belirtir. Antepli Karayılan, Antep'in ilk saldırıya uğrayan bölgelerden olduğu için ve de Karayılan sözü, o yörelerde daha çok sivrilen başarılı insanlara yakıştırıldığı için destanın başına alınmıştır.

Kuvâyı Milliye Anadolu insanından başka, Anadolu coğrafyasının da bir destanı sayılır. Ülkemizin, denizleri, rüzgârları, kent, kasaba, köy, ova, dağ, ırmak, tepe ve özel isimleri ile doludur. Destanda adı geçen yerler en tipik özellikleri ile eylemlerde yer alarak tarihi bir özellik kazanırlar. İstiklal Savaşı'nda engellerle boğuşan Türk kadınlarının gözümüzün önünden geçişi destanın en duygusal, en etkili parçalarından biridir. Marifetli ve kararlı Süleymaniyeli şoför Ahmet savaş serüveni içinde İstanbul'u, beyaz tenteli sandalları siyah mavnaları, güneşi, karpuz kabuklarını özlerken dağlardadır.

Büyük taarruzu anlatan bölüm, sanki bir harita başında saatlerin ilerleyişini ile olayın gergin, dramatik ve azametli görüşünü yansıtır. Destanda Mustafa Kemal'in ilk olarak gözükeceği bu bölümün ilk parçası Kocatepe'ye ayrılmış. Bu ünlü tepe üstünde, Mustafa Kemal'in silueti, nöbetçinin gözüyle anlatılmıştır. Vatanın nöbetçisi ile ordu baş komutanının bir arada bulunması Büyük Taarruz'un sembolüdür. Kocatepe ise adeta bir ressam gibi şiirle, kelimelerle çizilmiştir. Aslında destanda baştan sona tablo gibi anlatımlar yer alır. Şimdi bu destandan seçtiğimiz bir kaç parçayı inceleyelim.

Kısaca Kuvayı Milliye Destanı'nda hikayelerin geçtiği yerlerin özellikleri birkaç mısra içinde anlatılır. Mesela;

*"Erzurum'un kışı zorludur, balam
tandırda tezek yakar Erzurum
buz tutar yiğitlerin bıyığı
ve geceleyin karlı ovada
kaskatı katılaştı, donmuş görürsün karanlığı*

*Antep sıcak
Antep çetin yerdir
Antepliler silahşor olur
Antepliler yiğit kişilerdir.*

Destanın ilk bölümlerinde TBMM'nin açılışından önce ulusal güçlerin örgütlenerek kurduğu direnç cepheleri, işgal altındaki İstanbul'da Anadolu'ya silah kaçıran yurtseverlerin eylemleri anlatılır. Sonraki bölümlerde ise savaş sahneleri yer alır. İki tarihsel dönemi yansıtan parçalarda da kadın, erkek, her türlü insan adeta canlı gibidir. Eylemde ve özel hayattaki yerleri, davranış, düşünce ve nitelikleri canlandırılır.

ONLAR

*Onlar ki toprakta karınca,
suda balık,
havada kuş kadar
çokturlar;
korkak,
cesur,
câhil,
hakîm
ve çocukturlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.
Onlar ki uyup hainin iğvasına
kaçarlar evlerine
ve onlar ki bir nice mürtede hançer üşürürler
ve yeşil bir ağaç gibi gülen
ve merasimsiz ağlayan
ve ana avrat küfreden ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.
...*

BİRİNCİ BAP

KARAYILAN HİKÂYESİ

Kuvayı Milliye Destanı'nın birinci babında bilinçsiz, korkak karayılanın nasıl bilinçlendiği ve yurt savunmasına nasıl katıldığı anlatılır.

...
*Karayılan
Karayılan olmadan önce
Antep köylüklerinde ırgattı.
Belki rahatsızdı, belki rahattı
bunu düşünmeye vakit bırakmıyordular,
yaşıyordu bir tarla sıçanı gibi
ve korkaktı bir tarla sıçanı kadar.
Yiğitlik atla, silahla, toprakla olur,*

onun atı silahı toprağı yoktu.
Boynu yine böyle çöp gibi ince
ve böyle kocaman kafalıydı
Karayılan
Karayılan olmadan önce.

...
Düşman tutmuştu tepeleri,
düşmanın topu vardı.
Antepliler düz ovada
sıkışmışlardı.
Düşman şarapnel döküyordu,
toprağı kökünden söküyordu.
Düşman tutmuştu tepeleri
Akan: Antep'in kanıydı.
Düz ovada bir gül fidanıydı
Karayılan'ın
Karayılan olmadan önceki siperi

...
"Kara Yılan" olmadan önce
umurunda değildi Karayılan'ın
kıyamete dek düşmana verseler Antep'i
Çünkü onu düşünmeye alıştırmadılar.
Yaşadı toprakta bir tarla sıçanı gibi
korkaktı da bir tarla sıçanı kadar.
Siperi gül fidanıydı onun
gül fidanı dibinde yatıyordu ki yüzükoyun
ak bir taşın ardından
kara bir yılan
çıkardı kafasını

Derisi ıslıl ıslıl,
gözleri ateşten al,
dili çataldı.
Birden bir kurşun gelip
kafasını aldı.
Hayvan devrildi kaldı.

Karayılan

*Karayılan olmazdan önce
kara yılanın encâmını görünce
haykırdı avaz avaz*

*ömrünün ilk düşüncesini:
"İbret al, deli gönlüm,
demir sandıkta saklansan bulur seni,
ak taş ardında kara yılanı bulan ölüm."*

*Ve bir tarla sıçanı gibi yaşayıp
bir tarla sıçanı kadar korkak olan,
fırlayıp atlayınca ileri
bir dehşet aldı Anteplileri,
seğirttiler peşince.
Düşmanı tepelerde yediler.
Ve bir tarla sıçanı gibi yaşayıp
bir tarla sıçanı kadar korkak olana:
KARAYILAN dediler.*

İKİNCİ BAP

Eserin ikinci bapında İstanbul'un o günlerdeki durumu Erzurum ve Sivas Kongreleri ile istihbarat görevi yapan gözü pek Kerim'in nasıl kambur olduğu anlatılır.

YIL 1919 İSTANBUL'UN HALİ VE ERZURUM VE SİVAS KONGRELERİ VE KAMBUR KERİM'İN HİKÂYESİ

*Biz ki İstanbul şehriyiz,
Seferberliği görmüşüz:
Kafkas, Galiçya, Çanakkale, Filistin,
vagon ticareti, tifüs ve İspanyol nezlesi
bir de İttihatçılar,
bir de uzun konçlu Alman çizmesi
914'ten 18'e kadar
yedi bitirdi bizi.*

Mücevher gibi uzak ve erişilmezdi şeker,
erimiş altın pahasında gazyağı
ve namuslu, çalışkan, fakir İstanbullular
sidiklerini yaktılar 5 numara lambalarında.
Yedikleri mısır koçanıydı ve arpa
ve süpürge tohumu
ve çöp gibi kaldı çocukların boynu.
Velakin Tarabya'da, Pötişan'da ve Ada'da Kulüp'te
aktı Ren şarapları su gibi
ve şekerin sahibi
kapladı Miloviç'in yorganına 1000 liralıkları.
Miloviç¹ de beyaz at gibi bir karı.

...

Öfkeli, büyük bir şair:
"Ey bin köcadan arta kalmış bilmem neyi bakir"
 demiş
bize

ve bir başkası,
yekpare Acem mülkünü feda etti bir sengimize.

Biz ki İstanbul şehriyiz
işte arz ederiz halimizi
Türk halkının yüce katına.
Mevsim yazdır,
919'dur.
Ve Teşrinlerinde geçen yılın
dört düvele teslim ettiler bizi,
gözü kanlı dört düvele
anadan doğma çırılçıplak.

...

919 temmuzunun 23'üncü günü
pek mütevazı bir mektep salonunda
in'ikad etti Erzurum Kongresi

¹ İkinci Bapta bahsedilen Miloviç o yıllarda İstanbul'da bir operet grubu ile İstanbul'a gelen ünlü operet primadonası rivayete göre zengin hovardalar tarafından yorganının binlik banknotlarla kaplandığı söylenir.

...

Erzurum'da on dört gün sürdü kongre

...

Orda bir Şûrayı Millî'den bahsedildi.

İradei Milliyeye müstenit bir Şûrayı Millî'den.

Buna rağmen,

"Âsi gelmiyelim" diyenler vardı,

"makamı hilâfet ve saltanata"

Hattâ casuslar vardı içerde

Buna rağmen,

"Bütün aksâmı vatan bir küldür" denildi.

"Kabul olunmaz" denildi,

"Manda ve Himaye..."

...

Sivas mandayı kabul etmedi fakat,

"Hey gidi deli gönlüm"

dedi,

"Akıllı, mutlu, sabırlı deli gönlüm,

ya İSTİKLÂL, ya ölüm!"

dedi.

Kayalardan genç bir keçi gibi inmeyi
gizlenmeyi ormanda.

Ve bu bütün marifetleriyle Kerim

kaç kere ölüme bir kurşun atımı yaklaşıp

ve "Geçmiş olsun" dedikleri zaman şaşarak

düşman içinden geçip getirdi haber

götürdü haber

Onu namlı bir "kaptan" gibi saydı çeteler

Ve fidan gibi düz

bir fidan gibi cesur

bir fidan gibi vadeden bir çocuğun

sevinçle oynadığı bu müthiş oyun

sürdü 1337'ye kadar.

...

beygir ansızın kapaklandı yere

tekerlendi Kerim.

...

*Kerim durdu.
Biraz zor nefes alıyordu.
Geyve'ye girdi ertesi akşam.
Beli o kadar ağrıyordu ki
inemedi beygirden
indirdiler.
Kerim'i bir yaylıya bindirdiler*

*...
ve nihayet Hatçehan köyünden çıkıkçı Şerif Usta.
Hâlâ rüyalarında görür Kerim
incecik bir yoldan eşekle gelip
üzerine doğru gelip
bu çiçek bozuğu insan yüzünü.
Usta, ovdu Kerim'i bayıltıncaya kadar
Sonra, zifte koydu, bu kırılmış dal gibi çocuk
gövdesini
Yirmi gün geçti aradan.
Ve sonra bir ikinci vakti ziftin içinden
Kerim'i kambur çıkardılar*

ÜÇÜNCÜ BAP

Üçüncü bapta bir savaş emaneti olan makineli tüfeği yerine ulaştırmaya çalışırken denizde azgın dalgalar arasında kaybolan Arhaveli İsmail'in hikâyesi anlatılır.

YIL 1920 ARHAVELİ İSMAİL'İN HİKÂYESİ

*Ateşi ve ihaneti gördük.
Düşman ordusu yine başladı yürümeğe
...
Elleri kanayarak
çekiyor İsmail kürekleri
İsmail rahattır.
Kavgadan
ve emanetinden başka her şeyin haricinde,
İsmail unsurunun içinde
Emanet:*

*bir ağır makinalı tüfektir
Ve İsmail'in gözü tutmazsa liman reislerini
ta Ankara'ya kadar gidip
onu kendi elleriyle teslim edecektir.*

...

*Sular tekneyi açığa sürüklüyor.
Artık hiç bir şey mümkün değil.
Kaldı ölü bir denizin ortasında
kanayan elleri ve emanetiyle İsmail.
İlk önce küfretti.
Sonra "Elham" okumak geldi içinden.
Sonra güldü.
eğilip okşadı mübarek emaneti
Sonra,
Sonra malum olmadı insanlara
Arhaveli İsmail'in âkıbeti.*

DÖRDÜNCÜ BAP

NUREDDİN EŞFAK'IN BİR MEKTUBU VE BİR ŞİİRİ

*Kardeşim,
Sana bu mektubu Ankara'da Kuyulu kahvede yazıyorum.
Hep aynı Anadolu havalarını çalıyor gramofon
Kocaman bir boru çiçeğine benzeyen ağzıyla.
Dışarda yağmur...
Mektepten istifa ettim.
Cepheye gidiyorum ihtiyat zabıtlığıyla.
Çocuklarımıza Türkçe okutmak,
öğretmek sevdirmek onlara
dünyanın en diri, en taze dillerinden birini,
kendi dillerini,
güzel şey
büyük şey
Fakat bu dilin insanları için çakmak, çakmak cephede
daha büyük
daha güzel*

Yine birdenbire Yunus Emre geldi aklıma.
Başka türlü anlıyorum ben Yunus'u:
bence onda bütün bir devir dile gelmiş Türk köylüsü
öte dünyaya dair değil,
bu dünyaya dair kaygılarıyla...

Bir şiir yazdım,
garip bir şiir,
"Türk Köylüsü" diye.

Bir tuhaf mı oluyor böyle günlerde şiir yazmak?
Her ne hâl ise, hoşça kal, gözlerinden öperim.

Kardeşin
Nureddin Eşfak

TÜRK KÖYLÜSÜ

Topraktan öğrenip
kitapsız bilendir,
Hoca Nasreddin gibi ağlayan
Bayburtlu Zihni gibi gülendir.
Ferhad'dır,
Kerem'dir
ve Keloğlan'dır.
Yol görünür onun garip serine,
analar, babalar umudu keser.
Kahbe felek ona eder oyunu.
Çarşambayı sel alır,
bir yâr sever
el alır,
kanadı kırılır
çöllerde kalır,
ölmeden mezara koyarlar onu.
O, "Yunusu biçâredir,
baştan ayağa yâredir,"
ağu içer su yerine.
Fakat bir kerre bir derd anlayan düşmesin
önlerine
ve bir kerre vakterişip:
"Gayrık, yeter!.." demesinler."

BEŞİNCİ BAP

Beşinci bapta Nâzım Hikmet 16 Mart'ta İstanbul'un işgalinde basılan Vezneciler Karargahı'nda şehit edilen 6 askeri Manastırlı Hamdi Efendi'nin telgraflarına paralel olarak anlatır. Bu anlatımda türkü-destan havası vardır. Beşinci bapta şehit edilen askerlerin öldürülüş şekilleri, ölenlerin yaşları, aileleri de anlatılır. Bütün bu olaylar İngilizlerle vuruştuğu için kurşuna dizilen askerlerden biri olan Reşadiyeli Veli oğlu Memet'in ağzından anlatılır.

1920'NİN 16 MARTI VE MANASTIRLI HAMDİ EFENDİ VE REŞADİYELİ VELİ OĞLU MEMET'İN HİKÂYESİ

1920'nin 16 Martı

Öğleden evvel

saat onda

makina başında şöyle bir telgraf aldı Ankara'daki:

"Der-aliye 16/3-1920

İngilizler bastı bu sabah

Şehzadebaşındaki muzıka karakolunu

Müsademe edildi.

İşgal altına alıyorlar İstanbul'u şimdi.

Berâyî malûmat arz olunur."

Manastırlı Hamdi

...

"Sabah bizim asker uykuda iken

İngiliz bahriye efradı karakolu işgal etmekte iken

askerlerimiz uykudan şaşkın kalkınca müsademe
başlıyor.

Neticede bizden altı şehit, on beş mecruh olup

İngilizler zırhlıları rıhtıma yanaştırıp

Beyoğlu ve Tophane'yi işgal edip

İşte Beyoğlu telgrafhanesi de yok,

İşte Beyoğlu telgraf memurları geldiler.

Kovmuşlar:

...

920'nin 16 Martı
Bozdoğan Kemerinde
kurşuna dizdi kâfir ikimizi
Ahmet oğlu Nasuh arkadaşının adı,
Reşadiyeli Veli oğlu Memet benimkisi.
Şimdi üçümüz
Abdullah ve Osman ve Abdülkadir,
taşları yan yana yatar Eyüp'te.
Arama bulamazsın ikimizin kabrini
belki maşrıkta, belki mağrip'te,
biz de bilmeyiz yerini

...
Bir de altıncımız var
kara gaydam bıyıklı bir şehit
son makamı şöyle dursun
adını da bilen yok...

ALTINCI BAP

Altıncı Bapta savaşlar ve bir Kuvayi Milliye savaşçısının uykuda olan birini öldürüşü hikaye edilir. Kartallı Kazım'a Kurtuluş Savaşı direnişçilerini ihbar eden ve bir örgüt kuran Tercüman Mansur'u vurarak elindeki listeyi alması emredilir. Mehtaplı bir gecede Kâzım uzun bir kovalamacadan sonra casus Mansur'u öldürmeyi başararak elinden listeyi alır.

MUHAREBELER VE DÜŞMAN ELİNDE KALANLAR VE KARTALLI KÂZIM'IN HİKÂYESİ

...
Bu Birinci İnönü,
sonra ikincisi
23 Mart 1921 günü
düşman Bursa ve Uşak grupları üstümüze yürüyor.
Onlarda topçu ve piyade
bizden üç kere fazla
bizim atlımız çok

Atların mekanizması
hartucu
namlusu yoktur.

ve kılıç
çıplak, ucuz bir demirdir.

...

1 Nisan

Metristepe aydınlanıyor

Saat altı otuz,
Bozöyük yanıyor.

Düşman muharebe meydanını silahlarımıza
terketmiştir.

Sonra 8 Nisandan 11 Nisana kadar:

Dumlupınar.

Sonra Haziran

Bir yaz gecesi

Dünyada yalnız pırıltılar
ve böceklerin sesi

...

Sonra 23 Ağustos

Sakarya melhamet kübrâsı ki

devamı 13 Eylül gününe kadardır.

Bizim kırk bin piyademiz

dört bin beş yüz atlımız,

düşmanın seksensekiz bin piyadesi

üç yüz topu vardır.

Harp meydanının kuzey yanı

Sakarya

ve dağlardır.

...

Buna rağmen

Sene 1922

ve 15 vilayet ve sancak

ve 9 büyük şehir

düşman elindedir.

İnanılmaz şeyler düşmandadır ki

bunların arasında

7 göl, 11 nehir
ve köklerinde baltamızın yarası
ve yangınlarıyla bizim olan
yüz kere yüz bin dönüm orman,
bir tersane, iki silah fabrikası,
ve 19 körfez ve liman ki
belki bir çoğunun
rıhtımı,
mendireği,
kırmızı, yeşil fenerleri yoktur.
ve belki sularında
ateş kayıklarının ışıltısından başka ışık yanmadı.
fakat onlar
tahta iskeleleri ve kederli balıkçılarıyla
bizimdiler.

Sonra üç deniz
6 kol tiren hattı.
Sonra göz alabildiğince yol

...
Kâzım emir aldı merkezden
Gebze'deki İngiliz'in tercümanı vurulacak.
Köylerde teşkilat kurmuş tercüman Mansur.
satıyor bizimkileri.
Kâzım iyi hesaplamış herifin geçeceği yeri
İşte sökûn etti Mansur karşidan
beygirin üzerinde

Beygir yüksek
İngiliz kadanası

...
Velhasıl
lafı uzatmayalım
Mansur'un işini bıçakla bitirdi Kâzım.
Kâatlar kan içindeydi.
Fakat kan kapatmıyor yazıyı...
Namussuzun biriydi Mansur,
muhakkak.

*Düşmana satılmıştı,
orası öyle.
Kaç kişinin başını yedi,
mâlum.*

*Ama ne de olsa
mehtapta herif beygirin üzerinde uyumuş geliyordu
Demek istediğim
böyle günlerde bile, böyle bir adamı bile bu
çeşit öldürüp
ortalık duruldukta, yıllarca sonra mehtaba baktığın
vakit
üzüntü, çekmemek için,
ya insanda yürek dediği taştan olacak,
yahut da dehşetli namuslu olacak yüreğin.
Kâzım'ınki taştan değildi çok şükür
fakat namuslu.*

...

*Ve kavga bittiği zaman
ne çiftlik sahibi oldu ne apartıman.
Kavgadan önce Kartal'da bahçıvandı
Kavgadan sonra Kartal'da bahçıvan.*

YEDİNCİ BAP

922 AĞUSTOS AYI VE KADINLARIMIZ VE ALTI AĞUSTOS EMRİ VE ÂLETLERLE BİR İNSANIN HİKÂYESİ

*Ayın altında kağnılar gidiyordu.
Kağnılar gidiyordu Akşehir üstünden Afyon'a doğru.*

...

*Gece aydınlık ve sıcak
ve kağnılarda tahta yataklarında
koyu mavi humbaralar çırılçıplaktı.
Ve kadınlar
birbirlerinden gizliyerek
bakıyorlardı ayın altında
geçmiş kabilelerden kalan öküz ve tekerlek ölülerine
Ve kadınlar,*

bizim kadınlarımız:
korkunç ve mübarek elleri,
ince, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle
anamız, avradımız, yârimiz
ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen
ve soframızdaki yeri
öküzümüzden sonra gelen
ve dağlara kaçırıp uğrunda hapis yattığımız
ve ekinde, tütünde, odunda ve pazardaki
ve karasabana koşulan
ve ağıllarda
ışılısında yere saplı bıçakların
oynak, ağır kalçaları ve zilleriyle bizim olan
kadınlar,
bizim kadınlarımız
şimdi ayın altında
kağnıların ve hartuçların peşinde
harman yerine kehribar başaklı sap çeker gibi
aynı yürek ferahlığı,
aynı yorgun alışkanlık içindeydiler.
Ve on beşlik şarapnelin çeliğinde
ince boyunlu çocuklar uyuyordu.
Ve ayın altında kağnılar
yürüyordu Akşehir üstünden Afyon'a doğru.
"Altı Ağustos emri" verilmiştir.
Birinci ve ikinci ordular, kıtaları, kağnıları, süvari
alaylarıyla
yer değiştiriyordu, yer değiştirecek
98950 tüfek
325 top
5 tayyare
2800 küsur mitralyoz
2500 küsur kılıç
ve 186326 tane pırıl pırıl insan yüreği
ve onların arasında
Birinci Ordu İkinci Nakliye Taburu'ndan
İstanbullu şoför Ahmet
ve onun kamyoneti vardı.

Şair bundan sonra 3 numaralı kamyonetin özelliklerini anlatır. Kamyoneti inatçı, şirret, ihtiyar, cesur bir acayip mahluka benzetir. Kırılıp dağlarda kalan sol arka makas yerine budaklı bir gürgen kütüğü sarılmış olan kamyonetin vantilatörünün dört kanadından ikisi yoktur. Resmi evrakta seri otomobil olarak adı geçen kamyonet yolda giderken şoför Ahmet İstanbul'u düşünür. Derken lastiğinin hava kaçırdığını farkeder. İnmeli babaannesini sedirden sedire taşıırken birden ölüşünü hatırlar. Tam bu sırada araba stop eder.

İç lastik boydan boya patladı.

Yedek?

Yok.

Dağlarda avaz avaz

imdat istemek?

Sen Süleymaniyelisin oğlum Ahmet,

sana tek başına verilmiştir üç numrolu kamyonet

Hem hani bir koyun varmış

kendi bacağından asılan bir koyun.

Süleymaniyeli şoför Ahmet

soyun...

Soyundu.

Ceket, külot pantol, don, gömlek ve kalpak

ve kırmızı kuşak

Ahmet'i postallarının üstünde çırılçıplak

bırakacak

dış lastiğin içine girdiler,

şişirdiler.

Bu şarkı nihaventtir.

Deniz kıyısında bir şehir...

Beyaz başörtüsü...

Saatta elli yapıyoruz...

Dayan ömrümün törpüsü,

dayan da dağlar anadan doğma görsün

şoför Ahmet'i

dayan arslan...

*Hiç bir zaman
böyle merhametli bir ümitle sevmemi.
hiç bir insan
hiç bir aleti.*

SEKİZİNCİ BAP

26 AĞUSTOS GECESİNDE SAATLER VE İZMİR RIHTIMINDAN AKDENİZ'E BAKAN NEFER

*Dağlarda tek
tek
ateşler yanıyordu.
Ve yıldızlar öyle ışıltılı, öyle ferahtılar ki
şayak kalpaklı adam
nasıl ve ne zaman geleceğini bilmeden
güzel, rahat günlere inanıyordu.
ve gülen bıyıklarıyla duruyordu ki mavzerinin
aynında
birden bire beş adım sağında onu gördü.
Paşalar onun arkasındaydılar.
O, saati sordu.
Paşalar "üç" dediler
Sarışın bir kurda benziyordu.
Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı.
Yürüdü uçurumun başına kadar,
eğildi durdu.
Bıraksalar
İnce, uzun bacakları üstünde yaylanarak
ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak
Kocatepe'den Afyon ovasına atlıyacaktı.*

...

*Saat beşe on var.
Kırk dakika sonra şafak
sökecek.
"Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak"
Tınaztepe'ye karşı Kömürtepe güneyinde,
On beşinci piyade fırkasından iki ihtiyat zabiti
ve onların genci, uzun,*

Darülmualimin mezunu

Nureddin Eşfak

mavzer tabancasının emniyetiyle oynıyarak

konusuyor:

-Bizim İstiklâl Marşı'nda aksıyan bir taraf var,
bilmem ki nasıl anlatsam,

Âkif, inanmış adam,

Fakat onun, ben,

inandıklarının hepsine inanmıyorum.

Meselâ bakın:

"Gelecektir sana vadettiği günler Hakkın."

Hayır,

gelecek günler için

gökten âyet inmedi bize.

Onu biz, kendimiz

vadettik kendimize

...

Sonra

Sonra, 30 Ağustosda düşman kuvâyı kütliyesi
imha ve esir olundu.

Esirler arasında General Trikopis

alaturka sopa yemiş bir temiz

ve sırmaları kopuk firenk uşağı...

Yaralı bir düşman ölüsüne takıldı Nureddin Eşfak'ın
ayağı

Nureddin dedi ki: "Teselyalı çoban Mihail."

Nureddin dedi ki: "Seni biz değil,

buraya gönderenler öldürdü seni..."

...

Ali onbaşı şimşek hızıyla düşündü.

ve şu türküyü duydu:

"Dört nala gelip Uzak Asya'dan

Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan

bu memleket bizim.

Bilekler kan içinde, dişler kenetli, ayaklar çıplak

ve ipek bir halıya benzeyen toprak,

bu cehennem bu cennet bizim.

*Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın,
yok edin insanın insana kulluğunu,
bu dâvet bizim.*

*Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür,
ve bir orman gibi kardeşçesine
bu hasret bizim..."*

Sonra

*Sonra, 9 Eylülde İzmir'e girdik
ve Kayserili bir nefer
yanan şehrin kızılıtsı içinden gelip
öfkeden, sevinçten, ümitten ağlıya ağlıya,
Güneyden Kuzeye,
Doğudan Batıya,
Türk halkıyla beraber
seyretti İzmir rıhtımından Akdeniz'i
Ve biz de burda bitirdik destanımızı.
Biliyoruz ki lâıyınca olmadı bu kitap.
Türk halkı bağışlasın bizi,
onlar ki toprakta karınca
suda balık*

*havada kuş kadar
çoktular*

*korkak,
cesur,*

*câhil,
hakîm*

ve çocukturlar.

ve kahreden

yaratan ki onlardır.

kitabımızda yalnız onların mâceraları vardır...

Kuvâyı Milliye, 1939 İstanbul Tevkifhane-
si'nde, 1940 Çankırı Hapishanesi'nde ve 1941 Bur-
sa Hapishanesi'nde yazılmıştır. Eser sekiz bap-
tan oluşur. Kurtuluş Savaşı Destanı olarak da anılan
Kuvâyı Milliye, Nâzım Hikmet'in 'Memleketimden
İnsan Manzaraları' adlı külliyyatının bir bölümüdür.

B) MEMLEKETİMDEN İNSAN MANZARALARI

Nâzım Hikmet'in beş kitap halinde yayınlanan 'Memleketimden İnsan Manzaraları' adlı büyük eseri ile şair roman ve de tarih özelliklerini bir arada toplayan yepyeni bir edebi türe damgasını vurdu. Bu destan niteliğindeki uzun şiir 1939 yılında yazılmaya başlandı. Çok uzun olduğu tahmin edilen eserin tümü bir araya getirilemedi. Bu eseri tarih ile iç içe insan hikâyelerinden bazı alıntılarla tanıtmak istiyorum. Eser 5 cilt ve 25 bin mısradan oluşur.

'Memleketimden İnsan Manzaraları' adlı eserin birinci kısmını teşkil eden Kuvayı Milliye Destanı, dünyada emperyalizme karşı verilen ilk savaşı, Kurtuluş Savaşımızı bu savaşı veren kahramanların kimlikleri ile destanlaştırmıştır. Emperyalist savaşlar Nâzım'ın şiirlerinde yalnız cephelerde değil, cephe gerisiyle de anlatılır. Savaş zengini tüccarlar, insanların ölümüne yol açan silah tüccarları ve çıkarıcılar hep birlikte yargılanır. Onlar için ulusal değerlerin bir önemi olmadığı, tek düşüncelerinin para oluşu vurgulanır. 'Memleketimden İnsan Manzaraları'nda bu tiplere çok yer verilmiştir.

...

*Ön iki dükkân vardı hapishane avlusunda
taş duvarın dibinde
kaybedilmiş sandıklar gibi çaresiz
ve küçülmüş.*

*Ve yeryüzündeki bütün küçük dükkânlar gibi
birbirlerine dehşetli benzedikleri
ve yan yana durdukları halde
her biri kendi kederiyle yapyalınz,
bir başınaydı dibinde taş duvarın.*

Evkafındılar.

*Açık arttırmayla kiralanıyordular mahpuslara,
Birincisinde bağdaş kurmuş terziler.
Enselerinden kesik gibi başları göğüsleride.*

Terziler.

Sinirli ince bacaklarıyla durmadan düşer,
kalkar, koşar terzilerin eli,
bir kaybolur, bir çıkar külot pantolonun teğeli.
Bağdaş kurmuş terziler.

Terziler

Terzilerin makinesi Singer

1897 modeli.

Kalaycı Şaban Usta'nındı ikinci dükkân.

Zaç yağı, tuz ruhu, kum ve bakır,
ve kıpkırmızı ıslık ayaklar:

kalaycı yalağında çalkalanıp kıvranıyordu

çocuk çırak

daracık omuzları sağa, incecik beli sola

ve çıplak bacakları bitişik.

Dipte ağır bir hayvan ciğeri gibi körük,

toprağın içinden bakan ateş,

tepside kalay, pamuk, nişadır

ve pöstekisine

kıvranışlara ve pırıltılara hâkim

Şahmeran gibi oturan Şaban Usta.

Üçüncü dükkân iki yıldız boş, kapalı

Atmıyor

soğumuş

ölü bir yürek kapısında kilit.

Bitişikte katırcı kunduralarıyla, yemenilerin

tabanındaki dünya:

eskici Raif Ağa

dişsiz

şaşı

sağır

ve müdürün kasasında 150 sarı altın.

Aynacı Asrî Yusuf'undu beşinci dükkân

Yaldızlı markaların

resimliklerin

ve yağlı boya kırmızı güllerin arasından

bakan aynalar.

Çıplak kadınlar duvarlarda,
ve taş basma bir mareşal.
Aynacı Asrî Yusuf da, dalgalı kumral saçlar
yandan taralı,
süzme bal aydınlığında gözler,
kartal gagası burun,
ve kırpık, cesur bir bıyık.
Asrî Yusuf en şık adamıydı mahpushanenin,
Sarı iskarpinleri boyasız görülmemiştir.

...

İlgaz dağının eteğinde doğdu Yusuf.
Babası evvelce terzi iken
rençper sonraları
Kadir Usta

Anası şehriban kadın.
Kadir Usta öldü Balkan Harbi'nde,
Yusuf'u dedesi büyüttü.

Zaptiye tekavüdü

3 lira aylık alırdı

kâat para

bir inek

bir ev

bir öküz

15 dönüm tarla

Yedi yaşında terzi çırağı oldu Yusuf
ve mektebe girdi

Belleyemedi terziliği

Fakat okudu ortaokulun son sınıfına dek.

Sonra gurbete gitti katırcılarla:

İnebolu, Kastamonu, Çankırı, Ankara.

İstanbul'da askerlik

Ve tezkere alıp İlgaz'a henüz dönmüştü ki

"Çıktık açık alınla on yılda her savaştan."

O gece dehşetli içti Yusuf.

Bir "hep yek" yüzünden oldu en yakın arkadaşın

İşletti makinayı

15 sene verdiler

...
Şubenin bahçesinde cephanelik
boş.
ve ağaçlar:
dut, akasya, erik.
şubenin bahçesinde kalabalık.
Muhtarları başlarında
ve takım takım geldiler
36'lılar
toprağa çömeldiler.
Beyaz torbaları rüyada bir memleket.
Ve çarıkları.
Ve yere bakan gözlerinde ayrılıkları.
Mor cepkenle ipek şal
türkülerindir
ve festivallerde sıçramaların.
Hangi köylü benim köylümden iyi bilir
kahrolası hünerini yamaların?
Şubenin bahçesinde kalabalık,
ve çarıkları,
ve yere bakan gözlerinde ayrılıkları,
ve paramparça haşin perişanlıkları
ve takım takım geldiler
36'lılar
toprağa çömeldiler.
Kadınlar uzakta
ayakta durdu:
sessiz ve karanlık.
Söylemeye doyulmamış bir Allahısmarladık.

C) SİMAVNE KADISI OĞLU ŞEYH BEDREDDİN DESTANI

Sınavne Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin (1358-1420) Bir Türk din alimidir. Ününü başta Varidat adlı kitabı olmak üzere bir çok kitabı ile yaptı. Sınavne, Konya ve Kahire'de eğitimini tamamlayan Şeyh Bedreddin önce Musa Çelebi tarafından kazaskerliğe tayin edildi. Ancak Çelebi Mehmet padişah olunca İznik'e sürüldü. Müridi olan Börklüce Mustafa'nın yardımı ile Aydın çevrelerinde ve Trakya'da fikirlerini yaymaya, din ayrımını kaldıracığını, toprakların herkese eşit olarak paylaşacağını ileri sürerek halkı isyana teşvik etti. Adamları ile birlikte yakalandı. Serez'de bir bilim kurulu tarafından yargılanarak Serez çarşısında asıldı... Bedreddin 1358 yılında Edirne'ye Sınavne kasabasında dünyaya geldi. Babası o bölgenin kadısı yani yargıcı idi. Bu yüzden Sınavne kadısı oğlu Bedreddin olarak tanınır. Çocuk yaşta çok sıkı bir dini eğitim aldı. Kuran-ı Kerim'i ezberledi. Daha sonra Konya ve Kahire'de eğitimini sürdürdü. Tasavvufa yöneldi. Timurlenk'in huzurunda bilimsel yeterliliğini kanıtladı. Hatta Timur ona kızını vermek istedi. Bedreddin bağlandığı şeyhin müritlerinin kıskançlığından bunalarak Kahire'den ayrıldı. Önce Halep'e ve Şam'a gitti, oradan da Anadolu'ya geçti. Yıldırım Bayezid'in oğlu Musa Çelebi tarafından Kazaskerliğe tayin edildi. Ancak Yıldırım Bayezid'in öteki oğlu Çelebi Mehmet kardeşlerini yenerek Osmanlı Devleti'nin başına geçti. Ve hemen Şeyh Bedreddin'i 1000 akçe maaş bağlayarak 1413 yılında İznik'e sürgün etti. Bedreddin İznik'te bir yandan bilimsel çalışmalarını sürdürürken bir yandan da mürit toplayarak örgütlenmeye çalıştı. Toprak ve malların müşterek hale getirilmesi ve özel mülkiyetin kaldırılması görüşünü savunan Börklüce Mustafa (Dede Sultan) ile Torlak Kemal'i Aydın ve Saru-

han'a gönderdi. Ancak Çelebi Mehmet'in ordusuyla yapılan çatışmada tüm müritler dağıldı ve Bedreddin ele geçirildi. 1420 yılında Serez'de asılarak idam edildi.

Bedreddin çok derinleştiği fıkı (hukuk) bilimine ilişkin olarak Letaifü'i-İşarat, Camiu i-Fusuleyn, El-Tahsil gibi eserlerinde özgün görüşlerini ortaya koydu. Asıl görüşlerini ise tasavvufa ilişkin olan Varidat adlı eserinde açıkladı. Bedreddin'e göre dünya ve ahiret, cisim ve ruh birbirine paralel olarak öncesiz ve sonrasızdır. Ruhun bedenleşmesi yoktur. Ölmüş bir bedenın parçalarını yeniden bir araya gelmesi mümkün değildir. Beklenen kıyamet alametleri bugüne kadar olmadığı gibi bundan sonra olmayacak. Cennet ve cehennem eylemlerin manevi biçiminden ibarettir. İnsanı hakka ve doğruya götüren her şey melek, günaha götüren her şey Şeyh Bedreddin'e göre Varsıllık tek başına yaratılmaz. Toplum içinde ve toplum sayesinde kazanılır. Şeyh Bedreddin'in sosyal reformcu görüşleri J.J. Rousseau ve Voltaire gibi Fransız aydınlarını etkiledi. Ömrü ibadet ile geçen Bedreddin'in felsefesinin temeli insanları sevmeyi ve eşit yapmayı hedefleyen İslam ruhuna dayalıydı.

Nâzım Hikmet, Bursa Hapishanesi'nde yatar-ken eline geçen kelâm müderrisi Şerefeddin Efendi'nin 'Sınavne Kadısı oğlu Bedreddin' adlı risalesi çok ilgisini çekti, etkilendi. Böylece Bedreddin Destanını yazmaya başladı. O güne kadar kullandığı formlardan daha değişik söyleyişler kullandı. Destanı yazarken eski şiirimizden olduğu kadar halkın en eski değişlerinden de yararlandı. Karaburun'a Börklüce Mustafa'nın yanına doğru gidenlerin, toprak, sıcak ürün aldıkları yerlere duydukları sevgiyi anlatan 9. bölüm şiir ve müziğin, iman ve nefretin doruk noktasıydı. Yazar Nurullah Ataç, Destan'daki şiirleri sarsılarak okuduğunu söylerken Ahmet Mu-

hip Dranas: "Yüzde yüz yerli eser. Çünkü evvelâ mevzuunu Türk tarihinden alıyor" diyor ve "Ben Nâzım Hikmet'in bu eserini tenkitten vazgeçiyorum. Darılmayın. Zira onu sevdim" sözleri ile görüşünü açıklıyordu.

*Sedirde al, yeşil, dal dal Bursa ipeklisi,
duvarda mavi bir bahçe gibi Kütahyalı çiniler,
gümüş ibriklerde şarap,
bakır lengerlerde kızarmış kuzular nar idi.
Öz kardeşi Musa'yı ok kirişiyle boğup
yani bir altın leğende kardeş kanıyla aptest alarak
Çelebi Sultan Memet tahta çıkmış hünkâr idi.*

...

*Yolcu yollarda topraksız insanın
ve insansız toprağın feryadını duyar idi.*

...

*Iznik gölünde akşam oldu.
Bedreddin eğildi suya
avuçlayıp doğruldu.*

*Ve sular
parmaklarında dökülüp
tekrar göle dönerken
dedi kendi kendine:*

*-O ateş ki kalbimin içindedir.
tutuşmuştur.
günden güne artıyor.
Dövülmüş demir olsa dayanmaz buna
eriyecek yüreğim...
Ben gayrı zuhur ve huruç edeceğim
Toprak adamları toprağı fethe gideceğiz.
Ve kuvveti ilmi, sırrı tevhîdî gerçekleştirecek
biz milletlerin ve mezheplerin kanunlarını
iptâl edeceğiz*

...

*Torlak Kemâlle Mustafa
öptüler
şeyhlerin elini.*

Al atların kolanını sıktılar
Ve İznik kapısından
dizlerinde çırılçıplak bir kılıç
heybelerinde el yazma bir kitapla çıktılar...
Kitaplarının adı
"Varidat"dı.

...
Sıcaktı.
Baktı.
Bedreddin yiğitleri baktılar ufka..
En yumuşak, en sert,
en tutumlu, en cömert,
en
seven
en büyük, en güzel kadın
TOPRAK
neredeyse doğuracak
doğuracaktı.

...
pâre pâre edildi ama,
boşanan yağmur içinde gün inerken akşama
on binler iki bin kaldı,
Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber sulardan çekmek ağı,
demiri oya gibi işleyip hep beraber
hep beraber sürebilmek toprağı
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek,
yârin yanağından gayrı her şeyde
her yerde
hep beraber!
diyebilmek
için
on binler verdi sekiz binini.
Yenildiler.

...
Rumeli Serez
ve bir eski terkîbi izâfı

HUZURU HUMAYUN

Ortada

Yere saplı bir kılıç gibi dimdik
bizim ihtiyar.

Karşıda hünkâr.

Bakıştılar.

Hünkâr istedi ki:

bu muşahhas küfrü yere sermeden önce,
son sözü ipe vermeden önce,
biraz da şeriat eylesin ibrâzı hüner
adabü erkânıyla halledilsin iş.

Hazır bilmeclis

Mevlâna Hayder derler

mülkü Acemden hünez gelmiş

bir ulu danışmend kişi

kınalı sakalını ilhamı ilâhiye eğliip,

“malı haramdır amma bunun

kanı helâldir” deyip

halleti işi...

Dönüldü Bedreddine.

Denildi: “Sen de konuş”

Denildi: “Ver hesabını ilhadının”

Yağmur çiseliyor.

Serezin esnaf çarşısında,

bir bakırcı dükkânının karşısında

Bedreddinim bir ağaca asılı

Yağmur çiseliyor.

Gecenin geç ve yıldızsız bir saatidir.

Ve yağmurda ıslanan

yapraksız bir dalda sallanan şeyhimin

çırıl çıplak etidir.

Yağmur çiseliyor.

Serez çarşısı dilsiz.

Serez çarşısı kör.

Havada, konuşmamanın, görmemenin kahrolası

hüznü

Ve serez çarşısı kapatmış elleriyle yüzünü

Bedreddin Destanı'nda tarihte var olan bir kişi, orta çağın feodal hayat şartları ve dekorları içinde realist bir şekilde canlandırılmış. Bir toplumun kültürü ve ince zevki en güzel biçimde mısralarla yansıtılmıştır. Nâzım'ın hem materyalist hem de duygusal oluşunun en sağlam kanıtıdır.

D) PİYESLERİ

1. Kafatası

Şair Nâzım Hikmet 'Kafatası' adlı piyesinin nasıl yaratıldığını şöyle anlatır:

"İstanbul'da evimde hasta yatıyordum. Arkadaşlarımın bir kısmı tevkif edilerek işkenceye tabi tutulmuş, sonra yargılanmak üzere İzmir'e gönderilmişti. Bu yüzden alabildiğine öfkeli, kederli, hasta ve meteliksizdim. Kapım açıldı. Büyük Türk rejisörü Ertuğrul Muhsin, Modern Türk Tiyatrosunun belli başlı kurucularından biri Türk tiyatrosunda modern tiyatro disiplinini gerçekleştiren dostum içeri girdi. Rusya'ya birkaç defa gelip gitmişti. Bana hazır bir piyesimin hazır olup olmadığını sordu. Var dedim. Oysa yoktu. Eseri bir haftaya kadar teslim etmek üzere sözleştik.

Muhsin gittikten sonra bir hafta içinde ne yazabilirim diye düşündüm. Aklıma polisin eline geçip kaybettiğim 'Kafatası' adlı piyesimin konusu geldi. Konu sadece maddi değil, manevi değerleri de mal yapıp pazara çıkaran kapitalizm idi."

Nâzım'ın 1931 yılında yazmış olduğu 'Kafatası' piyesi ilk defa Darülbedayi Dergisi'nin 22. sayısında ilan edilmişti. Eser 1932 yılının Mart ayında sahnelendi. Tam beş kez temsil edildi. Sonra Ankara'nın emriyle yasaklandı. Yasaklanma gerekçesi hayli ilginç ve komikti. Bu gerekçeye göre eserin yasaklanmasına piyeste geçen *"Ben baytar deği-*

lim. *İneklere bakamam*" repliğine baytarların protestosu sebep olmuştu.

'Kafatası' dramatik yapısı sağlam, dili sağlam, tezi evrensel olan bir eserdir. Ancak tezi söz olarak söylemiyor. Düşüncesini metnin içinde yok etmiş. *"Sınıflı toplumlarda gerçek anlamda bilim adamı yetişmez"* diyor. Kafatası Nâzım'ın çok ilgi görmüş olan bir oyunu. Burada bilim adamlarının sorgulanması söz konusu. Bir yandan da kapitalizmin bilim adamını çürüteceği işleniyor. Ancak burada bilim adamının kendi kimliğini var edebilmek için kapitalizme yaslanma gereği de zorunlu bir çelişki olarak ortaya çıkıyor.

Nâzım Hikmet bu eserde ele aldığı tezleri şöyle açıklar;

"Kapitalizm ekonominin gelişmesinde öyle bir aşamaya varır ki, bu son aşamasında, yalnız eşya değil, fakat aşk, sanat, ilim ve benzeri gibi şeyler de tıpkı kundura, diş macunu, kumaş ve traktör gibi piyasaya bağlı, üzerinde ticari işlemler yapılan birer meta, mal haline gelirler. Bu aşama ekonominin, tröstler, hava ve deniz yollarının, borsaların uluslararası olmaya başladığı bir merhaledir. Bu tez örneğin Fransa, Birleşik Amerika ve benzeri memleketler için geçerlidir. İşte bundan dolayı, piyesteki kahramanlarımın mösyö yahut mister, matmazel yahut mis diye çağrılmaları, gâh dolar, gâh frank gibi para ölçüsünün kullanılması, kahramanlarımın değişik milletlere ait, ya da ortak adlar taşımaları tezin gereklerindendir. Benim kahramanlarım, ulusal özellikleri soyutlanmış, bireysel psikolojilerinin ayrıntıları üçüncü plana alınmış, tarihin gelişimindeki belli bir uluslararası dönemin, aşağı yukarı bugün her kapitalist memlekette yaşayan tiplerdir. Bunlar arasındaki ilişkiler de böyledir... Olayın coğrafyada bulunmayan bir memlekette geçmesine ge-

lince Dolaryanda, hem Fransa, hem Amerika, hem Almanya, yani bütün kapitalist ekonomili memleketlerdir... Piyeste hareket ögesine, birçok tiyatro okullarının ilkelerine başvurdum. Bunu bir ana çizgi, birlik içinde yapmaya çalıştım. Piyesimin kanevasını sinema senaryosu gibi işledim."

3 perde ve 15 tablodan oluşan 'Kafatası'na Muhsin Ertuğrul'un Doktor Dalbancezzo'yu, yani başrolü oynaması çok ilgi uyandırdı. O zamanlar uygulanan sansürden onay alan piyes bir kaç defa sahnelendikten sonra kaldırıldı. 'Kafatası' piyesi ilk defa 1932 yılından Darülbedayi'de sahnelenmişti. Oyuncular arasında o günlerin ünlü tiyatro sanatçıları bulunuyordu. Bunlar Galip, Talat, Kemal, Hazım, Behzat Beyler, Neyyire Neyir, Bedia ve Şaziye Hanımlardı.

2. Bir Ölü Evi Yahut Merhumun Hanesi

Piyes yazması için yapılan ısrarlara dayanamayan Nâzım Hikmet bu sefer 'Bir Ölü Evi' adlı piyesini yazdı. Bu eseri konu bakımından bir dram, gerçekçi bir hava içinde zaman zaman melodrama kaçan bir dram olarak açıklayan Nâzım bu tanımlamanın ardından kısaca konuyu özetlemişti...

"Ölen bir baba, bağıran, saçını başını yolan bir ana, merhum babası için deli divaneye dönen bir genç kız, birbirini öldüren iki kardeş. Bütün bunlardan başka 'Bir Ölü Evi'nin dekor ve mizansen tarafları da dehşetli ve korkunç hani... Sahnede beyaz çarşaf altında sapsarı eli çıkan ölü; tabut, miyavlayan hem de acı acı miyavlayan kediler, karanlık odalarda mumla dolaşan insanlar.

'Bir Ölü Evi' satire, bazen farsa kaçan bir komedidir. Mahalle karıları, tabuta melon şapka giydirilmesi, filit sıkarak ölümden söz eden sarhoş, yerli yersiz her işe burnunu sokan meraklı bir zat, kırılan

tabaklar, çerçeveler, beklenmeyen münasebetsiz rastlantılar...

'Bir Ölü Evi' İstanbul'da bir cenaze kaldırılmasının ana çizgilerini gösterir. Hatim duaları, Kâbe örtüleri, Velî Efendi kişiliği filan... Kuruluşu itibarıyla bir tek karaman etrafında gelişen bir serüvenin öyküsü değil piyes. Entrika, ancak entrika olarak üçüncü perdede başlar. Buna karşın birinci perdenin ilk meclisinin ilk anından başlayarak en keskin şekilde mizansen hareketine girilir. Teknik bakımdan söz en aza, mizansen olanakları ise en çoğa çıkarılmıştır. Psikolojik değişiklikler ve gelişmeler konuşma ile değil hareketle gösterilmeye çalışılmıştır. Öyle ki piyes okunduğu zaman örneğin 45 dakika sürüyorsa, oynandığı vakit geçecek olan süre bunun en azından üç katı olacaktır..."

'Bir Ölü Evi' çok başarılı oldu. Hem eserin kendisi hem de oynayan sanatçılar mükemmeldi. Eser defalarca sahnelendi. O günlerde Rey kardeşlerin 'Üç Saat Opereti' oynanıyordu. Bu eserin şarkı güftelerini de Nâzım Hikmet yazmıştır.

Eser üzerinde görüşlerini açıklayan yazar Yaşar Nabi'ye göre, *"'Bir Ölü Evi Yahut Merhumun Hanesi' adlı eserde melodramlara her vakit konu olacak birçok öğeler vardır. Mesela üvey ana-oğul mücadelesi, ortak yarışması, kardeş geçimsizliği, miras davaları ve bu yüzden aile içi kavgalar, para yüzünden kardeşin kardeşi öldürmesi, serseri şair, sahneye çıkan cenaze ve benzerleri..."*

Yakın Çağlar Türk Tiyatrosunu yazan Refik Ahmet ise eseri şu şekilde değerlendirir; *"Bu eserde insanlığın içyüzü, teessür, keder, teşrifat ve samimiyet edası altındaki sahtelik sergilenir. Bir ölünün arkasında gösterilen teessür rengi altında miras kavgası, para hırsı, alaya alınarak anlatılır. Ahlak ve adâet komedisidir. Yazılış tarzı yeni ve canlı-*

dır. Sinematik şekildedir. Yedi defa oynanmış olan eserin telif hakkı 136 liradır.”

‘Bir Ölü Evi Yahut Merhumun Hanesi’ adlı bu gülünçlü komedy 3 perde ve on bir tabloda meydana gelir. 1932 yılında Muallim A. Halit Kitaphanesi’nde Abidin Dino’nun kapak kompozisyonu ile basılan eser aynı yıl Darülbedayi’de oynandı. Rol dağılımında Behzat (Budak), İ. Galip (Arcan), Vasfi Rıza (Zobu), Hâzım (Körmükçü), Talat (Artemel), Neyyire Neyir, Bedia (Muvahhit), Halide (Pişkin), Şaziye (Moral) gibi dönemin ünlü sanatçıları rol aldılar.

3. Unutulan Adam

Nâzım Hikmet’in 1934 yılının yaz aylarında tamamladığı ‘Unutulan Adam’ piyesi 1935 yılının Ocak ayında temsil edildi. Nâzım piyesini niçin ve nasıl yazdığını Darülbedayi Dergisi’nde şöyle anlattı:

“Tek bir sözle ‘Unutulan Adam’ı Muhsin oynasın diye yazdım. Oyunu öteki artist arkadaşların da beğenmeleri, seyircilerin de anlamaları beni çok sevindirir... ‘Unutulan Adam’da bir melodram kokusu vardır. Ben melodramın hiç eskimeyecek bir tiyatro unsuru olduğuna inanırım. Realist bir piyes bile melodramik unsurun inkârını gerektirmez... Muhsin için yazdığımı, Muhsin’e okudum. Beğendi. Oynuyor.”

Eserin sahneye konuşundaki önemli noktaları seyircilere duyurmak için yine Darülbedayi Dergisi’nde açıklamalar yapıldı. Buna göre, “Nâzım Hikmet’in ‘Unutulan Adam’ ismindeki piyesinin sahnelenişindeki mizansen açısından yapılan yeniliklerin başlıcaları şunlardı: Sinemada uzaktan gördüğümüz bir artisti bir an sonra yakından görme imkânı vardır. Böylece aktör yerinden kımıldamadan yakınlaşarak oyunun etkisini arttırır. İşte bu etkiyi elde

edebilmek için oyunun üçüncü perdesinin finalinde bu plan değişmesi uygulanmıştır. Eserin sahnelenişinin ikinci özelliği ise bu aksiyon piyesinin, psikolojik bir piyes temposuyla işlenmiş olmasıdır. Sözler ve hareketler kadar sessizlik ve duraklar da önem kazanmıştır. Üçüncü özelliği ise aktörlerin çalıştırılmasında eseri onların oynadıkları bir oyun olarak değil, bizzat vakanın oyunu olarak göz önünde tutmakta olmuştur.

Nâzım Hikmet, 'Unutulan Adam' piyesi ile şiir alanında olduğu kadar tiyatro alanında da unutulmayan bir yazar oldu. Muhsin Ertuğrul yirmi altı yıllık sahne hayatında bu kadar zor bir eserde oynamadı. Doktor rolünü oynayan Muhsin Ertuğrul'un yanında, kadını Neyyire Neyir, kızı Cahide Sonku, asistanı Talat Artemel, uşağı Avni Dilligil, fotoğrafçıyı Sami Ayanoğlu, berberi Mahmut Morali, ihtiyarı İ. Galip Arcan, genci Necdet Mahfi Ayral gibi dönemin tanınmış sanatçıları oynadı. Muhsin Ertuğrul doktor rolünde çok başarılı oldu.

Yazar Selâmi İzzet Sedes ilk gecesinde seyrettiği temsili şu satırlarla övdü;

"Unutulan Adam harikulade bir manzumedir. Duru pırıl pırıl bir bardak su. Hamlet'de hayaleti sahneye çıkarmayıp yalnız sesini duyurarak Türk sahnesinde özel bir tarz yaratan Muhsin eseri enfes bir üslupla yorumladı. Sahneye ilk defa doğal konuşma tarzını soktu. Köhnemiş tiradı kovarak sahnenin bir belâgat kürsüsü olmadığını gösterdi."

Unutulan Adam, öylesine başarılı oldu ki o yılın tek yerli tiyatro eserini görmek için İstanbullular akın akın Darülbedayi'ye koştular. Dönemin tiyatro eleştirmenlerince eser çok beğenildi. Modern tekniği olağanüstü iyi bulundu. Nâzım Hikmet'in tiyatro yazarlığına övgüler yazıldı. Özellikle sabahçı kahvesini gösteren son tablo başlı başına bir piyes ka-

dar etkileyici bulundu. Özellikle kullandığı temiz Türkçe için yazarı kutladılar.

4. Ocak Başında

Nâzım Hikmet'in bu bir perdelik manzum piyesi Güneş Dergisi'nde 1927 yılında yayınlandı. Ama yazılış tarihi tam olarak bilinmiyor.

5. Yolcu

Nâzım gerçek bir tiyatro adamı, gerçek bir oyun yazarıdır. 'Yolcu' oyununun içinde son derece evrensel temalar işlenir. İnsanlar kendilerini dünyadan tecrit ederek bir yaşantı biçimi seçtikleri zaman, iki-üç kişinin bile nasıl birbirlerini boğazlayacak duruma gelebildiklerini, ama dünya ile yüz yüze geldiği gerçek ile yüzleştiği anda gerçek insani değerlerin nasıl ortaya çıkıverdiğini büyük bir ustalıkla işleyen Nâzım eserini Kurtuluş Savaşı ile bağlantılandırmıştır. 'Yolcu' piyesinde yalnızlık duygusu ile birbirini yiyen insanlar birden bire Kurtuluş Savaşı'nın patlaması ile yalnızlıklarından sıyrılırlar. Bu çok evrensel bir temadır.

3 Perdelik nesir olarak yazılmış olan 'Yolcu' piyesi hiçbir yerde yayınlanmadı. Tahmini olarak 1939-1941 yıllarında yazılmış olacağı düşünülüyor... Eser perde önünde bir aktör tarafından anlatılıyor. Birinci perde 1921 yılının ilk günlerinde küçük bir Anadolu istasyonunda geçer. Yolcu trenleri ve hatta karakış olduğu için yük trenleri bile durmaz. İstasyon şefi, karısı, makasçı ve atlı piyeste rol alan şahıslardır.

6. Yusuf ile Menofis

Nâzım Hikmet'in bu piyesinin konusu milattan 1600 yıl önce Mısır'da geçer. Piyeste geçen konuşmaların birçoğu aynen Bible ve Tevrat'tan alın-

mıştır. Eser üç perde ve altı tabloda meydana gelir. Nâzım'ın diğer oyunlarına benzemeyen çok değişik, çarpıcı ve ilgi çekici bir piyestir.

7. Sabahat

Nâzım'ın bu piyesi 6 sahneden meydana gelir. Oldukça kalabalık bir oyuncu kadrosuna sahiptir.

8. İnek

Bu oyunda faşizmin farkında olmadan adım adım yerleşerek gelişmesi insanları nasıl yavaş yavaş etkilediği anlatılır.

Nâzım Hikmet'in son oyunlarından biridir. Oyunda güçlü bir anlatım ve ileri bir tiyatro tekniği vardır. Şahıslar sade görüntülerinin altında yaşamlarıyla derin izlenimler ve anlamlar verir. Çevreleri ile benliklerinin çatışması veya uyuşması onları değişmez sonlarına doğru götürür. 'İnek' piyesi 3 bölümden meydana gelir.

9. Ferhat ile Şirin

Evrensel bir halk hikayesidir. Evrensel olan aşkı anlatır. Ama konu işlenirken Ferhat ile Şirin'in aşkı iki kişi arasında yaşanan bir olay olmaktan çıkar. Evrensel bir kimliğe bürünür.

10. Nâzım'ın Senaryoları

a) Kızılırmak-Karakoyun: Nâzım'ın 1940 yılında hapisteyken yazdığı bir film senaryosudur.

b) 'Aysel Batakli Damın Kızı'nın da senaryosunu Nâzım yazmıştır

c) 'Barbaros Hayrettin Paşa', 'Balıkçı Güzeli' filmlerinin senaryolarını Bursa Cezaevi'ndeyken kaleme aldı.

d) Devlet Tiyatrosu'nda sahnelenen 'Bu Bir Rüya'dır' operetinin sözleri de şair Nâzım Hikmet tarafından yazılmıştır.

E) ROMANLARI

1. Kan Konuşmaz

Nâzım Hikmet'in Orhan Selim imzasıyla yazdığı eser tezli bir romandır. Fakat ağır bir ilim kitabı değildir. O, Türkiye'de Meşrutiyetin ilânından Cumhuriyet kuruluncaya kadar belirli bir çevre ve zaman içinde geçmiş bir olayı, tezinin kanıtlanmasına araç olarak kullanmaktadır. Orhan Selim'e göre roman, bütün kederleri, neşeleri, ihtirasları ve çelişkileriyle bütün bir yaşamı içerir. 'Kan Konuşmaz' romanı, sadece soyut bir iddianın edebiyat yoluyla tarifi değildir. Roman yaşamdan alındığına göre, kahramanları hayatta olsalar gerek. Orhan Selim bütün bu tanıdığı kişileri romanında canlandırıyor... Ömer denilen delikanlının sosyal babası Nuri Usta, kan babası Seyfi Beyefendidir... Kan Konuşmaz adlı roman Son Posta Gazetesi'nde üç buçuk ay Orhan Selim imzası ile tefrika edildi. Tefrika 29 Mayıs 1936'da yayınlanmaya başladı.

2. Benerci Kendini Niçin Öldürdü?

Nâzım Hikmet bir süreden beri yakın arkadaşlarındaki değişiklikler üzerinde düşünmeye başladı. Kafasında yarısı nesir, yarısı şiir ile anlatılan bir romanın tasarısı vardı. Bunu zamanla gerçekleştirmeyi başardı. Adına 'Benerci Kendini Niçin Öldürdü?' dediği romanı 1932 yılında kitap haline geldi ve çevrede geniş yankılar uyandırdı. Kitabında verdiği sözden dönemleri roman kahramanlarının eylemleri ve konuşmaları ile anlatmaya çalıştı... 1932 yılında İstanbul'da Suhulet Matbaası'nda ba-

sılan 116 sayfalık roman 75 kuruş fiyatla satışa çıkarılmıştı... Nâzım görüşlerini olayları eleştireceği kişileri ve eylemlerini hep başka memleketlerde olmuş başka memleketlerde yaşamış kişiler olarak gösterdi. Benerci romanı da böyleydi. Vâlâ, Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya'yı değişik tiplerle anlatmaya çalıştı. Bursa Hapishanesi'ndeyken kendini ziyarete gelen, gönlünü almak isteyen Vâlâ, Nurettin'i tanıştı. Yeniden dost oldular. Ama Vedat Nedim Tör'ü 'muhbir' diye asla affetmedi... Benerci ve arkadaşı Somadeva kitabın kahramanları olup kesin ve büyük karaktere sahiptir. Bütün roman, bir küçük burjuvanın zavallı müreffeh hayatı, alışkanlıkları, zevkleri, ahlâkı ile ideallerine sonuna kadar inanan insanların çetin fakat harikulade güzel hayatlarının karşılaştırılması üzerine kurulmuştur. Hindistan'daki İngiliz emperyalizmini anlatan eser kast sınıflı toplumun bir eleştirisidir. Romanın tezi Nâzım'a göre şöyledir: *"Mefkureci olanlar ne zaman, nasıl, hangi şartlarda kendilerini öldürmek hakkına haizdirler?"* Hindistan'da geçen romanın kahramanları Hindistan'ın gerçek kurtuluşları için Britanya emperyalizmine ve Gandhiciliğe karşı mücadele eden inkılapçılardır.

Benerci Kendini Niçin Öldürdü?

Bir Genç Adama... Hakîm Heraklite...

Yıldızlara ve Aşka Dairdir...

...

bakıyor akar suya

düşünüyor Herakliti

düşünüyor büyük hakîm Herakliti genç adam:

Kimbilir belki böyle bir akşam

böyle bir akşam

heraklit alnını

yeşil gözlü zeytinlere akan

suya içdi

ve dedi:

*"-Her şey değişip akmada
bu hal beni hayran bırakmada..."
Heraklit, Heraklit ne akıştır bu!
Ne akıştır ki bu dalgalarında
dağlıdır alnı en mukaddes putun
kızgın demir damgasıyla sukutun
Gebedir her sukut bir yükselişe.
Ne mümkün karşı koymak
bu köpürmüş gelişe...
Heraklit... Heraklit
akar suya kabil mi vurmak kilit?*

Nâzım'ın bu eserinin metin resimleri ressam Fikret Mualla tarafından çizilmişti.

Eserin birinci babının üçüncü bölümünden alınan mısralar;

*Kaşmirle ebe kadın
anamın kasıklarından çekti beni ve
kundakladı bir sinema biletiyle
yola düzüldük
Gittiğimiz sinemanın
üç kapısı vardı
Birincisinin önünde
otomobiller tepiniyor,
fraklı Britinya bankaları iniyor
İkincisinin önünde
küçük dar
dükkanlarla
dar
tarlalar
Üçüncü kapı bizim
oradan
biz giriyoruz
istihsal aletinden mahrum olanlar
İçerde
thepolismenler gösteriyor yerlerini
müşterilerin.*

'Benerci Kendini Niçin Öldürdü?' hikayesi bu şekilde ilerledikçe yavaş yavaş sömürgeciliğin ve emperyalizmin karikatürüne dönüşür. Şöyle ki;

Perdede

filmin ismi, göründü

*(yirminci asrın sergüzeştleri nâm
dram)*

Yirminci asır

*dört kanatlı bir tayyareden
mendil salladı bize*

Yakasında kapitalizm

açıldı kabak çiçeği gibi

O kadar çoğaldı

o kadar

uzadı ki bacalar

Saçlarından asıldılar sıra sıra

kehkeşanlılara

Derken gelişen kapitalizmin teknik harikaları filmde teker teker gösterilmeye başlar;

"Elektrikli salhanelerde

makinelerin bir ağzından pastırma attılar

öbür ağzından

boynuzlu inekler çıktı."

Ama kapitalizm gelişirken sömürgelerde işler düzgün gitmemektedir. Bu yüzden sömürgelerde yaşayanlarla ilgili uyduruk yorumlar üzerine üretime geçilir.

3. Jokond ile Si-Ya-U

Nâzım Hikmet Şanghay'da öldürülen Çinli arkadaşı Si-Ya-U'nun anısına armağan ettiği Jokond ile Si-Ya-U adlı eserini 1929 yılında yazdı. Çin'de insanlık dışı koşullar altında yaşamak zorunda bırakılan milyonlarca insanın acıları Nâzım'a esin

kaynağı oldu. Yazar Peyami Safa eser hakkında şunları söyler:

"Jokond ile Si-Ya-U bir fantezi midir? Öyle görünüyor. Canlanan, aşık, nezle olan burnunu çeken, ağlayan ve seyahat eden bir tablo. Jokond ile Si-Ya-U bir hiciv midir? Öyle görünüyor. Bir Amerikalının mürekkepli kalemni aşırn resim, muşambanın tersine yazılan hatıralar, garip, beklenmedik, umulmaz ve gerçek dışı olayların sıralanması. Tatlı, parlak, haykırırcı renklerine bakılırsa bu eser bir fantezi, bir hiciv ve tezyini bir resim gibi yalnız insanlığın hayal gücünü tatmin eden cazip bir renk oyunudur..."

Nâzım Hikmet'in kitabını bütün şekli fantezi-sinden soyacağım... Maskeli balo esvaplarından soyulan bu iki insanın güldürücü bir fantezinin çocukları değil, birer trajedi kahramanları oldukları görülür. Bu trajedi ne Paris'te Luvr Sarayı'nda, ne de Şanghay Limanı'nda cereyan ediyor. Bu trajedi muharririn ruhundadır. Jokond ile Si-Ya-U birer semboldür. Onların aşkları muharririn aşkıdır, onların mefkuresi muharririn mefkuresidir..."

Jokond ile Si-Ya-U beynelmilel olmaya layık ve namzet olan bir kitaptır."

Aslında manzum bir roman halinde kaleme alınmış olan eserden bir kaç parça:

JOKOND'UN HATİRA DEFTERİNDEN PARÇALAR

Paris 15 Mart 1924 Luvup Müzesi

*Luvur müzesinde artık canım sıkılıyor.
Can sıkıntısından çok çabuk bıkılıyor.
Bıktım artık canımın sıkıntısından.
İçimdeki bu ruh yıkıntısından
aldı fikrim şu hisseyi:*

Müzeyi
gezmek iyi
müzelik olmak fena!
Ben bu maziyi hapseden saraya
öyle ağır bir hükümle kondum ki,
çatlarken sıkıntıdan yüzümdeki yağlı boya
mecburum durup dinlenmeden sırtmaya.
Çünkü
ben o Floransalı Jokondum ki
Floransadan daha meşhurdur tebessümüm.
Luvur müzesinde artık canım sıkılıyor;
ve madem ki maziyle konuşmaktan çabuk bıkılıyor,
ben
karar verdim bu günden itibaren
bir hatıra defteri tutmaya.
Belki dahli olur bugünü yazmanın
dünü unutmaya.
Lâkin acaip bir yerdir Luvur.
Burda belki bulunur.
İskenderi Kebîrin
kronomètreli Lonjin saati.
Fakat
bulunmaz yüz paralık bir kurşun kalem,
ve bir tabaka temiz defter kâadı.
Lânet olsun Luvruna, Parisine!
Yazarım ben hatıratı
muşambamın tersine
Ve işte:
Kırmızı burnunu eteklerime soka,
Saçları şarap kokan
miyop bir Amerikalının
aşırınca cebinden mürekkepli kalemini
başladım hatıratıma.
Yazıyorum sırtıma:
Tebessümü meşhur olmanın elemi
18 Mart Gece
Luvur uyudu.

*Zulmetle Venüsün kolsuz vücudu.
benziyor bir harbi umumi neferine.*

20 Mart

*Hayranım Felemenk ressamlarına
Süt ve sucuk tacirlerinin tombul madamlarına
kolay mı üryan bir ilâhe havası vermek?
Lâkin*

*isterse ipek don giyinsin.
inek+ipek don= inek!*

1 Nisan

*Bu gün bir Çinli gördüm.
Başı perçemli Çinlilere benzer yeri yok!
Ne de çok
baktı bana!*

*Bilirim ki ben
Fildişini ipek gibi işleyen
Çinlilerin teveccühü.
Bugün gözlerin sesiyle
konuştuk kendisiyle
Gündüzleri kumaş dokuyormuş
gece okuyormuş*

...

Oku

Sİ-YA-U

Oku

*Ve gözlerin satırlarda isteneni bulunca
gözlerin yorulunca*

*bırak yorgun başını
siyah sarı bir Japon krizantemi gibi
kitapların üstüne...*

Uyu

Sİ-YA-U

Uyu...

2 Mayıs

Bugün Çinlim gelmedi.

5 Mayıs

Bu gün de yok.

8 Mayıs

Benziyor günlerim

bir istasyonun

bekleme salonuna.

Gözlerim dikili demir yoluna.

10 Mayıs

...

Haykırın ilan edin düşmana dost:

Paris'te fazla bağırmış diye

Çin

Sefirinin

camını kırmış diye,

sevgilisi Jokondun

Fransa hududunun

atılmış haricine.

Çinden gelen sevgilim gitti Çine!

13 Mayıs

Dilerim ki

kübist bir ressama fırça olsun kemikleri

Leonardo Davincinin.

boyalı elleriyle sarılıp boğazıma,

altın kaplama bir diş gibi ağzıma,

bu mel'un tebessümü taktığı için...

'Jokond ile Si-Ya-U' adlı manzum eser Jokond'un yakılışıyla sona erer. Şair bu sonu aşağıdaki mısralarda anlatır;

...

Güldü içten gelen bir tebessümle

gülerek yandı Jokond...

Sanat, Manat, Eser, Meser, Filan, Falan, Ezel, Ebet

EEEEYYT...

İşte o kadardır ol hikâyet...

4. Romantika yahut

Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim

Nâzım Hikmet'in ömrünün son yıllarında yazdığı romanın asıl adı Romantika'dır. Nâzım bu romanda kendi hayatını anlatır. Sofya'da Türkçe olarak basılan kitabın adı 'Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim' olarak değiştirildi. Nâzım bu romanında kendi hayatını anlatır. Otobiyografik, orijinal bir eserdir. Neo-realist bir tarzda kaleme alınmış romanın belli başlı bir kahramanı olmadığı gibi zaman ve mekan anlamı da yoktur. Romanın kahramanı, İzmir'de bir kulübede hezeyanlar geçiren Ahmet aslında Nâzım'ın kendisidir. Ama yerine göre çeşitli adlar alır. Olaylar zaman ve mekan kalıpları dışındadır. Nâzım kah orada kah burada olup her yerde bulunur. Romanda adı geçen Anuşka Nâzım'ın Moskova'daki sevgilisidir... Romanda o zamanın solcularının nasıl çalıştıklarını, olur olmaz sebeplerle nasıl hapse atıldıkları, ama gerçekte hiçbir somut eylem yapmadıkları anlatılarak vurgulanır. Mesela bir caminin duvarına yapıştırılan bildiri polisten başka kimse okumaz. Ama sonra bütün solcular yakalanıp hapse atılır. Yapılan romantik bir maceradan başka bir şey değildir. 'Romantika'nın anlatmak istediği budur. Eser bu açıdan da o dönemdeki solun çalışmalarını gösteren bir belge gibidir.

Nâzım Hikmet'in bütün eserleri 1975-1980 yılları arasında Asım Bezirci tarafından 8 cilt, çeviri şiirleri 1 cilt, mektupları 3 cilt, oyunları 5 cilt, romanları 3 cilt, öyküleri 1 cilt, çeviri öyküleri 1 cilt, masalları 1 cilt, yazıları 5 cilt, konuşmaları 1 cilt olmak üzere tüm eserleri toplam 29 cilt halinde yayınlandı.

Nâzım Hikmet gerçek anlamda çoğul bir bütünselliğin temsilcisidir. Sanattan politikaya kadar bilgi sahibidir. Kendi alanında hep önde yürür. Olanı

kavrar, olacağı sezgileriyle bulur. Şiirimizin en büyük şairi ve doruk noktasıdır. Onda tarihin insan açısından özünü ve geleceğe olan sağlam inancını buluruz.

Nâzım Hikmet gerçek bir sanatçı ve düşünce adamıdır. İnsanın büyüklüğünü ve insan olmanın değerini her fırsatta vurgular. Sanatta doğru ve yanlış, çirkin ve güzeli ayırt edebilecek düzeyde kültürlü ve son derece dikkatli bir gözlemcidir. Gerçek bilginin toplumun ve tarihin bilgisi olduğuna inanır. Nâzım'a göre gerçek insan kendini toplumsal bir varlık olarak hisseden insandır. Kısaca insan ancak başka insanların varlığı ile insandır.

Nâzım Hikmet'in şiiri, tek yanlı, tek biçim ve tekdüze, bildirici, kandırıcı değildir. Dizelerinde karşınızda bütün dünyayı bulur, bu uyumlu çeşitlilik içinde sıkıntı duymazsınız.

XII. BÖLÜM

NÂZİM HİKMET'İN TÜM ESERLERİ

I- ŞİİR KİTAPLARI

- 1- 835 Satır (1929)
- 2- Jokond ile Si-Ya-U (1929)
- 3- Varan 3 (1929)
- 4- 1+1=1 (1930)
- 5- Sesini Kaybeden Şehir (1931)
- 6- Gece Gelen Telgraf (1932)
- 7- Taranta Babu'ya Mektuplar (1937)
- 8- Portreler (1935)
- 9- Simavna Kadioğlu Şeyh Bedreddin Destanı (1936)
- 10- Kurtuluş Savaşı Destanı
- 11- Saat 21-22 Şiirleri
- 12- Dört Hapishaneden
- 13- Rubailer
- 14- Yeni Şiirler
- 15- Memleketimden İnsan Manzaraları (5 Cilt)

II- OYUNLARI

- 1- Kafatası (1932)
- 2- Bir Ölü Evi Yahut Merhumun Hanesi (1932)
- 3- Unutulan Adam (1935)
- 4- Ferhat ile Şirin
- 5- Sabahat
- 6- İnek
- 7- Ocak Başında-Yolcu
- 8- Yusuf ile Menofis

III- ROMANLARI

- 1- Kan Konuşmaz
- 2- Benerci Kendini Niçin Öldürdü?

3- Jokond ile Si-Ya-U

4- Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim (Romantika)

IV- MEKTUPLARI

1- Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar

2- Oğlum Canım Evladım Memedim

3- Vâ-Nû'lara Mektuplar

4- Nâzım ile Piraye (Memet Fuat)

KAYNAKÇA

- A. KADİR - *1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet*, 1966.
- AHMET, Cevad - *Nâzım Hikmet, Hayatı Seçme Şiir ve Yazıları*, 1937.
- ATAM, Zahit-SONER, Ahmet - *Nâzım ve Sinema*, Nâzım Hikmet Kültür Vakfı, 2000, İstanbul.
- ATAÖV, Türkkaya - *Nâzım Hikmet'in Hasreti*, 1976.
- AYDEMİR, Aydın - *Nâzım*, 1970.
- AYDEMİR, Aydın - *Nâzım, Gençlik ve Mapusane Yılları*, 1986.
- BALABAN - *Şair Baba ve Damdakiler*, 1968.
- BALABAN, İbrahim - *Nâzım Hikmet ve Biz*, Milliyet Yayınları, 1998.
- BAYAR, Zühtü - *Nâzım Hikmet Üzerine*, 1967.
- BEHRAMOĞLU, Ataol - *Nâzım'a Bir Güz Çelengi*, 1990.
- BEZİRCİ, Asım - *Nâzım Hikmet ve Seçme Şiirleri*, 1976.
- BEZİRCİ, Asım - *Nâzım Hikmet, Yaşamı, Eseri, Sanatı*, 1975.
- COŞKUN, Atilla - *Nâzım'ın Davaları*, 1989.
- COŞKUN, Kıymet - *Nâzım'ın Yurttaşlık Hakkı*, 1988.
- ÇAVDARLI, Rıza - *Nâzım Hikmet Kimdir?* 1950.
- ERDURAN, Refik - *Gülerek*, İst. Basımevi, 1987.
- FUAT, Memet - *Gölgede Kalan Yıllar*, Adam Yayınları, 1997.
- FUAT, Memet - *Nâzım Hikmet, Yaşamı*, Adam Yayınları, 2000.
- GÖZE, Ergun - *Peyami Safa-Nâzım Hikmet Kavgası*, 1969.

- GÜRSEL, Nedim - *Şeyh Bedreddin Destanı Üzeri-ne*, 1978.
- HİKMET Nâzım - *835 Satır*, Adam Yayınları, 1987.
- HİKMET Nâzım - *Eski Şiirleri*, Adam Yay. 1987.
- HİKMET Nâzım - *Piraye'ye Mektuplar*, Adam Yayınları, 1987.
- HİKMET Nâzım - *Yeni Şiirleri*, Adam Yay. 1987.
- HİKMET, Nâzım - *1+1=1*, İlhami Matbaası, İst.
- HİKMET, Nâzım - *835 Satır*, Muallim Ahmet H.K. İstanbul.
- Hikmet, Nâzım - *835 Satır*, Yapı Kredi Yayıncılık, 2006, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Bedreddin Destanı*, 1936, Yeni Kitapçı.
- HİKMET, Nâzım - *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* 1932, Suhulet K., İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Bir Ölü Evi Yahut Merhumun Hanesi*, 1932, Dost Yay.
- Hikmet, Nâzım - *Bursa Cezaevi'nden Vâ-Nû'lara Mektuplar*, Cem Yay. 1986, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Gece Gelen Telgraf*, 1932, M. Ahmet Halit K., İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *İlk Şiirler*, Yapı Kredi Yayıncılık, 2007, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Inek*, İzlem Yayınları, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Kafatası*, 1932, Suhulet Kütüphanesi, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Kuvâyı Milliye Destanı*, 1987, Kültür Yay.
- HİKMET, Nâzım - *Memleketimden İnsan Manzaraları 5*, Adam Yayınları, 1994, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Memleketimden İnsan Manzaraları*, 1967, D. Yayınları, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Ocak Başında-Yolcu*, 1966, Pınar Yay. İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Portreler*, 1935, Yeni Kitapçı, İst.

- HİKMET, Nâzım - *Sabahat*, 1966, De Yayınları, İst.
- HİKMET, Nâzım - *Seçilmiş Şiirler*, 1932, Sinan Matbaası İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Sesini Kaybeden Şehir*, 1930, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Taranta Babu'ya Mektuplar*, Bozkurt Matbaası, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Unutulan Adam*, 1935, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Unutulan Adam*, 1957, Dost Yayınları, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Varan 3*, 1930, Muallim Ahmet H.K. İstanbul.
- Hikmet, Nâzım - *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, Yapı Kredi Yayıncılık, 2006, İstanbul.
- HİKMET, Nâzım - *Yusuf ile Menofis*, 1967, İzlem Yay. İstanbul.
- İLKİN, Metin - *Aydınlıkça Şair, Aydınlıkça Yazar*, 1976.
- KAYA, Yalçın - *Nâzım Hikmet*, 1950.
- KEMAL, Orhan - *Nâzım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl*, 1965.
- KURDAKUL, Şükran - *Nâzım'dan Armağan*, 1990.
- Nâzım Hikmet Şarkıları*, Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı, 2000, İstanbul.
- NESİN, Aziz - *Türkiye Şarkısı Nâzım*, Adam Yayınları, 1998.
- ÖZBİLGİN, Füsun - *Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum*, 1985.
- SANCAR, Necdet - *Nâzım Hikmet Masalı*, 1975.
- SEBÜK, Mehmet Ali - *Nâzım'ın Özgürlük Savaşı*, 1990.
- SERTEL, Zekeriya - *Mavi Gözlü Dev*, Ant. Yay. 1968, İstanbul.
- SERTEL, Zekeriya - *Nâzım Hikmet'in Son Yılları*, 1978, Milliyet Yay.
- SEYFİ, Orhan - *Nâzım Hikmet Hayatı ve Eserleri*, Cumhuriyet K. 1937.

- SOSYAL, İlhami - *20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi*, Bilgi Yay, 1973.
- SÜLKER, Kemal - *Nâzım Hikmet Dosyası*, May Yay. İstanbul.
- SÜLKER, Kemal - *Nâzım Hikmet'in Bilinmeyen Şiir Defteri*, Yazko Yay. İstanbul.
- SÜLKER, Kemal - *Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı*, 1. cilt, Yalçın Yay. 1987.
- SÜLKER, Kemal - *Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı*, 2. cilt, Yalçın Yay. 1987.
- SÜLKER, Kemal - *Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı*, 3. cilt, Yalçın Yay. 1987.
- SÜLKER, Kemal - *Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı*, 4. cilt, Yalçın Yay. 1987.
- SÜLKER, Kemal - *Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı*, 5. cilt, Yalçın Yay. 1987.
- SÜLKER, Kemal - *Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı*, 6. cilt, Yalçın Yay. 1987.
- SÜLKER, Kemal - *Nâzım Hikmet'in Sahte Dostları*, 1979.
- SÜTUNÇ, Sabahat - *Bir Öğretmenin Kaleminden Nâzım Hikmet*, İzdüşüm Yayıncılık, 2002, İstanbul.
- TİMUÇİN, Afşer - *Nâzım Hikmet'in Şiiri*, 1978.
- ULUÇ, Fuat - *Nâzım Hikmet ve 1938 Harp Okulu Olayının Gerçek Yönü*.
- VÂLÂ, Nureddin - *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, 1965
- YALTIRIM, Samiye-AYDEMİR, Aydın - *Nâzım*, 1967
- YALTKAYA, M. Şerefettin - *Sınavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*, Temel Yayınları, 2001, İstanbul.
- YÜCEBAŞ, Hilmi - *Nâzım Hikmet Türk Basınında*, 1967.

Çeşitli Ansiklopediler ve dergiler.

Türkiye Yazarlar Sendikası 75. Doğum Yılında Nâzım Hikmet'e Armağan, 1977.

**FOTOĞRAFLARLA
NÂZİM HİKMET RAN**

Deniz Harp Okulu öğrencisi Nazım Hikmet

Şair Nazım Hikmet

Nazım Hikmet ve Piraye Hanım

Nazım Hikmet ve Orhan Kemal (Bursa Cezaevi)

Nazım Hikmet Bursa Cezaevi'nde diğ er mahkumlarla

Nazım Hikmet ve Piraye Hanım

Nazım Hikmet ve Vera

b i y o g r a f i

Nâzım Hikmet,
Şiirleri, sahne oyunları, romanları ve
Kuvayı Milliye Destanı ile sizlerle

ISBN 975-282-105-7

9 799752 821056

